

Tor Magnus Lund

«Cessat morbus, cessat pestis»: Pestens refleksjon i latinske liturgiske tekster, 600-1650.

En komparativ analyse av primærkilder, med hovedfokus på pave Clemens 6. pestmesse, liturgier og sanger til ære av pesthelgenene St. Sebastian og St. Rochus.

Masteroppgave i Master Historie

Veileder: Roman Hankeln

Mai 2022

Tor Magnus Lund

**«Cessat morbus, cessat pestis»:
Pestens refleksjon i latinske liturgiske
tekster, 600-1650.**

En komparativ analyse av primærkilder, med hovedfokus på pave Clemens 6. pestmesse, liturgier og sanger til ære av pesthelgenene St. Sebastian og St. Rochus.

Masteroppgave i Master Historie
Veileder: Roman Hankeln
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Contents

Introduksjon	3
Metode	5
1. Tidligere undersøkelser av pestmessen og avhandlingens utvidelse av disse	10
2. Pave Clemens 6. og komposisjonen av <i>Recordare</i>-messen.....	13
3. Variasjoner i liturgier mot pest	16
4. Tidlige pestbønner i det Gelasianske og i de karolingiske sakramentarier	17
5. Variasjoner av <i>Recordare</i>-messen.....	21
6. Analyse av <i>Recordare</i>-messens tekster	22
Macklin sin analyse av tekstene	27
II. Pestmesser dedikert til Sankt Sebastian	28
1. Sankt Sebastians hagiografi	28
2. Votivmesser til ære for Sankt Sebastian	31
3. Kildene brukt til Sankt Sebastian-liturgier	32
4. Sebastian-messen i F-Pnm lat. 17309: analyse	34
5. Sebastian-messen i Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620-1650.....	37
6. Motteter til ære for Sankt Sebastian	39
7. Tenoren <i>Gloria et honore</i> i Dufay sin motett <i>O sancte Sebastiane</i>	41
III. Sankt Rochus	44
1. Sankt Rochus: hagiografien og kulten	44
2. Kildene: Slesvig Breviarium 1512, Mi.Romanum 1620 og CDN-Hsmu M2149.L4 i perspektiv av Rochus-kulten.....	46
3. Rochus-officier og -messer. Sjangermessige forskjeller	47
4. Slesvig breviariets Rochus-officium	49
5. Intertekstuell sammenheng mellom salmer og antifoner i Rochus-officiet.	51
6. Rochus-messen i Mi.Romanum 1620. Analyse.....	52
7. CDN-Hsmu M2149.L4: antifon tekster.....	54
8. Rochus-liturgien og ett nytt helsebegrep	55
Konklusjon.....	57
Appendiks	62
Presentasjon av primærkildene som er transkribert i appendiks:.....	62
F-Pnm lat. 17039 F. 7v-11r ca.1400-1500.....	63
F-Psg. 745, 1509.....	63
Mi. Sarum 1496.....	64
Breviarium Sleswicense impressum 1512 (ed. Analecta Hymnica).....	64

Mi Nidaros 1519	64
Mi. Basel 1514	65
CDN-Hsmu M2149.L4 1554	65
Mi Romanum 1620(-1650)	66
Appendiks 1; Sammenligning av tekster Reg. 316, F-Pnm, lat. 12050 og Missale Nidaros 1517 67	
Appendiks 2, Rubrikk til pestmesse, Mi Sarum 1498	68
Appendix 3 – Pestmesse i Missale Nidaros 1517.	68
Appendix 4, Sebastian Messe fra Graduale, F-Pnm. lat. 17309, 1400-tallet	72
Appendix 6, officie til St. Rochus, Slesvig 1512	78
Appendix 7, Sangtekster fra et Rochus-officium, Namur, 1554-1555	82
Appendiks 8, Messe til St. Rochus i romersk missale i Solothurn, ca.1620-50	83
Appendix 9, musikalsk sammenligning av Dufay sin tenormelodi, med Gloria et honore coronasti i CH-P. 18, og D-Gsta. AB III 9	86
Litteraturliste:.....	87
Primærkilder, manuskripter, trykk og transkripsjoner:	87
Sekundærkilder:	89

Før selve avhandlingen begynner vil jeg gjerne takke min veileder Professor Roman Hankeln for all rådgivning, hjelp med oversettelser og transkripsjoner. Roman har hele veien vært investert i prosjektet og interessert i temaet, og har min evige taknemmelighet.

Jeg vil også takke Dr. Földvary Miklos Istvan, for  ha gitt meg tilgang til Usarium databasen, det har vert et uvurderlig redskap.

Jeg vil ogsa gjerne takke mine gode venner og medmusikanter, Martin Ringerud og Thomas Nordby. Begge har sammen med meg vert serlig interessert i middelalderens musikk, gjennomfort de samme fag, og til dels forstatt dens konsepter bedre enn meg.

Introduksjon

For snart to r siden, hosten 2020, startet arbeidet med denne oppgaven. De pagaende koronatiltakene hadde pavirket livet for mange i et halvt r fra mars samme ret. Det var derfor store sporsmal knyttet til hvordan samfunnets mentaliteter ville bli formet av koronapandemien. Pavirket av dette, med rad fra min senere veileder, Professor Roman Hankeln, valgte jeg  undersøke pestens pavirkning p kirkens liturgi og religiose musikk. En komparativ undersokelse av pestliturgier over en lang periode kan vise hvordan den religiose forståelsen og mentaliteten ble gjenspeilet i kirkens kult, og hvordan den utviklet seg som folge av pest. Derfor skal denne oppgaven analysere en rekke pestliturgier, fra de eldste vi finner fra merovingisk og karolingisk tid til 1300-tallets *Recordare*-messe, sa vel som messer og officier til ere av to beromte pesthelgener, Sankt Sebastian og Sankt Rochus.

Under forberedelsene til oppgaven har jeg ikke lykket med  finne tidligere komparative analyser mellom forskjellige pestliturgier. Undersokelsen i denne oppgaven matte derfor i stor grad basere seg p nerstudier av en rekke original-manuskripter og tidlige trykk, som overleverer liturgier knyttet til pest. Soket etter disse kildene var en betydelig del av arbeidet med temaet. Gjennom en rekke sok i databaser, slik som Cantus, Usarium og Bnf Gallica, har jeg med hjelp fra min veileder, Roman Hankeln funnet, transkribert og oversatt en rekke pestliturgier som tidligere ikke har blitt undersøkt. I likhet med alle undersokelser av begrenset omfang, ble det umulig  liste opp alle beslektede kilder systematisk. I stedet for  velge en strengt avgrenset geografisk, tematisk og periodisk undersokelse, inneholder oppgaven kilder fra en lang rekke land og perioder. Kildene strekker seg helt fra de tidligste pestliturgier p 700-tallet til motreformasjonen p 1600-tallet.

Det finnes fra før av ingen større sammenfatninger av utviklingslinjene i pestliturgier. Christopher Macklin og William D. Paden, har gjort nærstudier av dedikerte pestmesser fra senmiddelalderen til tidlig nytid, men en utfyllende undersøkelse av liturgien rundt de kjente pesthelgenene Sankt Sebastian og Rochus har derimot aldri blitt gjort. Det samme gjelder for de tidligste pestliturgier tilgjengelige. Disse finnes i merovingiske og karolingiske manuskripter. Tilgjengeligheten til de eldste kildene har vært begrenset, og jeg står i gjeld til Usarium databasens katalogisering av pestliturgier, og inkluderingen av disse. Helt siden 1700-tallet har en rekke pestliturgier vært kjent, gjennom sammenfatninger og utgaver slik som finnes i seriene *Acta sanctorum* og *Analectica hymnica*. Noen dedikert analyse av pestmesser virker ikke å ha vært gjort før 2000-tallet. I moderne tid har den religiøse responsen mot pest som oftest blitt undersøkt på det strukturelle og individuelle plan. Liturgiens rolle i det religiøse livet har derimot blitt nedprioritert i undersøkelser av mentaliteter knyttet til pest.

Å gjøre en så bred undersøkelse kan fort føre til anakronismer. Jeg har prøvd så godt det er mulig å unngå dette. Liturgiene undersøkt ble kompilert i vidt forskjellige samfunn, men overfører mange av de samme tankene og konseptene. Hovedsakelig blir analysen gjort i perspektiv av en rekke teorier og forståelser av pesten, allerede til stede på 1300-tallet. Selvfølgelig forsøkes det, til den grad det er hensiktsmessig, å inngå mer moderne tankegods i undersøkelsen, men et overdrevent fokus på dette, kan i seg selv føre til anakronismer. For eksempel ser vi at tanker om smitteføring, først uttenkt på 1300-tallet, ikke entrer liturgien før en Rochus-messe datert til starten 1600-tallet. (Se min diskusjon i avsnitt III. 8.) Å legge for stor vekt på mer moderne mentaliteter over til liturgien vil derfor, muligens, selv være en anakronisme. Liturgien til messen og officiet var i utførelse, struktur og innhold relativ lik mellom 800-1600-tallet. Den gregorianske sangtradisjonen sto fortsatt sterkt og de liturgiske tekstene var nærmest uforandret. At liturgien undersøkt i stor grad, sammenfaller med mentaliteter fra senmiddelalderen, viser kanskje at endringene vi ofte assosierer med humanismen, i liten grad påvirket det religiøse livet i den katolske kristendommen. Faktisk representerer to av kildene brukt, *Breviarium Sleswicense impressum 1512* (AH5), og *Mi. Nidaros 1519*, noen av de siste liturgiene før reformasjonen ble innført i områdene de stammer fra. Messene og officiene som mitt kildemateriale består av, var i sin samtid noen av de nyeste og mest moderne liturgiene, og hadde liten presedens i tidligere skrifter.

Målet med denne avhandlingen blir derfor å presentere disse nyoppdagede kildene, som overleverer en overaskende stor variasjon av perspektiver omkring pest. Det andre målet blir

å avdekke mentale forandringer, gjennom subtile endringer i en ellers relativ stillestående liturgi. For å gjøre dette må man leve seg inn i fortidens religiøse forståelse, i et samfunn ekstremt opptatt av fortiden, samtidig i bevegelse. Dette krever at en rekke metodiske tilnærminger tas i bruk.

Metode

Den hermeneutiske metoden for historisk forståelse, som analysen baserer seg på, har sin nærmere presedens i teorier utformet på slutten av 1800-tallet. På den tiden var det en diskusjon mellom tyske historikere, om historien skulle forklares («erklären») eller forstås («verstehen»)¹. Forståelse i denne konteksten handler om å leve seg inn i fortidens mentaliteter. Dette gjøres ved å analysere det man studerer, gjennom det man har erfart, altså historikerens kunnskap om fortiden.² Et eksempel er forståelsen av enkelte ord.³ I min analyse er det latinske begrepet «mors» (død) viktig. Vår forståelse av ordet «død» skiller seg fra middelalderens og tidlig nytids katolske kristendom. For oss er døden ofte tenkt som en avslutning. Døden for fortidens kristne var ikke en avslutning, men en overgang til en annen virkelighet, livet etter døden, himmelen, eller paradiset. Inngangen til himmelen var avhengig av den avdødes handlinger i livet og at en rekke ritualer ble utført, før og etter døden. En plutselig død var den største frykten mennesker hadde, og gjorde overgangen til paradiset umulig. Pest sitt korte sykdomsforløp før døden inntraff, var sykdommens mest fryktede egenskap. I fortolkning av «mors» i de liturgiske tekstene må denne perspektivet tas i betraktning

Hermeneutikk krever også at man leter etter en større forståelse, jo flere erfaringer (kunnskap) man gjør seg (sampler) i henhold til objektet som studeres, jo mer forstår man av konteksten rundt det som blir studert.. På den måten kommer man nærmere den originale meningen bak teksten, fordi man i større grad klarer å leve seg inn i subjektene som studeres sine erfaringer. Selvfølgelig har dette også sine begrensninger, og det er umulig for oss å fullstendig forstå tidligere tiders mentalitet, uten å være en del av denne. Til slutt blir dermed en undersøkelse som denne, min fortelling om fortiden, forhåpentligvis så nærme sannheten som mulig.

Vår forståelse av historien i dag baserer seg på et narrativ av evig fremgang. Dette ville for mennesker som deltok i kulturverden av den latinske kirken før opplysningstiden virke

¹ Kaldal 2003, s. 26.

² Ibids s. 27.

³ Ibid. s. 73-74.

uriktig. Fremgang var irrelevant for dem. Både dagens mennesker og middelalderens, forstod historien i konjunkturer med nedganger og oppganger. Vi ser hendelsesforløpet i evig utvikling, de så den som en slags sirkelkomposisjon. Det som skjedde i deres nåtid ble tolket som en gjentakelse av hendelser i fortiden, men samtidig distinkt fra den. Samtidig var den middelalderske historieforståelsen også rettet mot slutten av verdens historie, dommedagen, og den etterfølgende opphevelsen av historiens begrensninger i evigheten. Slik det ble gjentatt i trosbekjennelsen som ble utført under messen: «Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis.» / «Og han skal komme igjen i herlighet, til å dømme de levende og de døde; hans riket vil ikke ha et slutt.»

Litterære konstruksjoner og fortellinger var viktig i middelaldermenneskenes historiske forståelse. I en analyse som denne er fortidens forståelse av sin egen historie helt essensiell. Middelalderens historieskriving og forståelse, var basert på helt konkrete litterære virkemidler, og spesielt bibelens narrativ og litterære stil var viktig. For å forstå denne tenkemåten, må et metodologisk konsept tas i betraktning, som har sin opprinnelse i bibelforskningen og kalles «typologi». Det typologiske tydningsmønsteret går ut ifra at hendelser, episoder og figurer i det gamle testamentet som kalles «typer» har noe tilfelles med motstykker («antityper») i det nye testamentet. Antitypene gjentar typene, men det skjer historisk en intensivering: med blikk på frelseshistorien overgår antitypene de gammeltestamentlige typene.⁴

Som illustrasjon kan vi bruke figurene Eva og Maria. De to ble i middelalderen forstått som antityper som likevel sto i forbindelse med hverandre, fordi de var kvinner og mødre. Ut fra det typologiske perspektivet ble Eva (typus) betraktet som kvinnen som brakte arvesynden inn i verden. Maria er Evas antitypus, hun er kvinnen som bidro til å oppheve arvesynden ved at hun fødte frelseren Kristus. Den latinske liturgien henviser ofte til slike typologiske forhold, ikke bare i bønner og lesninger, men også i sangtekstene. Andre strofe i hymnen *Ave maris stella* uttrykker den typologiske forbindelsen Eva-Maria gjennom et ordspill: Evas navn (som står for arvesynden) blir omvendt til frelse gjennom engelen Gabriel sin «Ave»-hilsen:

[1] Sumens illud Ave / [2] Gabrielis ore, / [3] Funda nos in pace, / [4] Mutans Evae nomen.

⁴ Det Norske akademis ordbok, typologi.

[1] Du tar imot “Ave”(-hilsen) [2] fra Gabriels munn. [3] Befest freden i oss, [4] imens du transformerer Evas navn.⁵

Begrepene typologi, type og antitype kan også anvendes i analysen av hendelser utenfor bibelen. Helgener ble for eksempel forstått som antityper av gammeltestamentariske eller nytestamentariske figurer. Bibelens intertekstuelle referanser var til stede som et rammeverk for den latinske kristendommens forståelse av sin fortid og samtid. Selve kirkens historie ble forstått som allegorisk fortalt blant annet igjennom Johannes åpenbaring. Utenfor kirken ble det ofte hevdet at antikkens storhetstid var oppstått, ved for eksempel Karl den Stores kroning til keiser, eller humanistenes syn på seg selv som moderne ekvivalenter til Gresk-Romerske filosofer, forfattere og kunstnere.

Et enkelt eksempel på middelalderens typologiske historieforståelse, med bibelen som rammeverk, er fortellingen om (Sankt) Pave Gregor den store sin pestprosjon i 590. I den mest kjente versjonen, nedskrevet av Jakob Voragine i *Legenda Aurea* (Den Gyldne Legendene), ser Gregor på slutten av prosesjonen en engel som legger et sverd tilbake i sliren. I det øyeblikket forsvant pesten.⁶ Voragine sin gjenfortelling må forstås gjennom 1.krøn:21 sin historie om pesten som traff Israel, mens David regjerte. For å fjerne pesten måtte David bygge et alter til gud å gjennomføre et brennoffer:

«[26] Der bygde David et alter for Herren og bar fram brennoffer og fredsoffer. Han ropte til Herren, og han svarte med ild fra himmelen over brennofferalteret. [27] Herren talte til engelen, og han stakk sverdet i sliren igjen. [28]»⁷

Gregor er en slags antitype til David i *Legenda Aurea*. Historiene, utenom engelen, virker ved første blick, å ikke inneha noen likheter. For de som leste *Legenda Aurea* ville sannsynligvis referansen, David og Gregor være innforstått. Når Gregor gjennomfører en parade, gjør han også et offer til gud, lik David. Forskjellen er at prosesjonen foregikk etter Jesus offer på korset. Etter denne hendelsen, skulle ikke offer gjøres slik David gjorde, Jesus offer skulle gjenskapes gjennom liturgien. Etter Kristus opphevelse av arvesynden, og åpnet veien for frelse til menneskene, var det bare gjennom syndsforlatelsen de kunne bli helbredet fra pesten. Dermed, når Gregor ser en engel tolkes dette som en symbolsk gjentakelse av Davids, opplevelser, likt Romerne ville forstå seg selv som antitypen det nye Israel.

⁵ Hankeln 2014 s. 200.

⁶ Aberth 2010, s. 125.

⁷ Bibelen 2011 1.Krøn:21.

Den første beretningen av denne hendelsen, av Gregory av Tours nevner aldri en engel, og Voragine har selvfølgelig utbrodert historien til å passe inn i et bibelsk narrativ.⁸ Det viktige er ikke hva som faktisk skjedde, men hvordan det ble forstått i ettertid. I denne undersøkelsen er ikke å finne fram til hva som skjedde i spesifikke situasjoner, det viktigste. Istedenfor forsøkes det å finne en forståelse av en tappt verden. Hvordan trusselen fra pestens epidemiologi ble forstått ut fra et typologisk-religiøst verdensbilde, hvilke litterære og historiografiske virkemidler ble brukt for å artikulere det, er viktigere enn «virkeligheten». I tråd med den hermeneutiske metoden må vi innordne oss fortidens tanke-horisont, og derfor tenke typologisk, i symbolske vendinger.

Opplevelsen, eller gjenfortellingen har sannsynligvis blitt forstått på samme måte som den typologiske forbindelsen mellom det nye og det gamle testamentet. I den kristne typologiske forståelse finnes det en direkte forbindelse mellom fortiden og nåtiden. (Mest tydelig i forståelsen av nattverden hvor Kristus død på korset ikke bare ble forstått som gjentatt på alteret, han ble også sett på som tilstedeværende). Denne forståelsen var også grunnen til at Sebastian langt senere ble bedt for som intercedent. Man forventet at mirakelet ville gjentas ved offeret av en messe. I denne historien oppstår også noe lignende typologiens type, en parallell til en bibelsk hendelse.

Roman Hankeln skriver i *Intertextual strategies in the chants of medieval saints' offices (historiae)*, hvordan intertekstuelle forbindelser i bilde av bibelens typologi også ble brukt i *historiae*, dvs. sykler av sanger for tidebønnene dedikert til helgener.⁹ «Passiones» og «Vitae», de litterære sjangrer som foreller helgenhistorier, er tett knyttet opp mot *historiae*, den liturgiske gjenfortellingen av disse. *Historiae* ble fremført i løpet av offisiets tidebønner, «passiones» og «vitae» dannet grunnlaget for sangtekstene som gjenfortalte dem, som prosa, eller omgjort til poetisk form.

Også *passiones* og *vitae* tar i bruk det bibelske typologiske prinsippet. For eksempel gjentar Sankt Sebastian i sin *passio* Jesus handlinger i Evangeliet. Sebastian forkynner gjennom helbredelsesmirakler, slik som Jesus, og som en konsekvens av dette blir han beskyttet med piler og antatt død. Sebastian overlever, og utfordrer keiser Diokletian. Til slutt blir Sebastian henrettet med klubber og dør.

⁸ Aberth 2010, s. 125

⁹ Hankeln 2014, s. 202.

Mange liturgiske sanger inneholder en indre intertekstualitet, enten ved at deler av teksten inneholder utdrag som kommenterer de(n) foregående verselinjen, eller mellom vers og responsorium. Sette blir gjort gjennom responsoriale former, som er en kort dialog, med vers (solist) og responsum (alle). Dette gjøres i proprium sine responsorier, gradualer og alleluiaer. For eksempel i teksten til en graduale funnet i en Sebastian-messe i F-Pnm lat. 745:¹⁰

Responsum	[1] O Sebastian, Kristus mest berømte atlet [2] du har forlatt for Kristus den jordiske hæren, [3] du fikk fyrste-tittelen og tok imot en stor formue [4] be for oss ved herren.
Vers	[1] V. O hellige Sebastian, fremragende martyr til Kristus: [2] Gjennom dine fortjenester har du befridd hele Lombardia [3] som var straffet av pesten [4] befri oss fra den og fra den onde fienden.

Verset viser Sebastian slik han framsto i sin jordlige form i passio. Teksten nevner helgenens inntreden for å stoppe pesten i Lombardia 680. I frasene 3 og 4 i responsum synger koret om *resultatet* av Sebastians virke på jorda: belønningen martyren tar imot i himmelen. Om forutsetningen til dette synger koret på starten (frase 1 og 2), nemlig å gi opp det verdslige (i Sebastians tilfelle hans yrke som soldat).

I teksten blir de to sider av helgenens historie, Sebastians handlinger i livet og hans handlinger i himmelen sammenfattet som *et* narrativ. Den første siden følger et formular som ble brukt i den eldre Fabiani et Sebastiani-messen på deres helgendag 20. Januar, mens den andre følger et senere pestformular. Som ved den typologiske framgangsmåten blandes fortid, nåtid og evigheten (himmelen): fortid (Sebastians historie på jorden), evighet (Sebastians tilstedeværelse som helgen) og nåtid (dyrkelsen av Sebastian gjennom den syngende kongregasjonen her og nå i liturgien).

Et intertekstuelte virkemiddel som må nevnes i er kontrafaktum-teknikk. Kontrafaktum-teknikk anvendes når teksten til en tidligere sang fjernes og erstattes med nyskrevet tekst. Gjennom framførelsen av en ny tekst med en eldre melodi skapes en intertekstuell sammenheng: den opprinnelige teksten blir fremdeles assosiert med melodien mens den nye teksten synges.

¹⁰ Hankeln 2014, s. 203.

I oppgavens analyse brukes ingen direkte analyse av kontrafaktum teknikken. Men viktigheten av å forklare dette kommer i sammenheng med analysen av Dufay sin isorytmiske motett *O Sancte Sebastiane* (se II. 7). Isorytmiske motetter er en flerstemmig komposisjonsform for vokalstykker, oppfunnet på 1300-tallet. Tekstene var religiøse, men ble framført utenfor liturgien. Intertekstualitet oppstår i isorytmiske motetter blant annet ved at flere tekster med forskjellig ordlyd og innhold synges simultant. (Dufay sin motett har tre øvre stemmer med hver sin egen tekst.) Intertekstualitet er imidlertid også til stede i en fjerde stemme, som kalles «tenor». Tenor-stemmen tjener som basis for hele motettens komposisjon. Tenoren har ikke tekst (den spilles instrumentalt), men denne melodien blir innledet med en kort henvisning, et lite stykke tekst, som avslører fra hvilken gregoriansk sang melodien kommer fra. Teksten til den opprinnelige melodien forstås ofte som et hemmelig motiv, og regnes som svært symbolsk for stykket. For å fortolke hele motetten, må konteksten til den opprinnelige gregorianske sangen, tenoren er tatt fra, tas i betraktning. Likt som ved kontrafaktum, hvor betydningen til den opprinnelige sangen bevares i melodien, selv om teksten ble fjernet. Her overtar musikken en symbolsk funksjon. Den skaper en forbindelse mellom motetten og den opprinnelige gregorianske sangen, og supplerer forståelsen av motetten sine tekster.

I. *Recordare*-messen og andre relaterte pestliturgier

1. Tidligere undersøkelser av pestmessen og avhandlingens utvidelse av disse

Min undersøkelse har tatt mye inspirasjon fra artikkelen *Stability and change in the composition of a 'Plague Mass' in the wake of the Black Death* av Christopher Macklin. Dette er en av de få akademiske tekster som i detalj utforsker en pestmesse innført av pave Clemens 6. i 1347/8. Teksten er en komparativ analyse av musikken brukt i forskjellige versjoner av messen. Kildene (missaler og gradualer) brukt strekker seg fra de tidligste eksemplarene funnet til nå, helt til moderne tid.

I motsetning til den nevnte undersøkelsen, blir det i min avhandling brukt et mindre kildegrunnlag. Valget ble gjort om å bruke fire kilder til messen, disse er fra 1400-, 1500 og 1600-tallet. Teksten til pestmessen slik den fremstår i Mi. Nidaros 1519 ble transkribert og er grunnlaget for mine analyser (se, Appendiks 3). De andre missalene ble brukt for å stadfeste om det finnes variasjoner i propriumsleddene mellom missalene. Unntaket er Mi. Sarum 1496 som er brukt som en kilde til en innledende rubrikk som tidvis ble vedlagt Pestmessen.

Macklin sin artikkel beskriver et messe-proprium mot pest, som starter med Introitus *Recordare*-domine. Kildene jeg har brukt går under fem forskjellige navn, med to forskjellige betydninger. «Missa pro pestilentia» (*Mi. Nidaros 1519*) og «Missa contra pestem» (*Mi. Basel 1514*): norsk «messe mot pest». «Missa pro mortalitate» (*Mi. Sarum 1496*), «Missa pro mortalitate euitenda» (*F-Pnm. Lat 17309, f. 11*), norsk: «messe mot dødeligheten», «messe for å slippe unna dødeligheten»; og «Missa pro vitanda mortalitate, vel tempore pestilentiae» (*Mi. Romanum 1620, p. lxij*), norsk: «messe for å slippe unna dødeligheten, eller i løpet av pest-tider». På grunn av de mange navnene messen går under, brukes som oftest introitusens incipit, *Recordare Domine* som betegnelse. Vi kommer derfor til å titulere messen som *Recordare*-messen eller pestmessen.

Hvorfor messen ofte gikk under tittelen messe mot døden, er at pest ofte ble kalt «mors», norsk: «døden». Svartedauden ble hovedsakelig i Europa kalt «den store døden».

Sykdommens definerende trekk ble oppfattet som den store dødeligheten og ikke byllene som vi i senere tid har oppkalt pandemien etter.

Recordare-messen er imidlertid bare en av de liturgiske tekstene mot pesten denne masteroppgaven tar i betraktning. Arbeidet favner bredere ved å inkludere sanger, bønner, messer og officium-tekster som ble framført i liturgier til helgenene Sankt Sebastian og Rochus. Begge helgener ble dyrket i senmiddelalderen og tidlig nytid som beskyttere mot pesten. Oppgaven skal også gå inn i eldre bønner, som ble tatt med av i pestmessen. Disse tekstene finnes i en rekke karolingiske sakramentariet under titlen *Oratio de mortalitate* (ca. 850-900) og i det Gelasianske sakramentariet, *V-CVbav. Reg. Lat. 316* (ca. 750), under tittelen *Orationes tempore, quod absit mortalitatis*.¹¹

En større undersøkelse av hyppigheten av messens tilstedeværelse i missaler og gradualer vil kunne gjøres som et eget forskningsprosjekt som fortsetter det innledende arbeidet som her presenteres. Vi kan med relativt stor sikkerhet si at en stor andel av messebøker fra 1400-tallet til 1600-tallet inneholder messen. Det er også rimelig å anta at hyppigheten av liturgiske tekster mot pest økte fram til 1600-tallet, slik vi ser enda tydeligere med messer dedikert til pesthelgener. Missalene og gradualene vi bruker i dette arbeidet stammer fra 1400 til cirka 1620. Den eldste kilden vi bruker for *Recordare*-messen, *F-Pnm lat.17309* (f.11r-12v), kjennetegnes ved musikk-notasjon typisk for 1400-tallet, men en endelig datering er

¹¹ Hiley 1993, s. 292. Kilden representerer en langt tidligere liturgi fra slik den framsto i det Romerske ritet mellom 628-715.

vanskelig. Dette manuskriptet inneholder bare Introitus og Graduale til pestmessen. Våre tidligste kilder utover denne er et trykt Sarum missale fra 1496 (Mi. Sarum 1496), deretter et missale, trykt i Basel 1514 (Mi. Basel 1514), Missale til Nidaros, trykt 1519 i København og et langt senere Romersk missale, som ble trykt cirka 1620-1650 i Paris (Mi. Romanum 1620).¹²

Macklin sin artikkel om Clemens pestmesse tar utgangspunkt i en undersøkelse av 57 manuskripter og messebøker, både fra middelalderen, tidlig nytid og moderne tid. Teksten nevner bare nøyaktig proveniens for de sju noterte manuskriptene som den undersøker. Disse er datert fra midten av 1400-tallet til 1600-tallet.

Jeg har i tillegg brukt Usuarium-databasen (databasen ledes av Miklós István Földvály ved Eötvös Loránd University, ELTE). Dette liturgisk-vitenskapelige verktøyet inneholder en stor historisk samling av liturgiske kilder til messen (i hovedsak missaler). Blant annet gjør den en rekke kilder som inneholder messen tilgjengelig i form av digitalsitater.¹³

Ingen fullstendige *Recordare*-messer i Usuarium-samlingen kan dateres før sent på 1400-tallet ved nevnte dato (08.05.2022).¹⁴ Dette er med forbehold om at databasen ofte bare gir informasjon om rubrikken i starten av votiv- eller temporale-delene i messebøkene. I tillegg til pestmessene finner vi pestrelaterte bønner i en rekke prosesjonaler og i tre karolingiske sakramentarer. Usarium gir også resultater som viser variasjoner fra en standard *Recordare*-messe, men disse eksemplene får bare en liten plass i denne oppgaven.¹⁵

Siden ingen manuskripter med fullstendige messer mot pest kan oppdrives fra 1300-tallet gjennom *Usuarium*-registeret, burde en ytterligere undersøkelse gjøres for å forsøke å lokalisere eventuelle kilder fra århundret. Macklin sin tidligste sikkert daterte kilde, stammer fra 1496.¹⁶ Jules Viard gjorde den første transkripsjonen av *Recordare*-messen vi kjenner til. Den er sammenfattet gjennom to missaler funnet i Lille året 1900. Han hevdet disse var fra 1300-tallet. Dessverre er det usikkert for oss hvilke missaler han brukte.¹⁷ Utenom hans transkripsjon er ingen tidligere missaler enn fra 1400-tallet brukt i forskningsartikler. Det vil

¹² For inngående beskrivelser, se kapittel primærkilder.

¹³ Lenker til databasen sine indekser over pestrelatert stoff:

Usarium, Ceremonies epidemic.

Usarium, Ceremonies contagion.

¹⁴ En kilde, D-TRb, Hs Nr 406, fra 1300-tallet inneholder et vedlegg helt foran, hvor incipit til introitus *Recordare domine* og noen av pestbønnene i V-CVbav.Reg. Lat. 316 og F-Pnm lat.12050 opptre.

¹⁵ Se lenkene til Usarium, forrige side.

¹⁶ Macklin 2016, s.175. Han bruker også en kilde hvor en *Recordare*-messe er vedlagt i en lærebok. Den stammer fra 1200-tallet og vedlegget må ha blitt vedlagt etter 1348. Hvor gammelt den er, hadde jeg ingen mulighet til å finne ut.

¹⁷ Paden 2014, s. 674.

kreve et betydelig arbeid å manuelt lete gjennom tusenvis av sider med messebøker. Dermed ligger et slikt prosjekt utenfor denne oppgavens omfang.

2. Pave Clemens 6. og komposisjonen av *Recordare*-messen

Recordare-messen ble som sagt innført av pave Clemens 6. i 1347/48 under Svartedauden. Han har blitt beskrevet som en korrump og overdådig pave som så seg selv mer som en verdslig herre enn et religiøst overhode. På den andre siden var han en kompetent teolog. Clemens ble født i 1291, ble sendt i et benediktinerkloster i en alder av 10 år og begynte å studere i Paris i 1306. Etter å ha jobbet i kongens hoff flere år ble Clemens tildelt en master i teologi 1323. Den fremtidige paven underviste også ved universitetet i Paris noen år.¹⁸ Rundt universitetet i Paris og den franske kongens hoff var det et miljø bestående av intellektuelle av stor viktighet for kultur-historien. Phillippe de Vitry, administrator, dikter, komponist og musikkteoretiker, og Jehan des Murs, astrolog og musikkteoretiker, var noen av de viktigste. En musikalsk epoke, kalt *Ars nova*, ble utformet i dette miljøet.¹⁹ Under *Ars nova*-epoken ble datidens syn på musikk som en del av de matematiske og naturvitenskapelige fag, det såkalte quadrivium, anvendt i komposisjonene i enda større grad enn i den forutgående epoken *Ars antiqua*. Matematiske prinsipper ble brukt som grunnlag for en meget forfinet og fleksibel musikk-notasjon som flere kjente komposisjoner brukte. Noen av disse stykkene blir kalt «isorytmiske motetter». Philippe de Vitry komponerte en motett til ære for Clemens inntredelse som pave.²⁰

Phillippe de Vitry og Jehan de Murs innehav stillinger ved Avignon-hoffet under Clemens 6. og Jehan ble i 1344-45 gitt i oppdrag av paven å reformere kalenderen gjennom astronomiske observasjoner.²¹ Også antagelsen om at pestens utbrudd var en konsekvens av at planetene Mars, Saturn Jupiter krysset i 1341 kan tilskrives de Murs.

Pave Clemens 6. nære tilknytning til intelligentsiaen rundt det Franske hoff og hans store donasjoner til kunst, viser en kultivert inklinasjon. Alt tyder på at Clemens var meget lærd og sannsynligvis delaktig i *Recordare*-messens komposisjon. Noen rubrikker i enkelte eksemplarer av messen viser til hans direkte deltagelse (Appendiks 2) Vi kan anta at messen hadde et solid teologisk fundament. At Clements omgikk seg med noen av 1300-tallets største

¹⁸ Tomasello 1983, s. 12.

¹⁹ Wilkinson 1990, S. 221-223. *Ars nova*-begrepet ble brukt for å skille denne «nye kunsten», fra den eldre musikalske stilen, *Ars antiquior*, også koblet til Universitetet i Paris. Begrepet stammer fra Jehan de Murs verk *Ars novae musicae*.

²⁰ En isorytmisk motett i senere stil, motetten *O Sancte Sebastiane*, blir presentert i kapittelet dedikert til helgenen.

²¹ Tomasello 1983, s. 15.

kunstnere og skolastikere, hjalp imidlertid ikke på pavens popularitet blant resten av befolkningen. Pavehoffets ressurser ble i stor grad brukt på monumentale bygningsprosjekt og kunst. Clemens avgjørelse om å sette seg selv i karantene under svartedauden var av mange sett på som et svik fra den latinske kristendommens leder og *Recordare*-messen var nok også et mottiltak mot dette.²² Ironisk nok ble *Roman de Fauvel*, en av 1300-tallets viktigste bøker som kritiserte det Franske kongedømmets vanstyre, skrevet av miljøet rundt Phillippe de Vitry, mens den senere paven fortsatt var studenten Pierre Roger.²³ Clemens skal ha innsett ironien ved sitt eget styre og skal ha sagt om seg selv, jeg levde som en «synder blant syndere».²⁴

Selv om vi ikke finner fullstendige kilder fra 1300-tallet kan vi med stor sikkerhet si at *Recordare*-messen ble skapt under svartedauden i 1347-52, mer eksakt 1347 eller 1348. En stor andel av de overleverte *Recordare*-messer inneholder en rubrikk som forklarer skapelsen av pestmessen og ritualet tilknyttet messen. I følge Macklin sin undersøkelse inneholdt 26 av 57 manuskripter hele eller deler av rubrikken, blant annet i Jules Viard sin transkripsjon av de to nevnte messebøker i Lille, som tidligere har blitt nevnt.²⁵ Blant våre kilder inneholder *Mi Sarum 1496* denne rubrikken. Jeg siterer fra dette manuskriptet:

Messe for å omgå døden, som herren pave Clemens har skapt: og han har fastsatt den i forsamlingen sammen med alle kardinalene: og han tildeler til alle dem som hører denne nevnte messen 260 dagers indulgens. Og alle som hører denne nevnte messen må bære i hånden et brennende lys over fem dager i et følge og når han/hun holder lyset under hele messen i hånda mens han/hun kneler, kan den plutselige døden ikke inntreffe. Og dette er sikkert approbert i Avignon og i omkringliggende områder (Appendiks 2)

Selv om mange av messebøkene ble nedskrevet lenge etter den andre pest-pandemien, finnes det flere vitnesbyrd om *Recordare*-messen. Den lærde Konrad von Megenberg skrev i hans *Buch der Natur / Naturens bok*: «I den store epidemiens første år ... fikk pave Clemens en ny messe skrevet, så han kunne be Gud vise nåde mot folket. Messen startet slik: *Recordare domine testamenti tui.*»²⁶ Dette viser at messen allerede hadde utbredd seg til Regensburg i Bayern hvor Konrad von Megenberg skrev *Naturens bok* rundt 1349-50.

²² Aberth 2010, s. 120-121.

²³ Wilkinson 1990, s. 221-223. Et berømt eksemplar av denne *Fauvel*-romanen, F-Pnm. fr. 146 innehar også en rekke isorytmiske motetter, blant annet av Vitry.

²⁴ Tomasello 1983, s. 21.

²⁵ Viard 1900

²⁶ Macklin 2016, s. 171. Macklin henter sitatet fra, fol. D-Heidelberg, Cod. Pal. germ. 300, f.173r. Dette manuskriptet er en kopi av *Buch der Natur* fra ca. 1442-1448.

Sannsynligvis ble *Recordare*-messen skapt i 1348, når pesten inntraff i Avignon, selv om det er mulig at den ble produsert i 1347, som forhåndstiltak, ettersom Avignon unnslopp pesten dette året, i motsetning til nærliggende områder slik som Marseille.²⁷ Rubrikken ga et løfte om at døden kunne omgås i fem dager ved å følge nevnte ritual. Indulgens ble gitt i 260 dager for alle som hørte messen. Dateringen 1348 er mest sannsynlig ettersom Clemens messe lovet beskyttelse mot synd og dødsfall midlertidig, under det som ser ut til å være en pågående epidemi.

260 dager forlatelse for synd må anses som en svært lang tidsperiode under åndelig beskyttelse. Indulgensen, som blir gitt under messen, signaliserer innførelsen av en slags unntakstilstand. Dette kommer muligens av en mangel på geistlige som var tilgjengelige for å gi syndsforlatelse.²⁸ Som et lignende tiltak ga Paven i 1349 tillatelse til at Engelskmenn kunne velge sin egen skriftefar utenfor geistligheten.²⁹ At Pave Clemens satte seg i karantene i løpet av pesten er illustrerende for situasjonen.³⁰ Å utgi pestmessen var derfor ikke bare et liturgisk forsøk på å gi håp, men antakelig også en handling ment å styrke kirkens posisjon i en turbulent tid hvor dens leder ikke kunne være synlig til stede.

I tillegg var indulgensen sannsynligvis av stor nødvendighet i en tid hvor mennesker måtte regne med å dø når som helst, og hvor de måtte gjøre umoralske valg, slik mange krønikere beskrev.³¹ Flere skildrer hvordan familier gikk i oppløsning og syke ble forlatt da pesten angrep. Også prester holdt seg unna de døende. I praksis var det en nødvendighet å holde seg unna syke, selv om det var ukristelig. Derfor var det viktig at disse syndene ikke ble regnet med i skjærsilden. Samtidig viser det muligvis en aksept av hvordan samfunnets normer forsvant slik det ble beskrevet i Giovanni Boccaccio sin *Dekameronen*. Boken nevner florentinernes forskjellige reaksjoner på pandemien 1347-52. Noen valgte å leve moderat og unngå synd, mens andre valgte å leve det jordlige livet til sitt fulle og dra på kroer og besøke flest mulige hjem.³² Indulgensen ville i praksis gi forlatelse for slike handlinger under forutsettelsen at vedkommende deltok under *Recordare*-messen.

²⁷ Aberth 2010, s. 81.

²⁸ Aberth, 2010, s. 120-123.

²⁹ Ibid, s. 121.

³⁰ Ibid, s. 120-121.

³¹ Ibid, s. 191-192.

³² Boccaccio, oversatt, Waldman 1993, s. 9.

3. Variasjoner i liturgier mot pest

I 1347–52 og senere epidemier ble det arrangert prosesjoner for beskyttelse mot pest. Vi har et vitnesbyrd fra William Edenton, Biskop av Winchester, som beordret en prosesjon gjennom byens markeds plass hver fredag under pandemien i 1348.³³ Denne prosesjonen skulle avsluttes med en messe. Om dette var *Recordare*-messen er usikkert. Prosesjonen var inspirert av pave Gregor den Store sin prosesjon i Roma i året 590.

Prosesjoner mot pest viser store variasjoner i tekstene og sangene som ble brukt. Ofte ble deler av pestmessen utført, som oftest introitus *Recordare domine*. Hele pestmessen ble som oftest utført etter selve prosesjonen.³⁴ Et godt eksempel på en pestprosesjon finnes i et romersk manuskript fra 1554, D-Mbs 4 Liturg. 592, hvor både tekster fra pestmessen, bønner til Sankt Sebastian og Jomfru Maria blir instruert.³⁵

En stor bevegelse av flagellant-prosesjoner utenfor kirkens kontroll i forbindelse med pesten var også betydelig, hovedsaklig 1347-52.³⁶ Disse inneholdt også religiøse sanger, som ble framført på morsmålet og utenfor liturgien. Dette sang-repertoarer ligger utenfor temaet av min masteravhandling.³⁷

En annen tradisjon, som tidvis ble utført etter feiringen av *Recordare*-messen var å oppføre en messe til ære av hellige Anastasia tre dager på rad. Gabriele de Mussi beskrev mellom 1348 og 1356 den religiøse responsen mot pesten. Ifølge forfatteren skulle «*alle personer, av begge kjønn møtes i kirken tre dager på rad [...] og med tente lys i hånden andektig bevitne messen for hellige Anastasia, slik den vanligvis blir feiret ved morgengry på juledag.*»³⁸

Det vises her en parallell til Clemens pestmesse i instruksjonen om å bære lys i 5 dager i et følge og under messen. Vi ser at slike messer ble sett på som en kollektiv handling til forsvar for felleskapet. I senere instruksjoner til slike messer ble det gitt ekstra viktighet at alle måtte møte opp, illustrert med eksempler på hvilke tragiske skjebner som møtte dem som ikke deltok.³⁹ De supplerende messene inneholdt i senere tid et standard-utvalg av sanger. Ofte ble det heller gitt befaling om å inngå bønner til en bestemt helgen. Interessant nok skrev de Mussi

³³ Ibid, s. 170.

³⁴ Chiu 2017, s. 102.

³⁵ BSB München, 4 Liturg. 592, pic 558-560.

³⁶ Aberth, 2010, s. 133-156.

³⁷ Se blant annet den følgende utgaven: Paul Runge (red.), Die Lieder und Melodien der Geißler des Jahres 1349 nach der Aufzeichnung Hugo's von Reutlingen; nebst einer Abhandlung über die italienischen Geißlerlieder von Heinrich Schneegans und einem Beitrage zur Geschichte der deutschen und niederländischen Geißler von Heino Pfannenschmid. Wiesbaden: Breitkopf&Härtel 1969. Repr. Leipzig, 1900.

³⁸ Paden, 2014, s. 687.

³⁹ Paden, 2014, s. 682. Slik det blir beskrevet i et manuskript fra Saint-Antonin-Noble-Val i Tarn-Et-Garonne, 1400-tallet.

allerede i sine skrifter fra midten av 1300-tallet at bønner til Sebastian og Antonius skulle inkluderes.⁴⁰ Dette er klart det tidligste sporet jeg har funnet av Sankt Sebastian som en del av liturgien mot pest. Dyrkelsen av Sebastian som pesthelgen går imidlertid mye lengre tilbake, til slutten av 600-tallet i Lombardia og Roma. (se II, 1.)

Et nå tappt missale fra Toulouse angivelig datert mellom 1352-1376, beskriver hvordan *Recordare*-messen også kunne utvides med tretten messer hvor repertoaret av sanger og bønner ble tatt fra det gregorianske standardrepertoaret.⁴¹ Disse tretten messene måtte ikke nødvendigvis bli framført i kirken, men kunne synges til en selv, til noen andre eller i felleskap. Etter 10 dager med resitering av disse messene ville den som utførte messen sine ønsker, som vi må forstå som beskyttelse mot pest, bli oppfylt.⁴² Messene som skulle bli feiret ifølge messeboken følger det liturgiske årsløpet. Det fleste blir navngitt etter incipit av Introitus:

[1] De adventu. [2] *Puer natus est* (jul). [3] *Ecce advenit* (Epifania). [4] *Circumdederunt me* (Dominica Septuagesima). [5] *Domine ne longe* (Palmesøndag). [6] *Resurrexi* (Påskesøndag). [7] *Viri Galilaei* (Kristi himmelferd). [8] *Spiritus domini* (Pinse). [9] *Benedicta sit sancta trinitas* (Treenighets-søndag). [10] *Nos autem gloriari* (Exaltatio Crucis). [11] *Vultum tuum* (Maria-fester). [12] *Michi autem* (apostler). [13] *De Angelis* (Engler).⁴³

Det finnes en rekke manuskripter med disse forskjellige formene for pestmesser undersøkt av William D. Paden.⁴⁴ Utvalget er fra Sør-Frankrike, Nord-Spania og Italia. Om dette også er tilfelle i de delene av Europa våre kilder stammer fra er usikkert (Nord-Tyskland, Portugal, Flandern, Sveits og Norge). Jeg har til nå ikke funnet messebøker i mine kilder som inneholder lignende instruksjoner til *Recordare*-messen, annet enn innlemmelsen av bønner til Sebastian i enkelte.⁴⁵

4. Tidlige pestbønner i det Gelasianske og i de karolingiske sakramentarier

Tidligere undersøkelser har ikke sett på om det finnes eldre paralleller til *Recordare*-messen. I min utforskning av kilder har jeg funnet fire eldre manuskripter med bønner brukt i

⁴⁰ Ibid, s. 687: «... Quidam beati Sebastiani martiris suffragium, nonnulli beati Christofori, aliqui beati Antonii, et quidam beati domini martyris suffragia postulabant.»

⁴¹ Ibid, s. 673. Dateringen må være etter Clemens 6 (1340-52) sin død ettersom den blir kreditert i rubrikken som skapt av Innocens 6. (1352-62) og før 1378 når paven flyttet tilbake hoffet til Roma.

⁴² Ibid, s. 675.

⁴³ Ibid, s. 675.

⁴⁴ William D. Paden, "An Occitan Prayer against the Plague and Its Tradition in Italy, France, and Catalonia", "Speculum", JULY 2014, Vol. 89, No. 3", <s. 670-692>, The University of Chicago Press, 2014.

⁴⁵ Missale Herbipolense, StaBi Berlin, 2° Inc 2686.7, Pic: 712-717.

messen.⁴⁶ Disse stammer fra merovingisk og karolingisk tid. Den ene er funnet i V-CVbav. Reg. Lat 316 under inskripsjonen *Orationes tempore, quod absit mortalitatis* / *Bønner i tider slik at dødeligheten skal bli borte*. Dette manuskriptet er viden kjent som det eldste av de såkalte Gelasianske sakramentariet. Sannsynligvis sammenfattet på midten av 700-tallet viser det et repertoar som reflekterer liturgien i Roma mellom 628 og 715.⁴⁷ V-CVbav. Reg. lat.316 er det eldste fullstendige sakramentariet vi har bevart og en av de tidligste kilder for votiv-messer. Avsnittet *Orationes tempore, quod absit mortalitatis* inneholder de fire bønnene angitt nedenfor i Tabell 1, spalte 2.⁴⁸

En annen serie av bønner kalt *Oratio de mortalitate* (*Bønn mot dødeligheten*) finnes i en rekke karolingiske sakramentariet (se Tabell 1, spalte 3). Vi har undersøkt denne serien i tre sakramentariet: F-Pnm lat. 12050, (ca.853) F-AUT 019 (800-tallet) og F-Pnm lat. 2292 (800-900). Innholdet i disse manuskriptene er helt likt. *Oratio mortalitate*-bønnene er muligens overført via gelasianske og gallikanske kilder, siden votiv-messer ikke fantes i Hadrianum-sakramentariet. Dette dokumentet fra karolingisk tid besto kun av uorganiserte bønner det var nødvendig at paven i Roma måtte kunne fremføre.⁴⁹ Men siden det gelasianske sakramentariet V-CVbav. Reg. Lat.316 ikke inneholder bønner *Exaudi nos deus*, er denne bønner sannsynligvis overført via det romerske ritet senere enn 750.

Tabell 1. Tidlige bønner som segmenter i Recordare-messen			
	Cv-Bav.Reg. lat 316	Karolingiske sakramentariet	Recordare-messen
Collecta:	<i>Deus, qui non mortem¹</i>	<i>Deus qui non mortem¹</i>	<i>Deus qui non</i>
Collecta:	<i>Populum tuum²</i>	<i>Populum tuum²</i>	
Secreta:	<i>Subveniat nobis³</i>		<i>Subveniat nobis</i>
Postcommunio:	<i>Tuere nos, Domine, quaesumus...</i>		
Postcommunio:		<i>Exaudi nos, deus</i>	<i>Exaudi nos, deus</i>

¹ Se appendiks AP 1 Reg 1 / Lat 1. – ² Se AP 1 Reg 2 / Lat 1 – ³ Se AP 1 Reg 3 / Lat. 3.

Som vi ser, inneholder V-CVbav. Reg. Lat. 316 og de karolingiske sakramentariene *Deus qui mortem*, og *Populum tuum* som collecta. De to bønne-serier skiller seg ved at tredje bønn i V-CVbav. Reg. Lat 316, markert som secretum, er *Subveniat nobis*. Denne eksisterer ikke i de karolingiske sakramentariene. Tredje tekst i de karolingiske sakramentariene er

⁴⁶ Usarium database oppdateres ofte, og inneholder i dag flere kilder fra karolingisk tid.

⁴⁷ Hiley, 1993, s. 292.

⁴⁸ V-CVbav. lat 316. f.196r.

⁴⁹ Hiley, 1993, s. 292-293.

Postcommunio *Exaudi nos deus*. V-CVbav. Reg. lat 316 inneholder en annen postcommunio som fjerde tekst, *Tuere nos, Domine*. En fjerde tekst er ikke antydnet i de karolingiske Sacramentariet.

Viktigheten av disse tidlige orationes ligger i at de sammenfaller delvis med den senere *Recordare-messen* (se Tabell 1, spalte 4 «*Recordare-messen*»). *Deus qui mortem* som gjentas i alle disse sakramentariene fungerer som collecta i *Recordare-messen*. *Subueniat nobis* som finnes i det Gelasianske sacramentariet som secreta, har samme funksjon i *Recordare-messen*. *Exaudi nos, deus* funnet i de karolingiske sakramentariene ble *complenda/postcommunio* i pestmessen. Med disse tre tekstene samlet ender vi med alle bønner utført av presten alene, under den senere pestmessen.

De bønnene vi både finner i sakramentariene og *Recordare-messen* må ha vært tilgjengelige for pave Clemens 6. da han kompilerte pestmessen, og ble sammen med messen sine propriums-sanger utbredd over hele Europa.

Som grunnlag for analysen av disse messene, brukes *Deus qui non vis mortem*, som er en omvendning av Esekiel 18, 23 og 33, 11. Istedenfor å bringe videre guds ord, slik profeten Esekiel gjorde, henvender presten seg mot gud, og minner han på hans løfte. *Populum tuum* og *Subueniat* bygger videre på *Deus qui mortem*. Bønnen er en lovnad til gud om å følge hans bud, og et håp om at gud også holder sitt løfte.

Esek:18,23	[23] Det er vel ikke min vilje at den urettferdige skal dø, sier Herren Gud. Nei, jeg vil at han skal vende om fra sine veier og leve. ⁵⁰
Esek:33,11	[11] Jeg vil ikke at den urettferdige skal dø, men at han skal vende om fra sin vei og leve. ⁵¹
Collecta, <i>Deus qui non vis mortem</i>	[1] Gud, du, som ikke vil døden, men botferdighet av synderen [2] du vil, at folket ditt konverterer tilbake til deg. (Per Dominum...). Se [AP 1 Reg 1], [AP 1, lat 1], [AP 1 Mi 1].
Collecta, <i>Populum tuum</i>	[2] Vi ber deg, allmektige gud, [4] at du i din faderlige nåde tar imot [1] ditt folk [3] som flykter fra din vrede til deg, [5] slik at de som frykter pisen av din makt (majestet), [6] fortjener å glede seg over ditt miskunn. «Per Dominum...» Se [AP 1 Reg 2], [AP 1 lat 2].
Secreta, <i>Subueniat</i>	[1] Hjelp oss, herre, gjennom offeret av denne messen, [2] som måtte frigjøre oss med makt fra skrekk [3] og som måtte bevare oss for overfallet av hele undergangen. «Per Dominum...» Se [AP 1 Reg 3], [AP 1 Mi 2].
Postcommunio, <i>Exaudi nos deus</i>	[1] Hør oss gud, vår frelse, [2] og befri [3] ditt folk [2] gjennom forbønnen til den sælige martyrerens din [4] fra skrekkene til din vrede; [5] og gjør [6] at de blir delaktig av rausheten [5] av ditt miskunn. «Per Dominum...» Se [AP 1 Lat 3], [AP 1 Mi 3]

⁵⁰ Bibelen 2011, Esek:18,23.

⁵¹ Bibelen 2011, Esek:33,11.

Tekstene nevner aldri sykdom spesifikt. Selv uten dette inneholder bønnene en viktig del av forståelsen av pest som ble overført til senmiddelalderen. Guds straff, i all sin forferdelige lemfeldighet, er hans redskap for å lede menneskeheten på riktig vei. Han har til Esekiel lovet miskunn til de som kommer tilbake til han, men viktigere er det at frelsen ble overført gjennom offeret av hans sønn. Denne (typologiske) forbindelsen mellom det gamle og det nye testamentet blir vist gjennom at alle bønnene avsluttes med formelen: «*Per dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum*» (gjennom vår herre, Jesus Kristus din sønn).

Det er vanskelig å si hvilke andre tekster og sanger som ble framført i forbindelse med messe-bønnene fra merovingisk og karolingisk tid ettersom sakramentariet bare inneholder bønnene presten utførte. Serien i de karolingiske sakramentariene var muligens koblet med noen av sangene i den senere *Recordare*-messen, ettersom de karolingiske sakramentariene ble overført til det Frankiske riket etter innførelsen av gregoriansk sang. Det Gelasianske sakramentariet V-CVbav. Reg. Lat 316 viser, som sagt, en langt eldre tradisjon den romerske liturgien mellom 628-715. Den musikalske stilen og tekstene brukt i denne perioden er for oss fortsatt et mysterie. Tekster har muligens blitt overført helt fra Pave Gregors den store (d. 604) sin epoke, men det er vanskelig å si i mangelen på kilder. Det er mulig at enda eldre votivmesser mot epidemier kan lokaliseres, ettersom pest var en stor del av livet i senantikken og tidlig middelalder. En mulig kilde til liturgier mot pest ville være eldre biografiske eller historiske tekster. Få liturgiske kilder med votivmesser eldre enn V-CVbav. Reg. Lat. 316 kan oppdrives.⁵²

Det er ikke uforventet at pave Clemens og hans stab ville ha valgt tekster som allerede var på plass i eldre sakramentariet. At likhetene mellom messen som ble skapt i 1347/48 og arkaiske liturgier, sannsynligvis fra 600-tallet og 800-tallet er så store, viser til den vanlige kontinuiteten i utførelsen av messen. Fordelen med dette var også at den nye messen hadde den eldgamle ærverdige tradisjonen på sin side.

Siden få kjente messebøker mellom 900-1300-tallet kan oppdrives med pestrelaterte avsnitt i Usarium databasen, var de antageligvis ikke sett på som nødvendige etter denne tid.⁵³ Dette er fordi epidemiene som gjentok seg etter den Justinianske pesten avtok i løpet av 800-tallet. Derfor vil jeg anta at Clemens hadde tilgjengelig sakramentariet fra 900-tallet eller tidligere.

⁵² Hiley, 1993, s. 291-2.

For meg er eneste kjente unntak et dokument, F-Pnm. lat. 13246 fra 600-700-tallet, men dette er ikke en fullstendig liturgisk tekst, på samme måte som V-CVbav. Reg. Lat. 316, og inneholder ingen identisk pestmesse. Dette støtter muligens antagelsen om at pestbønner har en romersk liturgisk bakgrunn, men for å med sikkerhet kunne hevde dette, må Gallikanske sakramentariet konsulteres.

⁵³ Usarium, Ceremonies, votive, epidemic.

En annen mulighet er at det ble brukt sammenfatninger av tidlig liturgi. Et eksempel er *Sangallensis recentior*, en sammenligning av gelasianske, gregorianske og ambrosianske kilder for de samme messene, sannsynligvis compilert ved Sankt Gallen på 1000-tallet.⁵⁴ Et lignende dokument kan ha blitt brukt.

5. Variasjoner av *Recordare*-messen

Innholdet i missalene vi bruker som kilder til *Recordare*-messen er svært standardisert. Det finnes nesten ingen forskjeller i valget av tekster, og liten variasjon i hvilken del av liturgien disse representerer. Variasjonen i tekstene beror seg i hovedsak på ordvalg og setningsoppbygging. Innholdsmessig er de helt like. Den eneste forskjellen i valget av innfold finner vi i Mi. Romanum 1620. I denne versjonen av *Recordare*-messen er alleluia sitt vers annerledes enn i Mi. Nidaros. Alleluia i Mi. Romanum 1620 er som følger;

*Allelúia, allelúia V. Saluum me fac Deus, quóniam intravérunt aquae usque ad ánimam meam. Allelúia.*⁵⁵

Det er også spesifikke instruksjoner til hvordan messen skal utføres i spesielt hellige tider. Septuagesima, perioden fra niende søndag før påsken til palmesøndag skal ikke alleluia oppføres, men en tractus:⁵⁶

*Dómine, non secúndum peccáta nostra, quae fécimur nos : neque secúndum iniquitates nostras retribuas nobis. V. Domine, ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum : cito anticipent nos misericórdiae tuae, quia páuperes facti sumus nimis. V. Aduva nos Deus salutáris noster : et propter glóriam nóminis tui Dómine, libera nos : et propítius esto peccátis nostris, propter nomen tuum.*⁵⁷

I påsketiden skulle graduale ikke oppføres, men et alleluia med et vers som passer til påskematikken. Første vers er likt som når messen blir oppført utenfor Septuagesima og påsken: *Saluum me fac Deus*. Påfølgende vers i påsketiden er den samme som opptrer i de fleste *Recordare*-messer *Saluabo populum in medio Israel*.

En liten, men viktig forskjell er hvordan *Recordare*-messen i Mi Romanum utelater et tekstavsnitt Mi. Nidaros 1519 bruker i complenda *Exaudi nos deus*, hvor Maria bes for som

⁵⁴ Wilson 1894, s. 29.

⁵⁵ Mi Romanum 1620, Pic: 228.

⁵⁶ Hiley 1993, s. 13.

⁵⁷ Mi. Romanum 1620, Pic: 228

intercedent.⁵⁸ I stedet for fremstår den slik i Mi.Romanum 1620, «Exáudi nos deus salutáris noster: et pópulum tuum ab iracúndiae tuae terroribus liberum, et misericórdiae tae fac largitáte secúrum. Per Dóminum nostrum.». Valget av hvilken helgen som skulle dyrkes var overlat til anledningen og stedet slik vi ser i karolingiske pestmesser. Denne helgenen kan i områder ha vært Sebastian eller Rochus; Sebastian i store områder av Vest-Europa. Etter 1480 ville Rochus spesielt i Venezia, deler av Flandern og Nord-Tyskland vært aktuell. Den eneste større variasjonen jeg har funnet i *Recordare*-messen utenom variasjonene mellom Mi. Romanum 1620 og Mi. Nidaros 1519, er inkluderingen av bønner til Sebastian i en utgave av Missale Herbipolense; *D-B, 2° Inc 2686.7* (Würzburg 1493).⁵⁹

Macklin sin analyse av *melodiene* brukt i messen viser betydelige variasjoner i det musikalske materialet som ble valgt.⁶⁰ Graduale og Communio viser store likheter mellom de forskjellige kildene brukt i artikkelen.⁶¹ Introitus, Alleluia og Offertorium viser store variasjoner. Dette tyder på at tekstene til sangene ble delt med de europeiske bispedømmene uten musikknotasjon. Man satset på at geistligheten hentet melodiene til tekstene fra det gregorianske standardrepertoaret. Ved de tradisjonelle gregorianske sangene Graduale *Misit Dominus* og Communio *Multitudo languentium* var variasjonen liten. Introitus *Recordare domine*, Alleluia *Saluabo populum* og Offertorium, *Stetit pontifex* hadde derimot nye tekster. Melodiene ble derfor tatt fra det som lokalt ble oppfattet som de mest passende melodiene til tematikken.⁶²

6. Analyse av *Recordare*-messens tekster

Et spesielt viktig begrep i messen er *populus* (folket). Ordet blir gjentatt i mange av tekstene brukt i *Recordare*-messen og viser at fokuset ligger på en kollektiv beskyttelse av samfunnet og menigheten. *Recordare*-messen gjentar ordet «populum» i *introitus, collecta, alleluia, complenda, og lectio* (AP 3, 1 Int [1]. AP 3,2 Coll [2], AP 3,3, lectio [16], AP 3,5 All og AP 3, 10 comp [3]). Halvparten av de 10 tekstene i messen inneholder ordet og dette understreker viktigheten av *Recordare*-messen som et ritual som utføres for et felleskap. Rubrikken i *Mi Sarum 1496* og vitnesbyrdene Paden nevner i sin artikkel viser viktigheten av kollektiv deltagelse. Dette betyr ikke at lekfolket deltok *aktiv* i liturgien. Formen på messen i

⁵⁸ *Exáudi nos deus salutáris noster: et pópulum tuum ab iracúndiae tuae terroribus liberum, et misericórdiae tae fac largitáte secúrum. Per Dóminum nostrum.*

⁵⁹ *D-B, 2° Inc 2686.7, pic: 712-717.*

Full oversikt over identiske messebøker kan ses i: Incunabula Short Title Catalogue.

⁶⁰ Macklin 2016, s. 176-178.

⁶¹ *Ibid*, s. 176.

⁶² *Ibid*, s. 176.

senmiddelalderen ga liten mulighet for menighetens deltagelse. I Recordare-messen var ikke menigheten veldig aktiv, de holdt bare tente lys, men symbolsk var det en viktig del av liturgien.

At folket har vendt tilbake til gud er symbolsk for messen, og Kong Davids fremtoning i første lesning (AP 3, 3 lectio) er eksempelet til etterfølgelse. Gud blir minnet på sine løfter om tilgivelse og hvordan han svarte Davids bønn i introitus, «[1] Husk ditt løfte, herre, og si til engelen som slår folket: «[1] Ta bort din hånd, slik at ikke verden blir fullstendig tom og at ikke du tilintetgjør alle levende sjeler.»» (AP 3, 1 In). Bønnen speiler Guds ord når han angret å ha påført Israel pesten: «Han sa til engelen som herjet blant folket: «[16] Det er nok! Trekk nå hånden tilbake!»» (AP 3, 3 Lectio) Gud ga etterpå et løfte til David i om å stoppe pesten om han bygde et alter på treskeplassen til Jebusitten Aravna (AP,3,3 [18-19]). Davids ord i historien hvor han innrømmer sin synd er et eksempel til etterfølgelse: «Det er jeg som har syndet; jeg har handlet ille. Men disse, som jeg er gjeter for, hva ondt har de gjort? La heller din hånd ramme meg og min fars hus.» (AP 3, 3 Lectio [17]).

Graduale og alleluia fortsetter tematisk der utdraget fra 2. Sam:24 avsluttes, med viten om at gud frigjorde Israel fra pesten. Graduale består av sitater fra Sal:107, 20-21 (AP 3, 4 Grad). Selve Salmen nevner aldri sykdom og består av eksempler på hvordan gud fører folket tilbake til han gjennom prøvelser.⁶³ Om dette sitatet tas ut av kontekst virker det til å handle om fysisk helbredelse, men de foregående linjene, Sal 107, 16-19 handler om synd, ikke helse.⁶⁴ Dette må i likhet med store deler av messen forstås som en fortsettelse av kollekten, ettersom Sal 107, 16-21 beror på samme tematikk som Esekiel 18, 23. Alleluia-verset fortsetter retorikken i Graduale med teksten «Jeg skal helbrede folket i midten av Israel og jeg skal bli med dem i Guds rettferdighet og sannhet.» (AP 3, 5 All). Dette er en kommentar til lectio 2.Sam:24 og hvordan Gud reddet Israel fra pesten. Alleluia-verset er en omskriving av Sakarja 8,8 «Jeg fører dem inn, de skal bo i Jerusalem, de skal være mitt folk, og jeg skal være deres Gud, i troskap og rettferd.»⁶⁵

⁶³ Bibelen 2011, Sal:107,16-21.

⁶⁴ Ibid 16-20.

[16] Han knuste dører av bronse, bommer av jern hogg han i stykker. [17] Noen ble dumme av sine feiltrinn, de ble plaget for sine synder. [18] De fikk avsky for all slags mat og kom like til dødens porter. [19] Da ropte de til Herren i sin nød, og han berget dem ut av trengslene. [20] Han sendte sitt ord og helbredet dem og fridde dem fra graven.

⁶⁵ Bibelen 2011, Sak:8,8.

«[8] Jeg fører dem inn,
de skal bo i Jerusalem,

I den latinske kristendommens typologiske verdensbilde blir det utvalgte folket Israel forstått som typus, kristendommen som antitypus; det jødiske Jerusalem som typus, det himmelske paradiset, det nye Jerusalem etter dommedagen som antitypus. Dette beskrives i Åp:21,2 «[2] Og jeg så den hellige byen, det nye Jerusalem, stige ned fra himmelen [...]»⁶⁶ Middelalderens kristne forstod religionen og verden ut fra allegorier, og spesielt apokalypsen, slik vi ser i Offertorium og Secreta.

Offertorium, *Stetit pontifex* er en speilvending av Åp:8,3-6:

[1] Der sto presten mellom de døde og de levende [2] mens han hadde et gyllent røkelseskar i hans hånd [3] og når han ofret offerets duft likte herren det og pesten forsvant fra huset Israel. (AP 3, 7 Off)

[3] En annen engel, som hadde et røkelseskar av gull, kom og stilte seg ved alteret. Han fikk en stor mengde røkelse som han skulle legge sammen med alle de helliges bønner på gullalteret foran tronen. [4] Og fra engelens hånd steg det opp for Guds ansikt en sky av røkelse sammen med de helliges bønner. [5] Så tok engelen røkelseskarer og fylte dem med ild fra alteret og kastet ilden på jorden. Og det kom tordenbråk og drønn, lyn og jordskjelv. (Åp:8,3-6)⁶⁷

Presten og offeret han utfører beskytter mot de straffende englene, som eksisterer i 2.Sam:24 og Åp 8:3-6. I stedet for å straffe, helbreder han Israel med sitt offer. Dette har sin parallell i ritualet som nevnes i 2.Sam:24,25: «Der bygde David et alter for Herren og bar fram brennoffer og fredsoffer. Da hørte Herren bønnene for landet, og pesten holdt opp å herje i Israel»⁶⁸I utførelsen av messen tok presten på seg David sin rolle. Når messen ble gjennomført, ville offertoriums-ritualet sannsynligvis brukt røkelse, slik det gjenspeiles i teksten og dermed synliggjøre den typologiske forbindelsen mellom David (typus) og presten (antitypus).⁶⁹ *Stetit pontifex* er en omskriving av ett tidligere offertorium *Stetit angelus iuxta aram*, brukt i Mikael- (alle englers) messe, som også er basert på Åp:8,3-6.⁷⁰ Siden offertorium tar sitt utgangspunkt i en omskriving av Johannes Åp, 8:3-6, er det mulig at inkluderingen av denne allegorien viser at svartedauden til en viss grad ble sett i lys av Åp:8. Det er helt sikkert at Åp:21 og Gud sitt rike på jorden fikk større viktighet for menneskene som opplevde senere pestepidemier.⁷¹ Vi kan også spørre oss om teksten i secretum «...og som

*de skal være mitt folk,
og jeg skal være deres Gud
i troskap og rettferd.»*

⁶⁶ Bibelen ÅP: 21,2.

⁶⁷ Bibelen 2011.

⁶⁸ Bibelen 2011.

⁶⁹ Offertorium er forberedelsen til nattverden, det kan også inneholde gaver til kirken eller de fattige.

⁷⁰ Gregorien.info. Offertorium, *Stetit angelus*.

Stetit angelus iuxta aram templi, [2]habens thuribulum aureum in manu sua: [3]et data sunt ei incensa multa: [4] et ascendit fumus aromatum [5] (de manu angeli) in conspectu Domini.

⁷¹ Aberth, 2010, Kapittel Death, s. 214-270.

måtte bevare oss for overfallet av hele undergangen...» og referansen til denne i introitus, «...Ta bort din hånd, slik at ikke verden blir fullstendig tom og at ikke du tilintetgjør alle levende sjeler», er allegorier til Åp 8:3-6.(AP 3, 1 Int, [1], AP 3,7 Sec [3])

Det er lett å ha en tilbøyelighet til å se *secreta* og offertorium i lys av undergangen. Bøker om senmiddelalder-krisen er ofte oppkalt etter apokalypsen, de fire ryttere og bilder tatt fra åpenbaringen.⁷² På grunn av populærkulturelle referanser og moderne religiøse bevegelser (slik som den evangelistiske) blir vårt eget syn på den katolske kirken i middelalderen forstyrret. Pest slik det nevnes i Johannes åpenbaring kan verken forfatteren av denne bibelteksten, eller skaperne av *Recordare*-messen ha opplevd før. En bokstavelig tolkning av apokalypsen i moderne forstand fantes ikke i middelalderens katolske kirke. Som oftest ble fortellingen tolket å være allegorisk til kirkens historie, og kun det sjette eller sjuende seglet ble tidvis tolket å være hendelser i samtiden eller fremtiden.⁷³ Det viktigste spørsmålet for middelaldermennesket var ikke hva de forskjellige seglene symboliserte, men Åp 8:21 og perspektivet på det nye Jerusalem. Dette kapittelet ble tolket som kroppens og sjelens gjenforening i Gud sitt himmelske rike. For de kristne var dette et så viktig spørsmål at teologene til og med måtte finne ut hvilken alder kroppen gjenoppsto i. Det rådende synet var at dette var samme alder som Jesus ved hans død, cirka 30 år.⁷⁴

Åp 6:8 blir blant annet overlevert i D-BAs Msc. Bibl. 140, den berømte Bamberg apokalypsen fra cirka år 1010. Her kan man lese «[...] interficere gladio, fame, et morte, et bestiis terrae...» / «å drepe med sverd, sult og død, og med jordens beist ...».⁷⁵ Vulgata inneholder samme setning fra Åp:6,8.⁷⁶ Den moderne norske oversettelsen bytter ut «morte» med pest.⁷⁷ «Morte» er i denne sammenhengen definitivt en referanse til pest. Dette ser vi på inskripsjonene i V-CVbav. Reg. Lat 316 og F-Pnm. Lat. 12050, hvor ordet *mortalitate* brukes. Også i de senere dokumentene Mi Sarum 1496 sin *Missa pro mortalitate* og i F-Pnm lat. 17309 sin *Missa pro mortalitate entenda* brukes begrepet.

Det er interessant at «morte» blir brukt i et manuskript fra 1000-tallet og i Vulgata-teksten, ettersom pest forsvant i en periode på 500 år, men trolig er et tidligere skrift brukt som referanse for førstnevnte. Om dette begrepet var i bruk før den Justinianske pest er usikkert,

⁷² Hovedkilden brukt, Aberth, John, *From the Brink of the Apocalypse, Confronting Famine, War, Plague, and Death in the Later Middle Ages*, bruker “interficere gladio, fame, et morte, et bestiis terrae fra ÅP, 6,8, både i tittelen og som et litterært virkemiddel for å strukturere boken. Dette spiller både på populærkultur og er sannsynligvis brukt for å fenge leseren.

⁷³ Burr 2019, Richard of Saint Victor.

⁷⁴ Aberth 2010, s. 246.

⁷⁵ Msc.Bibl.140 F.14v.

⁷⁶ DRBO.ORG, Vulgata.

⁷⁷ Bibelen 2011, Åp:6,8, «så de kunne drepe med sverd, hungersnød og pest og ved jordens ville dyr.»

ettersom vi ikke har tilgjengelige kilder. Det spesielle med overføringen av dette begrepet er at pestmesser gradvis sluttet å opptre i sakramentarier og missaler etter 800-tallet, siden pestutbrudd avtok rundt denne tiden.

Bruken av «morte» viser også hvordan vi må være varsomme i å bruke moderne oversettelser i tolkningen av historiske kilder. Det første segl og den hvite rytter viser en anakronisme i enkelte av våre antagelser om fortiden. Hvis noen i middelalderen tolket ÅP:6 som en referanse til pest, ville det være det fjerde seglet og rytteren på den gulbleke hesten, kalt døden, som ville blitt gitt denne betydningen ...⁷⁸

Messen inneholder referanser til Jesus som helbreder i *Recordare*-messens *Evangelium* Lukas 4:38-41 og *communio*, *Multitudo languentium*. *Multido Languentum*, var egentlig en del av liturgien til (Fabian og) Sebastian-messer.⁷⁹ Teksten i *communio*, «Mengden av de lidende og de som ble plaget av urene ånder kom til ham, grunnet at makten kom ut av ham og han helbredet alle.» (AP 3, 8 Comm) var i konteksten av Fabiani et Sebastiani-messer, en referanse til Sebastians forkynnelse gjennom helbredelse i sin passio (Se II, 1.) Omtrent samtidig som *Recordare*-messen ble compilert gjennomførte presten Neri Antella en messe til Sankt Sebastian i Avignon, og ble på mirakuløst vis helbredet.⁸⁰ Vi vet at Sebastian-kulten allerede ble gjenopplivet rundt 1348, og det er meget sannsynlig at *Multido Languentum*, nettopp ble valgt ut fra denne referansen. Jeg vil derfor tro at den intertekstuelle betydningen var en indirekte bønn til gud om å gjenta mirakelet i Pavia. (Se, II, 1.)

I den latinske-kristendommens teologi var alltid Kristus i sentrum. Selv om tematikken var gammeltestamentlig, avsluttet de eldre bønnene i V-CVbav. Reg. Lat 316 og F-Pnm lat.12050 med et bønneformular til Kristus. All liturgi ble sett gjennom den typologiske forbindelsen mellom det gamle og det nye testamentet. *Lectio* og *Evangelium* pleide derfor å ha en intertekstuell typologisk sammenheng. Dette er også tilfelle i *Recordare*-messen. Jesus blir presentert som antitypus til kong David.

Dette forholdet viser seg intertekstuell i lesningen fra kongeøkene og evangeliet i *Recordare*-messen. Når David innser at guds vrede rammer hans folk, tilbyr han seg selv som bot-offer: «[17] La heller din hånd ramme meg og min fars hus.» (AP 3,3 *Lectio*). Jesus gjennomfører dette offeret, i motsetning til David som blir spart, må bygge et alter, og gjøre

⁷⁸ Vulgata, Åp:6,8 «[8] Et ecce equus pallidus : et qui sedebat super eum, nomen illi Mors...».

Det finnes ingen ekvivalent til Pallidus på Norsk. Betydningen oversettes bedre i det engelske uttrykket, «Pale Horse».

⁷⁹ Cantus, Search word, Multitudo Languentum,

⁸⁰ Chiu 2017, s. 144.

røkelsesoffer. I Recordare-messen representeres Davids offer, gjennom offertorium «[3] og når han ofret offerets duft likte det herren og pesten forsvant fra huset Israel.» (AP 3, 7 Off). Jesus sitt blir overført gjennom nattverden. I Communio som oppføres i sammenheng med dette ritualet, blir ett av Jesus helbredelsesmirakel i Luk:6,8 resitert. (AP 3,9) Å utføre nattverden og denne teksten sammen, symboliserer hvordan offeret av guds sønn (nattverden), er den eneste veien til helbredelse, gjennom syndsforlatelsen. På grunn av Gud sitt offer av sønnen, har denne muligheten blitt gitt til alle rettroende.

Macklin sin analyse av tekstene

I Macklin sin analyse av tekstene til *Recordare*-messen konkluderes det at liturgien er en «kompleks sammenveving mellom konsepter av kroppslig og sjelelig helse, formidlet gjennom et fokus på botgjørelse og guds tilgivelse». Artikkelen tolker tekstene som baserer seg på Jesus helbredelsesmirakler, evangelium Luk 4:38 (AP 3,6 Luk) og *communio Multitudo languentium* (AP 3, 9 Comm), som en referanse til menighetens kroppslige helse, det er delvis sant, men han overser at disse inneholder en langt mer avansert typologisk forbindelse. Macklin fokuserer på hvordan ordet «helbrede» også blir gjentatt i *Graduale Misit dominus* (AP 3,4) og alleluia sitt vers, *Saluabo populum*. (AP 3,5 All) *Graduale Misit Dominus* er et utdrag av Sal 107:20-21 Denne salmen inneholder som sagt ingen referanse til sykdom, men handler om hvordan synderen som vender tilbake til gud, og redder livet lik i Esek 18:23, 33:11.⁸¹ Alleluia er heller en bønn om at gud skal huske sine handlinger når han reddet Israel fra pesten i Sam:24. Helbredelse kommer kun gjennom Guds offer av sin sønn og muligheten for syndsforlatelse som dermed ble gitt det kristne felleskapet. Helbredelse slik det ofte ble brukt i disse gammeltestamentlige tekstene betydde frelse. Jesus helbredelse, var nærmere dagens begrep, men kunne bare nås gjennom syndsforlatelse.

Når *Recordare*-messen ble skapt var individet, nesten et fremmed begrep. Det kollektive samholdet var i fokus. Macklin misforstår konteksten til messen i sin analyse, hans begrepsforståelse for moderne.

Vi ser videre i denne oppgaven, at et slags individuelt helsebegrep fantes i Sebastian-messer, og personlige bønner. Selve helsebegrepet knyttet til helgenen handlet dog ikke om helbredelse, men å bevare den fysiske og mentale tilstanden til menigheten. Macklin sin analyse er mer relevant for Rochus-dyrkelse, som jeg i slutten av oppgaven skal vise til. I

⁸¹ Bibelen 2011 Sal:107, Esek:18,23 og 33,11.

disse liturgiene har personlig helbredelse på et mer individuelt nivå en langt større plass. (Se, III)

II. Pestmesser dedikert til Sankt Sebastian

1. Sankt Sebastians hagiografi

Sankt Sebastian sin *passio* ble skrevet av en ukjent forfatter, tidligere antatt å være Sankt Ambrosius. Den senere martyren ble angivelig født i Narbonnensis (sør-østlige Gallia) på midten av 200-tallet, og oppvokst i Milan. Helgenen var ifølge hagiografien leder av Diokletian sin pretorianer garde. Som hemmelig kristen skal Sebastian ha misjonert til sine medsoldater. Ved et besøk hos Marcus og Marcellianus som var fengslet for sin kristne tro, klarte Sebastian å overtale dem til å holde på troen. Den stumme konen hvis hushold disse to var fengslet hørte hans tale og ba om tilgivelse. Etter denne hendelsen ble det første mirakelet utført. Zoë fikk tilbake stemmen. Også Marcus og Marcellianus far ble helbredet for sin sykdom. Etter en rekke flere konverteringer og mirakler rundt om i Roma, hørte den Romerske prefekten Chromatius om Sebastians legende krefter. Chromatius beordret Sebastian til å helbrede han. Helgenen gjorde som Chromatius ba om, og flere tusen personer i prefektens hushold konverterte. Diokletian hørte om konverteringene og beordret at Sebastian skulle henrettes med piler. Etter å ha blitt skutt, sier *passio*, at Sebastian så ut som et piggsvin og ble antatt død. En kristen menighet fant den sårede Sebastian og leget hans sår. Etter å ha utfordret keiseren på ny ble Sebastian slått til døde, og kastet i den romerske kloakken. Hellig Lucia fikk deretter et syne av hvor kroppen lå. Martyrens kropp ble ført bort og begravet med Apostlene Peter og Paul i «Basilica Apostolorum».⁸² Denne kirken sto over et kompleks av katakomber utenfor Romas bymurer hvor apostlene Peter og Paulus sine kroppar visstnok lå på 200-tallet.⁸³ Etter å ha blitt overbevist av Sebastian, nektet Marcus, Marcellianus og Zoë å avsi sin tro og ble drept som martyrer.⁸⁴

Originalt var Sebastian ingen pesthelgen. Hans *passio* ble delvis skapt etter mønster av Jesus forkynnelse gjennom helbredelse. Et eksempel er hvordan hagiografien speiler elementer av Lukas 2:38 (som fungerer som Evangelium i *Recordare*-messen: Se, AP 3,6 Luc 4:38) I likhet med Sebastian heler Jesus en kvinne av høyere status i et hushold, og gjentar mirakelet ved flere anledninger. Sebastians helbredelsesmirakler var et tegn på at Guds makt virker

⁸² I dag heter denne kirken San Sebastiano fuori le mura.

⁸³Chiu 2017, s. 139-140.

⁸⁴ New advent, Sts. Mark and Marcellian.

gjennom han. Dette var ikke veldig enestående for en helgen. Dyrkelsen av martyren la ikke et veldig stort poeng ut av disse miraklene alene heller. Det er derimot delen av passio hvor Sebastian holder Marcus og Marcellius på den rette veg som er viktigst. Jesus har i hagiografien også overført sine retoriske evner til Sebastian. En typologisk forbindelse ses i Matteus evangelium 11:1-6:

«[1]Da Jesus hadde fullført talen og sagt det han ville pålegge de tolv disiplene sine, dro han derfra for å undervise og forkynne omkring i byene. [2] I fengselet fikk Johannes høre om alt Kristus gjorde. Han sendte bud med disiplene sine og spurte: [3] «Er du den som skal komme, eller skal vi vente en annen?» [4] Jesus svarte dem: «Gå og fortell Johannes hva dere hører og ser: [5] «Blinde ser, og lamme går, spedalske renses, og døve hører, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige. [6] Og salig er den som ikke faller fra på grunn av meg.»⁸⁵

Kristus kommentar «Og salig er den som ikke faller fra på grunn av meg.», er illustrerende for hvordan Sebastian sin passio har blitt forstått, og ligger til grunne for den typologiske forbindelsen mellom Jesus og Sebastian. Johannes Døperen har blitt fengslet som en prøvelse fra gud, det samme skjedde med Marcus og Marcellianus. Sebastian hjelper gjennom sin tale Marcus og Marcellianus til å holde på troen, lik Johannes ble overbevist av Jesus budskap. Marcus og Marcellianus gjennomfører også martyrgjeringen, lik Johannes Døperen.⁸⁶ Sebastian ble sett på som en helgen som hadde en evne til å styrke de som dyrket han i sin tro. Dette ses også i Sebastians pest-messer. Vi finner mye av den samme tematikken i *Recordare*-messen, å holde seg sterk i troen. Derfor kunne deler av den vanlige dyrkelsen til Sebastian overføres til en pestmesse. Tross alt var *Multido languentum*, *communio* i *Recordare*-messen, ofte til stede i Sebastiani et Fabiani-messer. Teksten i *Multido languentum* er som sagt et sitat fra en av Jesus helbredelseshistorier i Luk 6:8, «Mengden av de lidende og de som ble plaget av urene ånder kom til ham, grunnet at makten kom ut av ham og han helbredet alle.» I konteksten av en Sebastian-messe var som sagt dette ikke en bønn om helbredelse, men et eksempel på hvordan Sebastian fikk overført sine evner gjennom Jesus.

Det er en helt annen, langt senere, fortelling enn den romerske passio som ligger til grunne for dyrkelsen av Sebastian som pesthelgen. For å forstå denne transformasjonen må vi bevege oss 200-år etter Sebastians passio og 500-år før Svartedauden til Frankerriket under Karl den Store, cirka 800 etc, og en bok skrevet av Paulus Diaconus.

Selv om Sebastian først ble populær på grunn av sin tilknytning til Roma og apostlene, tok også Frankerne til seg helgenen. Dette ble gjort gjennom at martyrens helgendag var

⁸⁵ Bibelen 2011, Matt: 11,1-6.

⁸⁶ Matt:14,1-12.

inkludert i sakramentariet som paven Hadrian skal ha sendt til Karl Den Store (ca. 800).⁸⁷ Med overtakelsen av den romerske liturgien rundt år 800 utbredte også Sebastian-kulten seg i det Frankiske riket. Bakgrunnen for statusen som pesthelgen kommer derimot fra det Langobardiske riket. I Paulus Diaconus sin *Historia Langobardorum* (787–796, Langobardenes historie) fortelles det om en pestepidemi i Roma og Pavia (Ticinum) i år 680.

Det var en måneformørkelse[...] omtrent på samme tid en solformørkelse.⁸⁸ Ikke langt etterpå traff pesten [...]. Mange så deretter en god og en dårlig engel som vandret gatelangs på natten. Ved den gode engelens kommando slo den dårlige engelen spydet sitt mot et hus. Antallet slag viste hvor mange som skulle dø i nevnte hus. Det ble gitt en visjon til en viss mann om at pesten ikke ville forsvinne før et alter til Sankt Sebastian ble oppført i kirken dedikert den hellige Peter, som er kalt «(Sanctus Petrus) ad Vinculi» (Sankt Peter i kjettinger).⁸⁹ Dette ble gjort og Sankt Sebastians relikvier ble flyttet dit fra Roma. Så fort alteret ble bygget i nevnte kirke, forsvant pesten.⁹⁰

Paulus Diaconus, en geistlig, virker å ha tenkt i samme typologiske vendinger som pave Clemens curie når han skrev om pesten. Denne typologiske tankegangen ble senere representert i de mange altere, malerier og musikk dedikert til Sebastian. Selv om historien inneholder en typologisk parallell til bibelen, er deler av Paulus Diaconus fremstilling troverdig. *Sankt Peters Basilika in vincoli* i Roma inneholder et alter dedikert til helgenen fra omtrent samme tidsperiode som hendelsene beskrevet. I Pavia finnes det en tvilling-kirke, *Chiesa di San Pietro in Vincoli*, også bygget i samme tidsrom.⁹¹ Det kan dermed antas at en lokal kultus mot pest til Sebastian fantes i Roma og Pavia allerede rundt 680.⁹² Kulten sin gjenoppstandelse etter eller under svartedauden, må settes i sammenheng med populariteten til *Historia Langobardorum* på 1300-1400 og 1500-tallet. Det faktum at han var en populær helgen med en rekke relikvier og kirker i hans navn spredd ut over Europa, gjorde transformasjonen om til en pesthelgen utbredt.

⁸⁷ Hiley, 1993, s.16.

⁸⁸ Diaconus, Paulus, oversettelse av William Dudley Foulke, *Historia Langobardorum* 1907, s. 39.

⁸⁹Originalt ble Remi Chiu sin oversettelse til engelsk, brukt som basis for min oversettelse til norsk. Den latinske, Sanctus Petrus ad vincola er i Chiu, 2017, oversatt til «Basilika, Saint Peter in Vincola». Det er to problemer med oversettelsen, Chiu får det til å høres ut som Vincola er et sted, men det er italiensk for «kjettinger». Det andre problemet er at Basilika referer til den Romerske kirken, mens overførelsen av relikviene gjør det klart at kirken ment er Chiesa di San Pietro in Vincoli, i dagens Pavia

⁹⁰ Diaconus, Paulus, oversettelse av William Dudley Foulke, *Historia Langobardorum* 1907, s. 39.

⁹¹ Chiu 2017, s. 143.

Wikipedia, Chiesa di San Pietro in Vincoli (Pavia), Link:

[https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Pietro_in_Vincoli_\(Pavia\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Pietro_in_Vincoli_(Pavia)) (Accessed, 06,05,2022)

⁹² Det er mulig fremføringen av Oratio de Mortalitate i F-Pnm lat 12050 har inneholdt en bønn til Sebastian gjennom Det åpne formularet i Exaudi nos Deus, «*intercedente beato martyre*» AP 1 lat 3.

2. Votivmesser til ære for Sankt Sebastian

Kulten til ære av Sebastian må deles i to distinkte kultuser, den originale hvor han ble feiret den 20. januar sammen med Fabianus som romersk martyr (Sebastiani et Fabiani) og pestkultusen.⁹³ Den tidlige liturgien innehar ikke noen egenartet symbolisme. Sebastian var en populær romersk martyr, men skilte seg ikke ut i mengden av andre tidlige soldatmartyrer. Sebastiani et Fabiani-messer har eksistert i det meste av Vest-Europa siden overførselen av Hadrianum fra Roma, til Frankerne circa 800. Han var allerede dyrket som pesthelgen i Roma på denne tiden. Det må derfor spørres, hvorfor fantes ikke messer til Sebastian som nevner pest før etter svartedaudens ankomst?

Min teori er at feiringen av en Sebastianus et Fabiani-messe uten pestsymbolikk var nok i seg selv. Alteret dedikert til Sebastian i *Basilika sancti Petri ad Vincula*, inneholder ingen pestsymbolisme, selv om det ble oppført for å stoppe en pestepidemi. Mosaikken framstiller martyren veldig annerledes enn i senmiddelalderen og tidlig nytid. Sebastian er avbildet som en gråhåret adelsmann, med en krone i hånden.⁹⁴ Kronet av gud er en allegori som ofte går igjen i liturgiske tekster til ære for martyrer.⁹⁵ Johannes Åpenbaring 2:10 sin representasjon av martyrgjerningen «[10][...] Vær tro til døden, så skal jeg gi deg livets seierskrans.», er delvis basis for denne referansen.⁹⁶ Sebastiani et Fabiani liturgien og votivmessene til Sebastian ble compilert innenfor to vidt forskjellige mentaliteter. Den enkleste måten å illustrere dette, er ved å sammenligne mosaikken fra 680-tallet, med en kjent avbildning av Sebastian, Josse Lieferinxe sitt maleri, *Sebastian går i forbønn for de truffet av Pesten* (1497).⁹⁷

I mosaikken fra 600-tallet, selv om den uten tvil er ment som et pest-alter, inneholder ikke mer symbolisme, enn Sebastian sin martyr krone. Josse Lieferinxe sitt maleri derimot er full av allusjoner. Bildet er en gjenfortelling av *Historia Langobardorum* sitt avsnitt om pesten i Pavia og Roma 680. Nederst er en massegrav, en fortvilt forsamling og en (plutselig) døende mann avbildet.⁹⁸ Ved siden av står en rekke geistlige i bønn dedikert til Sebastian. Bakenfor i distansen kan den gode engelen ses å gi ordre til den onde engelen, i form av en demon, som slår hus. I himmelen ser vi Sebastian, uthullet med piler, som henvender seg til faderen i forbønn.

⁹³ Grotefend online sin samling av kalendarier gir en oversikt, se i litteraturliste.

⁹⁴ Se, wikimedia commons, bilde av Sebastian mosaikken i Sanctus Petrus ad Vincula i litteraturliste.

⁹⁵ Hankeln 2022, s.23-24.

⁹⁶ Bibelen 2011, ÅP:2,10.

⁹⁷ Wikimedia commons, Josse Lieferinxe, 1497–1499, *Saint Sebastian Interceding for the Plague Stricken*.

⁹⁸ At mannen ligger døende midt i en prosesjon, er viktig, å dø plutselig uten forvarsel var det menneskene i den latinske kristendommen fryktet over alt annet.

Den samme endringen i kunsten representerer den mentale endringen som gjorde det nødvendig å anvende mer konkrete referanser i dyrkelsen av Sebastian. De tidligste kildene jeg bruker med pestmesser dedikert til Sebastian er fra gradualet F-Pnm lat.17309, og missalet Mi. Basel 1514. Maleriet til Josse Lieferinxe er sannsynligvis produsert mellom F-pnm lat.17309 (1400-tallet) og Mi. Basel 1514 sin komposisjon. Det er derfor beskrivende for den mentaliteten disse messene ble laget under. Messene er som vi skal se, meget opptatt av Paulus Diaconus historie. Den samme epidemien som inspirerte den enklere Sebastian-mosaikken i *Basilika Sanctus Petrus ad Vincula* i Roma.

3. Kildene brukt til Sankt Sebastian-liturgier

Det finnes en lang rekke kilder til messer og andre former for dedikasjon til Sankt Sebastian som pesthelgen fra senmiddelalderen og tidlig nytid. I oppgaven har jeg valgt i detalj analysere to distinkte messer. En ufullstendig messe i gradualet F-Pnm. Lat 17309 og en annen messe som opptrer identisk i Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620. Disse messene er valgt ut på bakgrunn av to kvaliteter. De er eksempler på rene Sebastian-messer som ikke inneholder tekster dedikert til andre helgener eller fra *Recordare*-messen. F-Pnm. Lat. 17309 er et unntak, og inneholder en valgfri bønn til Sankt Rochus, som er interessant i kontekst av denne oppgaven, ettersom Sankt Rochus senere blir diskutert. Det å finne en liturgi dedikert alene til Sebastian som pesthelgen i sanctorale skulle vise seg å være vanskelig. Derfor ble også flere av kildene til Sebastian tilbedelsen oppdaget sent i oppgavens undersøkelse. Det var ikke åpenbart at messer til en helgen ville finnes i votiv-delen av liturgien, og jeg vil derfor presentere kildene i sammenheng med hvordan jeg, og min veileder professor Roman Hankeln gjorde denne oppdagelsen.

I starten av undersøkelsen til denne oppgaven var den eneste kilden til pestdedikasjon for martyren jeg hadde tilgjengelig, Guillaume Dufay sin firstemte isorytmiske motett *O Sancte Sebastiane* (med tre tekster).⁹⁹ For å finne flere kilder søkte jeg opp de tre tekstene i motetten

⁹⁹ En Isorytmisk motet er et stykke for to eller opptil fem stemmer hvor et rytmisk og et melodisk mønster danner utgangspunktet for den musikalske strukturen. Det melodiske mønsteret kalles «color» og det rytmiske «talea». Som oftest gjentas det rytmiske mønsteret i forskjellige proporsjoner oftere, enn color, som vanligvis gjentas bare en gang. For et eksempel, se analysen av tenoren i *O Sancte Sebastiane*, en motett som blir diskutert i oppgaven, i *Planchart 2011*.

For mer informasjon angående proporsjoner er det mulig å lese, Craig Wright, Dufay's "Nuper rosarum flores", King Solomon's Temple, and the Veneration of the Virgin, *Journal of the American Musicological Society*, Autumn, 1994, Vol. 47, No. 3, University of California Press, American Musicological Society. Ofte består en slik motett av 3 eller 4 forskjellige tekster. Som oftest er tenoren angitt med bakgrunn i tenorens bakgrunn fra en eldre gregoriansk melodi. Enten framført med denne teksten, vokalt uten eller instrumentalt. Enten med lutt, orgel eller slik mange musikologer mener i dag, spesielt i Dufay sine motetter, med en eldre form for trompet.

på nettet. Den første kilden oppdrevet var teksten i motetten sin førstestemme, *O Sancte Sebastiane* og andrestemmen *O martir Sebastiane*, funnet i Morells utgave av latinske hymner¹⁰⁰ Morell, (1803-1872) geistlig og arkivar ved klosteret i St. Gallen fant tekstene i et manuskript som i dag ligger i klosterbiblioteket av Einsiedeln, skrevet i 1492 (CH-E 285). Manuskriptet fungerte som en privat bønnebok og kalendarium for abbed Ulrich Rösch av St. Gallen (1426-1491). Denne boken overleverer *O Sancte Sebastiane / O Martyr Sebastiane* som en personlig bønn.¹⁰¹

Gjennom et nytt søk fant jeg i det franske nasjonalbiblioteket i Paris manuskriptet F-Pnm lat. 17309 som inneholder en enstemmig musikalsk setting av bønnene *O Sancte Sebastiane* og *O Martir Sebastiane*.¹⁰² De to tekstene er notert i F-Pnm lat. 17309 som sekvenser (se overskriften «Prosa» ved. AP 3 og 4). Formmessig representerer de sekvensformen som den gjaldt fra 1100-tallet (St. Victor-stil): teksten består av relativ korte vers med 8 stavelser, og viser gjennomgående par-rim.

Manuskriptet F-Pnm lat. 17309 består av en rekke fragmenter, men en del dedikert til sanger til ære for Sankt Sebastian, foliene 7r-10v stammer stilmessig fra 1400-tallet. Sidene er antakelig tatt fra en graduale.¹⁰³ Dette kan sies fordi antallet sanger og en rekke instruksjoner hjelper å stadfeste at Sebastian-foliene i F-Pnm lat. 17309 overleverer noter og tekst til propriumsleddene i en messe (se Appendiks, AP 4,1 Graduale (ufullstendig), AP 4,2 Alleluia, AP 4,3–4 Prosae, AP 4,7 Tractus, AP 4,8 Offertorium med AP 4,9 Prosa, og AP 4,10 Communio). F-Pnm lat. 17309 mangler hele introitus til Sebastian messen og bare deler av graduale er til stede. Graduale inneholder bare den avsluttende teksten «... (mortife)ra peste libera nos ab ipsa en a maligno hoste.»¹⁰⁴

Ettersom *Recordare-messens Introitus og Graduale*, opptrer på f. 11r-12v i F-Pnm.lat 17309, etterfølgende Sebastian-messen, burde det antas at disse var plassert i en votiv-del. Når min veileder Roman Hankeln på arkivreise i Solothurn fant lignende Sebastian-messer i to trykte

Denne formen for motett har bakgrunn fra det Franske hoff starten av 1300-tallet til omtrent 1370; Philippe de Vitry skrev noen som er overlevert i oppnevnte *Roman de Fauvel*. I starten var isorytmiske motetter en musikkform som var skrevet av og for en liten elite av embetsmenn. I Dufay sin tid ble den i størst grad oppført i viktige sammenhenger, slik som en parade eller innvielse av en større kirke; de ble derfor også subsumert under begrepet «Staatsmotette» / statlige offentlige motetter.

¹⁰⁰ Cantus 2, nest øverste stemme i motetten. Planchart, 2011, s.15 og AP 4, lat 4.

P. Gall Morell, Lateinische Hymnen des Mittelalters, Frankfurt am Main, 1868/2020.

¹⁰¹ Første tekst, *O Sancte Sebastiane*, skiller seg ut i en liten detalj i teksteringen mellom motetten og CH-E 285. Motettens verselinje «Tu Mediolanus civis» er omformulert til «Tu, Narbonensis civis» (du innbygger av Narbonensis) i CH-E 285.

¹⁰² F-Pnm. Lat. 17309 F.7v-7r.

¹⁰³ En notert bok med sangene til propriums leddet i en messe. Hiley 1993, s. 295-302.

¹⁰⁴ F-Pnm. Lat. 17309 F.7v.

missaler, Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620, fikk vi bevis for at en større tradisjon for votum-messer til Sebastian fantes. Instruksen «Til ære av hellige Sebastian i pest-tider», istedenfor å normalt å angi datoen for helgenfesten, viser at de hadde en votiv-funksjon.¹⁰⁵

En annen pestmesse til Sankt Sebastian, i missalet F-Psg.745, fra Soissons, 1509, inneholder en graduale, *O Sebastiane Christi athleta gloriosissime*, med vers: «O Sancte Sebastiane Christi martyr egregie: [2] Cui cum meritis tota penitentia Lombardie [3] fuit liberata a mortifera peste : [4] libera nos ab ipsa et a maligno hoste.»(Ap 4,1 Psg).¹⁰⁶

Verset sin siste verselinje er identisk med tilsvarende avsnitt på f. 7v i F-Pnm lat. 17309, og derfor antar jeg at begge messene deler samme graduale.¹⁰⁷ Messen i F-Psg 745 inneholder også prosa, *Cessat morbus* og *communio*, *Beatus es et bene*, som har samme funksjon i F-Pnm. Lat. 17309.

Siden messen i F-Psg 745 inneholder såpass store likheter med F-Pnm lat.17309, antar jeg at F-Psg 745 sin introitus *Egrégie Christi martyr Sebastiane* også har vært til stede i Sebastian-messen som opptrer i F-Pnm lat.17309.¹⁰⁸ Dette argumentet styrkes av at Sebastian-messen som opptrer i missalene Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620, som senere skal diskuteres, også bruker *Egrégie Christi martyr Sebastiane* som introitus.

4. Sebastian-messen i F-Pnm lat. 17309: analyse

F-Pnm lat. 17309 sin Sebastian-messe inneholder ikke bønnene og lesningene til messen siden den kommer fra et notert graduale. Delene av messen som mangler etter rekonstruksjonen er, *collecta*, *lectio* og *evangelium*, *secreta* og *complenda*. Disse kunne belyst eventuelle intertekstuelle referanser. Selv uten å kunne vite disse er det tvilsomt om det

¹⁰⁵ Mi.Basel 1514, pic:202. Mi.Romanum, pic:277.

¹⁰⁶ F-Psg 745, Pdf, pic:170.

¹⁰⁷ F-Pnm lat.17309, F.7v, «...(mortife)ra peste libera nos ab ipsa en a maligno hoste.»

¹⁰⁸ Dyrkelsen av Sebastian inneholder større variasjoner enn oppgaven har mulighet til å diskutere i detalj, missalet F-Psg 745, er et godt eksempel. F-Psg 745 inneholder tre distinkte messer til Sebastian. I tillegg til votivmessen mot pest, inneholder dokumentet en messe for dagen hans relikvier ble overført til kirken (In adventu Sebastiani) og en *Fabiani et Sebastiani Mar(tyris)*-messe for den 20.Januar. I Soissons var Sebastian en svært viktig helgen, med bakgrunn i en tidlig overføring av Sebastians relikvier til Soissons i 826 (Chiu 2017, s. 142).

I kapittelet om *Recordare*-messen diskuterte jeg hvordan bønner til Sebastian, tidvis ble inkludert i pestmessen og parader. Sebastian messen mot pest i F-Psg.745, (missa) de Sancto Sebastiano, er i dette hensende interessant. Den viser en Sebastian-messe med innslag fra *Recordare*-messen. Vi finner både *collecta*, *Deus qui non mortem*, og *secreta*, *Subveniat nobis* som fellesnevner mellom *Recordare*-messen og Sebastian messen i F-Psg 745. De er markert med inskripsjonen «(Memoria) Pro mortalitate». Til slutt har dokumentet *postcommunio*, den eneste instansen jeg har funnet i missaler etter karolingisk tid *Populum tuum*, som finnes både i *Oratio de mortalitate* (F-Pnm 12050) og *Orationes tempore, quod absit mortalitate* (V-CVbav. Reg. Lat. 316).

fantas en gjennomtenkt intertekstualitet mellom sangene og lesningene. Mange av sangene i F-Pnm lat. 17309 spiller på enkle rim noen ganger gjentas nesten like verselinjer. For eksempel starter alleluia slik, «[2] O sankt Sebastian [3]vi ber deg om morgenen.» (AP 4, lat 2) Neste sang, sekvensen *O sancte Sebastiane*, er nesten en gjentakelse: «[1] O Sankt Sebastian, [2] Alltid, både i kvelden og på morgenen.» (AP 4, lat 3). Noen av sangene gjentar også den samme historien flere ganger. Sebastian som helbredet Zöe blir fortalt to ganger, i *O sancte Sebastiane* (AP 4, Lat 3 [21-23]) og *Milites inuicti laudes* (AP 4, Lat 3 [5]). Det må presiseres at sistnevnte bare ville oppført i påsketiden. *Millites inuicti laudes* er også den eneste delen av messen hvor det blir fortalt hvordan Sebastian styrket Markus og Marcellius i troen. (AP 4, Lat 6 [4])

De fleste assosiasjoner gis ikke til tekstlig innhold mellom sangene, men til åpenbare referanser som alle er forventet å forstå. Sebastian sine retoriske evner som taler gjennom Kristus intersesjon er en selvfølgelighet. Et eksempel på en referanse til hagiografien, uten at passio sine hendelser blir nevnt er tractus «[3] Og velsignet er talen av din munn, gjennom Jesus Kristus vår herre.» (AP 4, lat 7) En annen selvfølgelighet er de helende evnene Sebastians ble gitt gjennom Jesus. I alleluia synges det «[5] slik at vi gjennom deg kan, [6] Mot den dødbringende pesten, [7] Få Jesu medisin.» (AP 4, lat 2)

Det finnes flere referanser i messen til *Historia Langobardorum* enn passio, og ingen bibelske. De eneste direkte sitater fra en tekst som ville blitt godkjent av kirken var enten av kirkefedrene, eller en offisiell helgenhistorie skrevet av kirken selv. Graduale som ble funnet i F-Psg 745 forteller, «[2] Gjennom dine fortjenester har du befridd hele Lombardia [3] som var straffet av pesten.» (AP 4 Psg 1) Dette gjenforteller Paulus Diaconus historie, men er ikke direkte sitat. Sebastian var kjent for å ha reddet Lombardia fra pesten flere ganger, men så tidlig som messen ble skapt, ville bare pestutbruddet i 680 ha vært knyttet til Sebastian. Muligens har man i retrospekt tolket det til at han også reddet Milan i 1348, ettersom byen mirakuløst ikke ble truffet av pesten. Men jeg har ingen kjennskap til at Sebastian skal ha blitt påkalt i Milan under svartedauden.

Cessat morbus inneholder den mest påfallende referansen til *Historia Langobardorum*. Verselinjene «[1] Sykdommen forsvinner, pesten forsvinner gjennom alteret som har blitt reist: [2] den hellige martyren, Kristi vitne, har bedt for oss hos gud». (AP 4, lat 5) Dette er en såpass konkret referanse at de som kompilerte messen må ha sett det som en selvfølgelighet at historien til Paulus Diaconus og alteret i Basilika Sanctus Petrus ad Vinculi var allment kjent.

Et spesielt trekk med P-Pnm.Lat.17309 sin Sebastian-messe, er at folie 8r inneholder en senere håndskrevet instruksjon «O beate confessor Roche tu», ved siden av teksten til *O Martir Sebastiane*. Sannsynligvis betyr dette at første verselinje i sekvensen «O Martir Sebastiane (tu)» kunne erstattes med «O beate confessor Roche tu»:

[1] O martir Sebastiane,	[1] O beate confessor Roche
[2] Tu semper nobiscum mane ¹⁰⁹	[2] Tu semper nobiscum mane ¹¹⁰

Etter tekstlinjen «O martir Sebastiane» nevner ikke sangen navnet Sebastian igjen eller spesifikke hendelser i martyrens hagiografi. Det virker som *O martir Sebastiane* i enkelte tilfeller har fungert som en slags motsvar til *O sancte Sebastiane*, blant annet ved å legge den som andrestemme i Dufay sin motett. Ved å erstatte Sebastian med Rochus (bekjenneren), blir denne formelen forsterket, ved å be enda en helgen om intervensjon. Dette formularet gjenspeiler hvordan både Sebastian og Rochus kunne knyttes sammen, i likhet med enkelte kunstneriske framstillinger, for å gi ekstra beskyttelse mot pesten. Det samme mønsteret finner vi i det såkalte *Commune sanctorum*: messeledd hvor navnet til helgenen som dyrkes kan byttes ut. Et eksempel er Introitus *Gaudeamus omnes* som kunne synges til ære av Jomfru Maria, men også mange andre helgener.¹¹¹

Et viktig, men uavklart spørsmål er hvor stammer dokumentet fra? Etter min formening er selve dokumentet sannsynligvis fra Frankrike, Burgund eller Flandern, ettersom fragmentet, vertfall siden 1866 har vært i det Franske nasjonalarkivets eie. (se appendiks, kilder) I løpet av denne perioden var det en stor kulturell utveksling mellom Italia, Flandern og Burgund. Dette var hovedsakelig en forflytning av geistlige musikere slik som Dufay, til Roma og Nordlige-Italienske fyrstedømmer. (Se. II, 6.) Sannsynligvis har teksten i *O Sancte Sebastiane/O Martir Sebastiane* sitt opphav i Italia. Gabriele de Mussis skrev ned teksten mens han befant seg i Piacenza, og Dufay skrev med stor sikkerhet settingen av disse tekstene i sin Isorytmiske motett mens han befant seg i Nord Italia.¹¹² Et italiensk opphav er også mulig. Inkluderingen av Rochus tyder på at dens opphav ligger i aksene mellom Venezia, Frankrike og Flandern, ettersom dette var hovedområdene for Rochus dyrkelse, utenom Nord-Tyskland. (Se III, 1.)

¹¹⁰ F-Pnm lat. 17309, f. 7r.

¹¹¹ Cantus, Search Chant, Gaudeamus omnes.

¹¹² Chiu 2017, s. 85.

5. Sebastian-messen i Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620-1650

Sebastian-messen som presenteres i Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620 nevner aldri konkrete hendelser i Sebastian sin helgenhistorie. Hans ubønhørlige tro gis mest oppmerksomhet. Messen er delvis en fortsettelse av tematikken i *Recordare*-messen. Det sterkeste forsvaret mot en epidemi var å rense samfunnet for synd. Overraskende nok blir Sebastian aldri assosiert med helbredelse, slik som i passio, i F-Pnm Lat. 17309 og den tradisjonelle *Multitudo languentium*-communio, som ofte ble oppført i *Sebastiani et Fabiani-messer*.¹¹³ I stedet for å helbrede holder han kroppen frisk og sinnet fri for synd.¹¹⁴ I alleluia sitt vers synges det «[3] redd kroppen, gjør sjelene friske [4] til dette kristelige folket: [5] slik at vi ikke faller ned i den endeløse [6] avgrunnen av forvirring» (AP 5,6 all) Bønnen ber om en frisk kropp, men samtidig også om frelse fra syndenes forvirring: «slik at vi ikke faller ned i den endeløse [6] avgrunnen av forvirring».

Også i postcommunio illustreres dette:

[1] Gi ditt folk, slik ber vi, Herre, [2] frelse i sjel og i kroppen, [3] slik at vi, gjennom forbønnen til din salige martyr Sebastian ... [6] og [at vi] gjennom påvirkningen av hans fortjenester, [7] av pestepidemien [8] og av all elendighet [9] fortjener å bli forsvart gjennom din beskyttelse. [10] Gjennom vår Herr Jesus Kristus, din sønn ...

Vi ser med disse eksemplene at selv om helbredelse ikke er et tema, så finnes et slags helsebegrep i messen, men slik det framstår vil det virke ganske fremmed for oss. I messen blir Sebastian sine handlinger i liten grad berørt. Det handler mest om hvem Sebastian er og hans personlige dyder. Dette blir illustrert gjennom soldaten, og atleten Sebastian sine egenskaper, for eksempel i offertorium: «[1] Sublim martyr, soldatenes ornament, [2] troens atlet, be hos Guds sønn.» (AP 5, 9 Off). Begge disse rollene var viktige både i middelalderens adelige kultur og det humanistiske verdenssyn. En ridder i denne perioden hadde mistet sin viktighet som en militær ressurs, og 14-1500-tallets fotsoldat var ikke forventet å ha disse dydene. Derimot er Sebastian en adelsmann lik Dekameronens *Panfilò*, *Filostrato* og *Dioneo*. Både adspredelse, slik som sport, men også måtehold var viktig. Et liv med både adspredelse og avholdenhet ble av Boccaccio, og mange leger anbefalt for å holde pesten unna. Også før Sebastians transformasjon til pesthelgen var beskrivelsene atlet og soldat, vanlige referanser til Sebastians dyder i livet. Når Sebastian ble omformet til

¹¹³ AP 4 Lat 3 «[1] O Sancte Sebastiane [...] [19] For mange er det kjent, [20] At du har slike evner. [21] Du kurerer Zoe den stumme» AP 3,9 comm *Multitudo languentium* «Mengden av de lidende og de som ble plaget av urene ånder kom til ham, grunnet at makten kom ut av ham og han helbredet alle. ." [Lukas 6:18]

¹¹⁴ Å holde kroppen og sinnet sunt er også en tematikk i deler av F-Pnm lat.17309, se O Sancte Sebastiane AP 4 lat 3, «[4] Så lenge jeg er frisk til sinns, [5] Beskytt og bevar meg [6] Og hold vekke fra meg, o martyr, [7] den onde sykdom».

pesthelgen ble disse begrepene gitt ny mening, gjennom den gryende renessansens helsebegreper, og de høviske idealer.

En av soldatens dyder, «mot», virker til å ha hatt størst betydning. Messen sin eneste antydning til hagiografien handler om dette: «[2] Du holdt fast på den kristne troen med from holdning.[3] Du som alltid hatet hedenske symboler, be for oss hos herren, (...)».(AP 5, 5 Grad)¹¹⁵ Linjen henviser til hvordan Sebastian nektet å avse sin kristne tro og konfronterte den hedenske keiseren Diokletian, selv etter han unnslopp døden. Både avholdenhet og mot er viktige deler av Lectio og Evangelium. Lectio er Jakobs Brev, 1:2-12 og Evangelium, Johannes Evangelium 12:24–25¹¹⁶ De to tekstene handler om å gå igjennom guds prøvelser uten å tvile. Det er ikke som vanlig en typologisk sammenheng mellom lectio og evangelium, men heller en gjentakelse og forsterkelse av samme budskap. Verselinjen i evangelium «[25] Den som elsker sitt liv, skal miste det. Men den som hater sitt liv i denne verden, skal berge det og få evig liv.»(AP 5, 8 Joh:12) Johannes budskap forsterkes i siste verselinje av lectio Jak 1:12 «[12] Salig er det mennesket som holder ut i fristelser. For når han har stått sin prøve, skal han få livets seierskrans som Gud har lovet dem som elsker ham.»(AP,5,4 lectio). Disse tekstene representerer Sebastians martyrdom som et ideal for livsførsel. Den som lever etter Sebastians eksempel må ikke frykte pesten, som messen i Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620 sin *communio* illustrerer:

[1] Vær hilset herlige martyr,[2] du som regjerer i himmelen.[3] og som nyter med helgenene [4] de rike gledene.[5] Tenk på de som sørger,[6] slik at vi stiger opp [7] til de evige gleder,[8] hvor de lovede belønninger alltid blir økt.» (AP 5, 11 comm)

Mer plass enn alle Sebastian sine personlige egenskaper gis antagelsen om at Sebastian reddet Lombardia fra pesten. Paulus Diaconus sin tekst er viktigere for liturgien enn alle Sebastian sine helgengjerninger i *passio*. Lombardia blir nevnt i *gradualets* vers: «[1] Du befridde Lombardia fra den dødelige pesten.[2] Denne så ulykkelige regionen her ber om nåde... [4] Redd dette fedrelandet fra pesten, og fra alle ulykker. » (AP 5, 5 Grad).

Et stort antall av liturgiens tekster henvender seg til helgenen og ber om gjentakelse av mirakelet i Pavia gjennom hans rolle som *intercedent*. I flertallet av liturgiens tekster blir Sebastian bedt om å redde befolkningen i fedrelandet og regionen messen blir utført. Utenom de allerede nevnte delene av messen, blir Sebastian bedt om å redde menigheten fra pest uten

¹¹⁵ Sebastian som knuser hedenske symboler var et motiv i kunsten også, for eksempel i Josse Lieferinxe maleri «Sankt Sebastian ødelegger idolene».

Se, Josse Lieferinxe, *Saint Sebastian Destroying the Idols* (ca. 1497), I litteraturliste.

¹¹⁶ feildesignert i Mi.Basel 1514 som Uno Matt(eus) og i Mi.Romanum 1620 som «Et utdrag av det hellige evangelium etter Lukas».

referanser til fortiden i offertorium(AP 5, 9 Off, [4,5,6]). I secreta, og postcommunio blir gud og Jesus bedt om å etterfølge Sebastians bønner om å avslutte pesten (AP 5, 10 Sec, [6,7,8], AP 5, 12 Postcomm [7,8,9]).

En siste interessant intertekstuell kobling kommer i alleluia som skulle oppføres i påsketiden sitt vers: «[1] O hvor herlig er tempelet, salige Sebastian, [2] hvor det finnes et gudommelig løfte og forlatelse av alle synder, i glansen av evig lys.» (AP 5,7 Pascha All). Denne delen av teksten er en basert på en inskripsjon i tidligere nevnte kirke Basilica Apostolorum (i dag; San Sebastiano fuori le mura). Teksten er:

«Hic est locus sacratissimus in quo est divina promissio et omnium peccatorum remissio, splendor et lux perpetua, sine fine laetitia, quam Christi martyr Sebastianus habere promeruit» / «Her er det aller helligste stedet hvor det finnes et gudommelig løfte og forlatelse av alle synder, glansen og evig lys, glede uten slutt, som Sebastian, Kristi martyr fortjente seg å ha.»¹¹⁷

Å sitere fra denne inskripsjonen har antageligvis en dobbel betydning. Sebastians legeme er angivelig begravet i kirken. Å sitere fra et alter til Sebastian, vekker assosiasjonen til det andre alteret som fantes i *Sanctus Petrus ad vincula* i Pavia, hvor en translasjon av Sebastians relikvier ble gjort rundt 680. I tillegg har dette sitatet en sammenheng med Pave Gregor, også en pesthelgen. Inskripsjonen skal være en beskjed Gregor fikk fra en engel:

«In altare in quo corpus divi Sebastiani Cgristi athletae jacet celebrans summus Potnifex Sancte Gregorius Magnus vidit angelum Dei candidorem nive, sibi in tremendo sacrificio ministrantem ac dicentem, «Hic est locus sacratissimus in quo est divina promissio et omnium peccatorum remissio, splendor et lux perpetua, sine fine laetitia, quam Christi martyr Sebastianus habere promeruit»¹¹⁸

Hvor avansert denne referansen skulle forstås, er vanskelig å gi et sikkert svar på, det er helt sikkert at forfatteren av teksten var klar over inskripsjonen, men om det er en enkel hyllest til Sebastians karakter, en referanse til alteret i Pavia eller Gregor den store, er vanskelig å si. Begge disse intertekstuelle referansene er dog plausible.

6. Motteter til ære for Sankt Sebastian

Sankt Sebastian er den pesthelgen med flest registrerte musikalske verker til ære for.

Hovedsakelig polyfone motetter har blitt undersøkt, enstemmige sanger slik som i F-Pnm lat. 17309 har blitt nedprioritert. Remi Chiu har i sin bok *Plague and Music in the Renaissance* (2017) gjort en bred undersøkelse av polyfone verker til ære for helgenen. Blant annet Mouton sin *Sancte Sebastiane* publisert 1521, Alexander Copinus *Fiat pax in virtute tua*, Maistre Jahn sin *Sebastiane, decus perenne*, circa 1528 og Dufays, *O Sancte Sebastiane*

¹¹⁷ von Augustus 2020, s. 249.

¹¹⁸ Ibid.

(ca.1420-31) blir behandlet, samt flere verker.¹¹⁹ En motett, Willaert sin *Armorum fortissime ductor Sebastiane* som ikke direkte nevner pest blir også analysert.¹²⁰ Utenom Dufay sin motett, finner vi ikke andre verker i Chiu sin bok, hvor tekster fra de to messene vi bruker som kilder er brukt. De fleste tekstene ligner i tematikk. Enten er Sebastian sine dyder som soldat og hans ukrenkelige tro temaet, slik som i *Armorum fortissime ductor Sebastiane*, eller så blir Sebastian nevnt som intercedent mot pestutbrudd. For eksempel i *Fiat pax in virtute tua* og *Sebastiane, decus perenne*. Sistnevnte fokuserer også på beskyttelse for et spesifikt sted, Ferrara. Denne motetten er dedikert hertug *Alfonso de Este*.

Den helt klart viktigste komponisten Chiu har tatt med i sin analyse er Guillaume Dufay. Han var i tjeneste hos flere av 1400-tallets mektigste herre. Gjennom livet arbeidet Dufay blant annet i Cambrai, Roma og Savoy, og dette er bare et lite utvalg!¹²¹ Han skrev også en isorytmisk motett for dedikasjonen av *Cattedrale di Santa Maria del Fiore*, 1400-tallets største arkitektoniske bragd.¹²²

Motetten til Dufay, *O Sancte Sebastiane*, er langt eldre enn de andre verkene Chiu nevner, og er også i en annen langt eldre stil, sannsynligvis en (isorytmisk) statsmotett (en offentlig motett for viktige begivenelser). I likhet med de fleste slike motetter inneholder *O sancte Sebastiane* tre forskjellige tekster sunget simultant.¹²³ Som nevnt tidligere inneholder Sebastian-messen i F-Pnm. lat. 17309 og abbeden av benediktinerklosteret St. Gallen, Ulrich Rösch sin bønnebok CH-E. 285 tekstene til de to øverste stemmene i motetten, (Cantus 1) *O Sancte Sebastiane* og (Cantus 2) *O Martyr Sebastiane*.

Manuskriptene F-Pnm. Lat. 17039 og CH-E. 285 stammer fra Dufay sin samtid. CH-E. 285 ble laget to år før Dufay døde i 1474 og F-Pnm Lat.17309 ble sannsynligvis skrevet ned omtrent samme tidsrom. Vi vet som sagt at teksten til *O Sancte Sebastiane* stammer helt

¹¹⁹ Chiu 2020. Alexander Copinus, *Fiat pax in virtute tua* blir behandlet side 80-85, Dufay, *o sancte Sebastiane* side 85-93, Mouton, blir analysert fra side 127-138, Masistre Jahn, *Sebastiane, decus perenne*, side 176-180.

¹²⁰ Ibid, s. 173.

¹²¹ Planchart, Dufay, Guillaume, Oxford music online, New Grove, 1. Life.

¹²² Som sagt i tidligere fotnote, for en mer utfyllende analyse av denne motetten se, Craig Wright, Dufay's "Nuper rosarum flores", King Solomon's Temple, and the Veneration of the Virgin, *Journal of the American Musicological Society*, Autumn, 1994, Vol. 47, No. 3, University of California Press, American Musicological Society.

Analysen til Wright antyder en svært avansert hemmelig kode i stykket, basert på proporsjonene Salomons tempel ble bygget etter, slik det er antatt i det gamle testamentet.

¹²³ Det er delvis vanlig å angi tittelen i verket ut fra alle tekstenes, og noen ganger tenorens incipit, tittelen blir da slik som i overskriften: *O Sancte Sebastiane/ O martyr Sebastiane/ O quam mia/ Gloria et honore*.

tilbake til før 1356, ettersom den er nedskrevet i en av våre hovedkilder til svartedauden Gisele de Mursi sin krønike.¹²⁴

Teksten til tredjestemmen (contratenor) *O quam mira* er ikke til stede i noen av mine andre primærkilder. Teksten er mer tradisjonell og holder seg til tematikken i passio til ære for Sebastian, i likhet med flere av messetekstene vi finner. Sannsynligvis har den ingen gregoriansk bakgrunn. *O Quam mira* nevner ikke Sebastian sine evner som lege eller pesthelgen. Martyren sine evner som soldat og en som holder troen sterk for Marcus og Marcellianus er tematikken. En rekke av tekstene i pestmesser dedikert til Sebastian inneholder denne tematikken. Sannsynligvis stammer også denne teksten fra en enkeltstående bønn til Sankt Sebastian.

O quam mira refulsit gratia	Hvor vakkert skinte din nåde
Sebastianus, martyr inclitus,	Sebastian, den berømte martyr
Qui militis portans insignia	Som bærer millitære insignier
Sed de fratrum palma sollicitus	Med omsorg for brødrene ¹²⁵
Confortavit corda pallentia	beroliget han de sviktende hjerter
Verbo sibi collatus caelitus. ¹²⁶	Med tale gitt fra himmelen.

7. Tenoren *Gloria et honore* i Dufay sin motett *O sancte Sebastiane*

I tillegg til to eller tre stemmer med tekst, har som oftest en isorytmisk motett en nedre stemme, kalt tenor, uten tekst.¹²⁷ I denne stemmen, sannsynligvis spilt instrumentalt, er melodien intertekstuelle betydning ofte av viktighet. Ofte tok tenorstemmen, den såkalte *cantus firmus*, melodien sin fra en gregoriansk sang. Denne var som oftest valgt på grunnlag av den gregorianske tekstens betydning. Som jeg skal illustrere, er dette også er tilfelle Dufay sin motett.

I et manuskript som inneholder Dufay sin motett, GB-Ob can. misc. 213 er det en ledetråd til hvilken melodi tenoren er basert på. Inskripsjonen «gloria et honore» er nemlig skrevet inn i starten av tenorstemmen.¹²⁸ Både Alejandro Enrique Planchart og Remi Chiu tviler på at en gregoriansk setting er grunnlaget for tenormelodien. Begge mener at tenormelodien muligens

¹²⁴ Søndergaard 2009, s. 231.

¹²⁵ En norsk ekvivalent til «Sed de fratrum palma sollicitus» finnes ikke i ordspråket. Plancharts engelske oversettelse, «But caring for the palm of the brethren» og Chiu sin «but he, urged in by the palm of his brothers», har to vidt forskjellige betydninger. Palma, kan også ha vidt forskjellige betydninger, blant annet palme, ofte brukt symbolsk i bibelske tekster, håndflate, eller også et skjold.

¹²⁶ Planchart 2011, s. 15.

¹²⁷ Samme funksjon som en bass-stemme, men lysere i leie.

¹²⁸ I Ox 213 (Bodleian Library MS. Canon. Misc. 213), finner vi *O Sancte Sebastiane* på folio, 31v-32r.

er fritt komponert.¹²⁹ Planchart sin teori var at den kommer fra enden av et ukjent responsorium til ære for Sankt Sebastian. Begge disse assumpsjonene er delvis feil. Vi finner nemlig en meget lik melodi som starten av motettens tenor, i introitusen, *Gloria et honore coronasti* til en messe for Johannes Døperen, i gradualet CH-P 18.¹³⁰ Dette er en kilde fra 1100-tallet og brukt ved Premonstratenser-klosteret Bellelay i dagens Sveits.¹³¹ Incipit i CH-P 18 er den fulle tittelen som vanligvis brukes for den gregorianske sangen, «Gloria et honore coronasti eum». Teksten i sangen er et utdrag fra salme 8.¹³²

[6] <i>gloria et honore coronasti eum</i>	[6] Du kronet ham med herlighet og ære.
[6] et constituisti eum super opera manuum tuarum	[7] Du gjorde ham til herre over dine hendes verk, alt la du under hans føtter:

Teksten henvender seg i denne konteksten til Sebastians kroning som helgen, slik vi ser i Sankt Sebastian-mosaikken i Sancus Petrus ad Vincula, og viser en lang tradisjon innenfor Sebastian dyrkelse. *Gloria et honore coronasti* i CH-P 18, sine første toner transponert, korresponderer nesten helt eksakt med de første sju taktene i Dufay sin *O sancte Sebastiane*.¹³³ Det er to forskjeller i det melodiske materialet, Dufay sin tenor inneholder bare 12 toner istedenfor 15, men tonene inntreffer i samme rekkefølge som i CH-P 18 og det er helt naturlig for en isorytmisk motett å følge et annet rytmisk mønster enn den gregorianske melodien.¹³⁴ Samme melodiske motiv gjentas i taktene 112-118 av motetten.¹³⁵ Den andre forskjellen er at seksten i tenoren er senket i motsetning til seksten i den gregorianske melodien.¹³⁶ Utenom de ni første taktene av tenoren (31-40) og taktene 112-118 finnes det ikke gjenkjennelig melodisk materiale fra *Gloria et honore*, slik den opptrer i CH-P 18, i Dufay sin tenor.

Hvordan kan det konkluderes at tenoren i Dufay sin motett inneholder en intertekstuell referanse til *Gloria et honore coronasti*? Hintet ligger i hva den som kopierte *O Sancte Sebastiane* i GB-Ob can. misc. 213 skrev. I GB-Ob can. misc. 213 står det *Gloria et honore* som incipit. En gregoriansk melodi er som oftest skrevet uten noteverdier (taktangivelse) og

¹²⁹ Chiu, 2020, s. 86 : Planchart 2010, s. 15.

¹³⁰ Cantus, *Gloria et honore coronasti eum* CH-P 18.

CH-P 18, pic: 333

¹³¹ Cantus, Porrentruy, Bibliothèque cantonale jurassienne, 18

¹³² Bibelen 2011, Sal:8

¹³³ Planchart 2011, s. 8 Originalt brukte ikke Dufay takstreker, men i moderne transkripsjoner blir disse brukt.

¹³⁴ Transponere: Å flytte en melodi til en annen toneart.

En gregoriansk melodi er som oftest notert uten angitte noteverdier, men heller syllabisk

¹³⁵ Planchart 2011 s.11

¹³⁶ En sekst: det sjette trinnet i en skala. At seksten i tonearten er senket vil si at H er erstattet av en Bb. I moderne musikkteori vil dette si at melodien er omgjort fra Dorisk til melodisk moll.

takten blir angitt syllabisk ved at tonene arrangeres sammen med tekstfraser. Om vi ser på den syllabiske plasseringen av teksten i *Gloria et honore coronasti* i CH-P 18, blir «gloria et honore» sunget til de 12 tonene (medregnet b6) notert i starten av tenoren til Dufay sin motett. Enten var dette allmenn kunnskap, eller så har den som skrev inn «gloria et honore» i notene knekt koden selv

(Sammenlign: Appendiks 9, CH-P. 18, *Gloria et honore coronasti*, med; Tenor: *Gloria et honore*)

Slike skjulte koder og allegorier var vanlige i Dufay sin samtid, både i musikken, litteraturen og kunsten. Dette var bare ment forstått av et fåtall individer i intelligentsiaen. Men det gir også motetten et ekstra element som må analyseres. Gjennom å innlemme en sang vanlig brukt i helgenofficier. I CH-P 18 ble introit *Gloria et honore* brukt i feiringen av Døperen Johannes. Dufay tok mot all formodning den melodiske frasen enten fra en graduale eller antifonale produsert nærmere hans samtid, eventuelt sitt eget minne.

Jeg kan ikke avsi verken Planchart eller Chiu sine antagelser. Det ser ut til at begge tar delvis riktig når de sier melodien er fritt komponert, ettersom bare takt 31-40 (tenorens inntog) og 112-119 inneholder det melodiske motivet vi har funnet i CH-P 18 sin versjon av *Gloria et honore coronasti*.¹³⁷ Sannsynligvis var alt unntatt dette motivet nykomponert, men vi kan ikke avskrive fullt Planchart sin teori om at deler av melodien stammer fra slutten av et responsorium. Den Gregorianske melodien jeg har funnet, er heller ikke basisen for hele tenormelodien. Problemet med tidligere undersøkelser har nettopp vært å lete etter en fullt korresponderende melodi, istedenfor å identifisere det korte sitatet skrevet med noter, «*Gloria et honore*».

Det mest gunstige ville være å oppdrive en kilde nærmere Dufay sin samtid hvor den eksakt samme melodien som i CH-P 18 ble brukt. I Cantus databasen finnes også en introitus *Gloria et honore coronasti*, med såpass store likheter i melodien at denne i stor grad verifiserer min teori.¹³⁸ Melodien her inneholder bare tolv toner, men korresponderer også nesten fullstendig med Dufay sin melodi (en tone mangler).¹³⁹ Denne melodien er fra missalet D-Gsta. AB III 9, fra Göttingen, og skrevet rundt år 1400.¹⁴⁰ Som jeg nå skal vise er den symbolske verdien av melodien såpass stor at den med stor sikkerhet var en bevisst, og helt logisk referanse.

¹³⁷ Isorytmiske motetter endrer takten (talea) på det melodiske motivet (color). Derfor er den taktmessige konstruksjonen av frasen annerledes i andre gjennomføring.

¹³⁸ Cantus index, g02212,

¹³⁹ D-Gsta AB III 9 korresponderer med både Dufay sin motett og F-Pnm n.a.l 1535 utenom at istedenfor en fullstendig diatonisk nedgang fra tone 9, hopper melodien over tonen E, så nedgangen får et lite ters-intervall nedadgående fra F-D. Men dette har lite å si for melodiens helhet.

¹⁴⁰ Cantus, Göttingen, Stadtarchiv, AB III 9.

Motetten må tenkes som en komprimert messe. Inkluderingen av *Gloria et honore* viser at det intertekstuelle rammeverket for en messe også er basisen for hvordan Dufay tenkte. Sal 8:6 «Du kronet ham med herlighet og ære», som er første verselinje i introitus *Gloria et honore coronasti eum*, må settes i sammenheng med Sebastians helgenkroning. Referansen til kronen har vært brukt som allegori i mange former for dedikasjon til Sebastian. Den tidligste avbildningen av Sebastian som pesthelgen, er som sagt i *Sanctus Petrus ad Vincula*, hvor martyren holder en krone. Også lectio fra Sebastian-messen i Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum 1620, inneholder referansen, her en *seierskrans*, «[12] Salig er det mennesket som holder ut i fristelser. For når han har stått sin prøve, skal han få livets seierskrans som Gud har lovet dem som elsker ham.» (AP 5, 4 Lectio). Introitus *Gloria et honore coronasti eum* er i CH-P 18 dedikert Johannes Døperen. Muligens har Dufay vært klar over forbindelsen mellom Johannes i fengselet, Matt 11:1-6, og Sebastians passio. Førstestemme (cantus 1) *O Sancte Sebastiane* og andrestemmen (cantus 2) representerer de typiske pestbønnene til Sebastian, og ber til han som intercedent mot pest, med referanser både fra *Historia Langobardorum*, men også passio. (Contratenor) Tredjestemmen *O quam mira* har sin teologiske bakgrunn i den tradisjonelle tilbedelsen av Sebastian, og fokuserer på hans martyrgjerning, og personlige egenskaper. Dette representerer Sebastian som en retoriker, gjennom å overbevise Marcus og Marcellianus til å gjennomføre helgengjeringen. Gjennom motetten får vi de fleste former for dedikasjon typisk for Sebastian, både i kunsten og i dyrkelsen. Den inneholder et utvalg former av Sebastian-dyrkelse gjennom tidene. Fra Sebastians helgenkroning, slik han ble avbildet i alteret av 680, Sebastian et Fabiani-messene, og martyren som pesthelgen slik han framsto etter 1348.

III. Sankt Rochus

1. Sankt Rochus: hagiografien og kulten

Rochus var ifølge legenden en høybåren mann født i Montpellier i 1295.¹⁴¹ Hans bryst var merket med korsets tegn når han ble født. Faren til Rochus var angivelig guvernør i nevnte by, men den senere helgenen valgte å følge sitt religiøse kall. Når faren døde ble hans onkel guvernør og Rochus ga bort hele sin formue til de fattige. Forkledd som en munk dro Rochus mot Italia på pilegrimsferd for å besøke Roma. Mens han var på reise, gikk Rochus gjennom en rekke byer som var truffet av pesten og kurerte de smittede med korsets tegn. Byene hvor helbredelses-miraklene ble utført i var blant annet Mantua, Parma, Modena, Cesena,

¹⁴¹ New advent, St. Roch.

Acquapendente og Roma. Mens Rochus var i Piacenza ble han selv smittet med pest.¹⁴² Helgenen valgte å gå i seklusjon i en skog, hvor han levde av vannet i en bekk som mirakuløst oppsto gjennom Rochus bønn.¹⁴³ En hund i eie av en lokal adelsmann, Gothard, fant Rochus og begynte å stjele med seg brød ut i skogen (AP 6, 16 M-R7). Når helgenen ble frisk etter å ha blitt reddet av en engel, reiste han tilbake til Montpellier. Ved Rochus gjenkomst til Montpellier nektet han å avsløre sin identitet og ble derfor satt i fengsel, beskyldt for å være en spion. Rochus ble funnet død fem år senere i fengselscellen, angivelig året 1327. Han ble senere identifisert ved merket av korset på hans bryst.¹⁴⁴

Rochus var sannsynligvis ikke en historisk person. Datoen for hans fødsel og død (1295-1327), beskrevet først i *Vita Sancti Rochi* fra 1478, gir ingen mening ettersom pest ikke fantes i Europa på dette tidspunktet.¹⁴⁵ Rochus første mirakel etter hans død, som jeg kan oppdrive, var å redde Konsilet i Konstans fra pesten etter en prosesjon av delegatene.¹⁴⁶ Men dette er som det meste vi vet om Rochus meget usikkert og sannsynligvis legendarisk. Tidvis blir denne hendelsen referert til som et faktum og starten på Rochus kulten. Blant annet nevner Søndergaard dette i sin artikkel, *Imagining the plague, the black death in medieval mentalities*, men utsagnet er ikke kildeført.¹⁴⁷ Heinrich Dormeier, som er en autoritet innenfor Rochus-forskning, har derimot ikke funnet beviser for noen Rochus kult før midten av 1400-tallet.¹⁴⁸ Hagiografiske kilder til helgenen før midten av 1400-tallet eksisterer ikke.¹⁴⁹ At dette mirakelet i Konstanz inntraff er derfor usannsynlig. Rochus kulten oppstod åpenbart hos lekfolket, ikke som en kirkelig konstruksjon.¹⁵⁰ Pave Urban 8. (1623–1644) var den første til å offisielt godkjenne den universelle feiringen av Rochus på hans helgendag 16. August.¹⁵¹ Allerede før dette var helgenen de facto godkjent av den katolske kirke, og Pave Alexander 6. (1492–1503), dannet allerede et sykehus dedikert til helgenen under sin regjeringstid.¹⁵²

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Chiu, 2017, s.181.

¹⁴⁴ New advent St.Roch.

¹⁴⁵ Chiu (2017, s. 181 fotnote 85), siterer Pierre Bolle, Saint Roch de Montpellier, doublet hagiographique de Saint Raco d'Autun : Un apport décisif de l'examen approfondi des incunables et imprimés anciens, i *Scribere sanctorum gesta: Recueil d'études d'hagiographie médiévale offert à Guy Phillipart* <s.525-572>, red. Étienne Renard et al., Brepols, 2005, s. 529-30 og 550-51.

¹⁴⁶ New advent, St. Roch.

¹⁴⁷ Søndergaard 2009, s.222.

¹⁴⁸ Dormeier,2009, s.173.

¹⁴⁹ Chiu, 2017, s.181, fotnote, 85.

¹⁵⁰ Dormeier,2009, s.173.

¹⁵¹ New advent, St.Roch.

New advent, Pope Urban VIII.

¹⁵² New advent, St.Roch.

New advent, Pope Alexander VI.

Rochus kulten nådde Tyskland på 1480-tallet. Spesielt i en rekke handelsbyer var han viktig.¹⁵³ Donasjoner til altere og kirker til ære for helgenen ble gjort av en rekke handelsmenn. Peter Imhoff i Nürnberg bestilte et alter bygd 1484, og Goddard Wiggerinck i Lübeck dedikerte statuer til Rochus og Antonius (også en pesthelgen) i sitt testamente til Maria-kirken i Lübeck 1511.¹⁵⁴ Vi vet godt at Rochus også var en populær helgen i Venezia enda tidligere enn i Tyskland. San Rocco-brorskapet i Venezia eide Rochus viktigste relikvier, og mellom 1490 og 1540 tok brorskapet inn cirka 1500 medlemmer.¹⁵⁵ Kontaktene mellom handelsbyer i dagens Nord-Tyskland og Venezia var viktig for utbredelsen av kulten. Peter Imhoff sin halvbror, Franz Imhoff var medlem av San Rocco brorskapet i Venezia.¹⁵⁶ Wiggerinck var også medlem av Rochus-brorskapet i Lübeck.¹⁵⁷

2. Kildene: Slesvig Breviarium 1512, Mi.Romanum 1620 og CDN-Hsmu

M2149.L4 i perspektiv av Rochus-kulten

Transkripsjonen av et Rochus officium i bind 5 av *Analecta Hymnica*-serien baserer seg på teksten i et *Breviarium* trykt 1512 for Slesvig. Dette viser en sammenheng med nordtyske handelsbyer. Samme officium har muligens blitt brukt på vegne av Rochus broderskapet i Lübeck. Det viser at det allerede fantes en standardisert liturgi dedikert til Rochus i Slesvig-området før Pave Urban 8. sin godkjennelse av en Rochus liturgi, som må ha vært etter 1623.¹⁵⁸ Messen i *Mi.Romanum* 1620 er derimot et eksempel på den offisielle dyrkelsen av Rochus. Sannsynligvis ble missalet compilert etter Pave Urban 8. sin godkjennelse. Det viser en senere standardisert liturgi til Rochus, og helgenkulten på sitt mest utviklede plan.

Vår tredje kilde til Rochus, CDN-Hsmu M2149.L4, viser en annen side av Rochus kulten. Dette antifonalet ble, som nevnt, produsert for et nonnekloster i Salzinnes, grevskapet Namur 1555. Det viser at en monastisk tradisjon til ære for Rochus også fantes. Namur lå i Flandern et av Nord-Europas tettest bebygde og mest urbaniserte områder. Sammen med Venezia og Tyske handelsbyer, var Brugge og Antwerpen, de viktigste byene for helgenkulten.¹⁵⁹ Disse lå i en handelsakse sammen med Venezia og Lübeck. Monastiske organisasjoner var relativt fristilte innen kirkeorganisasjonen, og sannsynligvis stammer sangene fra et distinkt monastisk ritus.

¹⁵³ Dormeier 2009, s.173.

¹⁵⁴ Ibid, s. 162 og 184.

¹⁵⁵ Ibid, s. 177-78.

¹⁵⁶ Ibid, s. 177-78.

¹⁵⁷ Ibid, s. 182.

¹⁵⁸ New advent, St.Roch og Pope Urban VIII.

¹⁵⁹ Dormeier 2009, s.178.

Disse tre kildene viser tre forskjellige liturgiske spor av Rochus-kulten. Rochus-officiet i AH 5, viser en syklus slik det ble utført i Maria-kirken i Slesvig. Mi.Romanum 1620, er en kilde for en messe i forbindelse med den universell institusjonaliserte Rochus-kulten på 1600-tallet. Til slutt har vi den monastiske feiringen i Salzannes-manuskriptet. Det viser seg at Rochus-kulten spredte seg over hele den romerske kirken i løpet av en periode på cirka 150–200 år, noe som virker bemerkelsesverdig fordi få ikke-romerske helgener av regional betydning fikk universell status i middelalderen (eksempler er blant annet helgene Franciscus og Dominicus, grunnleggerne til Franciskaner- og Dominikanerordenen; andre som Karl den Store, og Olav den Hellige var regionalt viktig, men fikk aldri universell status). Noen paver hadde et godt forhold til Rochus-kulten. Pave Alexander 6. bygde et hospital til helgenen, og senere paver grunnla og utvidet et brorskap i Roma til helgenen.¹⁶⁰

3. Rochus-officier og -messer. Sjangermessige forskjeller

Våre Rochus kilder skiller seg på to vis fra de andre kildene vi bruker. Det første er at både Slesvig breviariet i *AH5* og *CDN-Hsmu M2149.L4* overleverer tekster tatt fra officier. Officiet skiller seg fra en messe på flere måter. Officier representerer dagens tidebønn-syklus. Et fest-officium var delt inn slik: 1. Vesper, Komplet, Matutin, Laudes, de såkalte små tider (horae minores) Prim, Ters, Sekst, Non, og 2. Vesper.¹⁶¹ Matutin ble feiret midtveis gjennom natten, etterfulgt av Laudes nærmere morgen. Morgenen startet med den første av de små tider, Prim, etterfulgt cirka hver andre time av Ters, Sekst og Non. Festdagen ble innledet med feiringen av 1. Vesper dagen før, etterfulgt av Komplet (dagens avsluttende-tidebønn). Festdagen selv ble avsluttet på selve helgendagen med feiringen av 2. Vesper. I Slesvig var denne datoen, 25. August (i de fleste andre liturgier, 16. August).¹⁶² Tekstene vi har tilgjengelig fra Slesvig officiet i *AH5*, stammer fra de viktigste tidene av syklusen, Vesper 1, Vesper 2, Matutin og Laudes. (Sangrepertoaret til de mindre tider ble vanligvis tatt fra Laudes-tidebønnen.). Kilden *AH5* mangler salmene, sannsynligvis fra et ferdigformular tilpasset officier til bekjennere, som ligger som basis for tematikken i de nyteksterte antifonene og responsoriene. Disse salmene er å finne i en annen utgave av officiet i *Acta Sanctorum* (Augusti III, Venezia 1752) s.¹⁶³

¹⁶⁰ New advent, St.Roch.

¹⁶¹ Harper 1991, s.46.

¹⁶² Ibid, s.46-47.

¹⁶³ Acta Sanctorum, Augusti III, Venezia 1752, col. 389-390. Sammenfattet av Prof. Roman Hankeln i dokument sendt på e-post, 29.04.2022.

Selve syklusen ble feiret på Rochus lokale helgendag, dvs. fra 1. Vesper, 24. August, til 2. Vesper 25. August. Syklusen i Slesvig Breviarier viser at Rochus helgendag hadde den høyeste mulige rang i bispedømmet. Dette kan ses ved at Matutinen inneholder hele tre nokturner, hver med tre antifoner som var knyttet til hver salme, og tre responsorier, som var knyttet til hver lesning. Dette var det maksimale antallet deler en Matutin kunne bestå av i en kirke som ikke var knyttet til et kloster.¹⁶⁴ Rochusfesten i Slesvig breviarier hadde også to Vesper-tidebønner, antydnet i Slesvig-breviarier med hver sin Magnificat-antifon. De fem antifonene til salmene som måtte framføres i Vesperen mangler imidlertid både i AH5 og Acta Sanctorum. De ble antakelig tatt fra Commune sanctorum.

Vi har også diskutert messer i detalj tidligere i denne oppgaven, men Rochus-messen i Mi.Romanum 1620 skiller seg på en del områder fra *Recordare*- og Sebastian-messene. Det viktigste er at denne messen ikke er en votivmesse, men en del av Sanctorale syklusen i misssalet.¹⁶⁵ Tittelen på messen er, *På Rochus Fstedag* (In festo Rochi), med 16. August angitt.¹⁶⁶ Videre følger, som i de andre messene, standardformularet for en messe. Introitus *Laetabitur iustus*, blir etterfulgt av, *Graduale Exáudi Deus*, og *Alleluia Iustus vt palma*. Disse er en del av det gregorianske standardrepertoaret. Int. *Laetabitur iustus* og Gr. *Exáudi Deus orationem* var en del av *Commune unius martyris*.¹⁶⁷ *Alleluia Iustus vt palma* er å finne i Cantus databasen som en del av *Commune unius [...] confessoris*, som er tilbørlig for Rochus, som ble dyrket som bekjenner (*confessor*).¹⁶⁸ Inkluderingen av to sanger knyttet til martyrer, refererer her til hvordan Rochus døde. Dermed blir han gjort om til en slags kvasimartyr.

Interessant er det at Rochus-messen har et element i seg som vanlige helgen- messer ikke pleier å ha. Den inneholder nemlig følgende henvisning, som følger Introitus: «Synges på slutten i løpet av påsketiden: *Alleluia, Alleluia*».¹⁶⁹ Det var vanlig å legge til ekstra alleluia i tilfelle en messe falt under påsketiden, som for eksempel kunne skje med bestemte helgenfester i mars og april. Dette er en umulighet for Rochus-messer, hans fest ble feiret 16. August i det romerske misssalet og som sagt 25. August i Slesvig.¹⁷⁰ Derfor er det klart at denne messen også kunne brukes som en votiv-messe på andre datoer enn den 16. August.

¹⁶⁴ Ibid, s.56-57.

¹⁶⁵ Ibid, s. 53.

¹⁶⁶ Mi.Romanum 1620, Pic: 271.

Om datoen Rochus ble feiret på se Grotenfeldt, online

¹⁶⁷ Cantus, Search chant, Laetabitur.

Cantus, Exaudi deus orationem meam cum, concordanses of Chant.

¹⁶⁸ Cantus, search word, Justus ut palma.

¹⁶⁹ AP 8, 1, "In Tempore Paschali dicitur in fine: Alleluia, alleluia."

¹⁷⁰ Mi.Romanum 1620, pic... "In festo S.Rochi Confessoris, quod celebratur xvj Augusti."

4. Slesvig breviariets Rochus-officium

Slesvig-officium funnet i AH5 inneholder som sagt antifonene og ni responsorier til døgnet tre viktigste tidebønner, vesper, matutinen og laudes. Første og andre vesper inneholder en antifon hver. Antifonen i den første vesperen er en bønn som introduserer Rochus: «Vær hilset kloke lege bekjemper av pesten, sykdom og epidemier, [...] ved gloriens konge, o Rochus, skal du være vår advokat.» (AP 6, 1 1V-Am) Rochus var som sagt den eneste helgenen som kun ble dyrket som beskytter mot pest, i motsetning til andre pesthelgener. Andre helgener dyrket som pesthelgener hadde også andre roller, slik Sebastian for eksempel også var beskytter av bueskyttere. Den andre Vesperen avslutter hele officium ved å ta for seg Rochus inngang til himmelriket: «Rochus vandrer med glede til riket etter lidelsene i Kristus sine fotspor, hvor velsignet, hvor lykkelig går han inn til kongens bryllup, [...]». Denne linjen fungerer intertekstuel, som en referanse til ÅP 19, som er handler om lammets (Jesus) bryllup. Selve sitatet «Salige er de som er innbudt til Lammets bryllupsmåltid.» (ÅP 19, 9) er basisen for sitatet i Rochus officium.¹⁷¹ Dette henviser til Rochus høye status som helgen, i Slesvig sin liturgi, ettersom han er en av helgenene invitert i lammets bryllup. Antifonen avslutter med igjen å illustrere Rochus rolle som pesthelgen «(...) vidunderlig utfolder seg hans mirakler; derfor ber han for hele verden mens den gyter ut tårer for at epidemien ikke skal utplyndre den.» (AP 6, 25 2V-Am).

Rochus-officet i Slesvig breviariet er en såkalt «historia», dvs. et officium som gjenforteller i sine sanger, bønner og lesninger historien av helgenen, ofte også hans mirakler.¹⁷² *Historiae*, følger i sin form den tradisjonelle formen til tidebønnene. Hoved-tidebønnen var Matutinen. Her ble de største deler av Rochus historie resitert i ni leksjoner som tok sin tekst fra en Rochus-*passio*, eller *vita*.¹⁷³ Dessverre er disse leksjoner ikke angitt, hverken i utgaven av officet i av *Analecta Hymnica*, eller den i *Acta Sanctorum*.¹⁷⁴ Derfor fokuserer jeg i det følgende bare på sangene fra Rochus-officet.

Det må huskes at Matutinen hovedsakelig bestod av resitasjonen av ni salmer. Antifonene, som innledet og avsluttet framføringen av salmene fungerte som kommentarer til salmene.

¹⁷¹ Bibelen 2011, ÅP:19,9.

¹⁷² Hiley 1993, s. 273.

¹⁷³ *Bibliotheca hagiographica latina* angir tre forskjellige Rochus-vitaer, nr. 7273, 7275 og 7276. Nr. 7273 og 7276 er tilgjengelige i *Acta Sanctorum*, Augusti, Tomus III, col. 399A ff.(Nr. 7273), og col. 407E ff. (Nr. 7276).

¹⁷⁴ I *Acta Sanctorum*, Augusti, Tomus III (col. 389C–390C) finnes det også en transkripsjon til Rochus-officet i Slesvig-trykket. Transkripsjonen angir sang-tekstene og salmene, men ikke lesningene. Salme-informasjonene mangler i *Analecta Hymnica*-utgaven og ble derfor tatt med for min interpretasjon.

Det er ikke her anledning til å analysere alle salmene. Senere i dette kapittelet har vi to eksempler på slike salmevers.

Responsoriene i Matutinen gjengir Rochus historie slik det blir vist i tabellen:

Incipit	Appendiks 6	Innhold
M-R1: <i>Nobilis et multo</i>	5 M-R1	Rochus gir bort sine eiendeler
M-R2: <i>Extera jam sitiens</i>	6 M-R2	Rochus drar mot Roma, mens pesten herjer i Italia og Cesena. V. Rochus helbreder med korsets tegn.
M-R3: <i>O pater et vivax</i>	7 M-R3	Bønn til gud om helbredelse
M-R4: <i>Tandem Romuleas</i>	10 M-R4	Rochus ankommer Rom mens pesten herjer. V. Tegner et kors på pannen til en prest.
M-R5: <i>Inde Placentinam</i>	11 M-R5	Rochus gjør helbredelsesmirakler omkring i Italia. V. blir selv smittet av pest.
M-R6: <i>O qui vivifica</i>	12 M-R6	Bønn til Rochus om helbredelse
M-R7: <i>Fit Rocho</i>	16 M-R7	Rochus har pest, levde ved en kilde får brød av en hund
M-R8: <i>Tum patriam</i>	17 M-R8	Rochus reiser tilbake til Montpellier. Blir fengslet. Forstår han snart dør .V. Får en prest til å gi han en siste nattverd.
M-R9: <i>O qui luminibus</i>	18 M-R9	Bønn til gud og Rochus

Slik det vises her ser vi at responsoriene er organisert med blick på nokturnene i to porsjoner som gjenforteller (M-R1, -2; -4, -5; -7, -8) før et responsorium som er en bønn avslutter nokturnen (M-R3, -6, -9). Man går gjennom de viktigste delene av Rochus helgenhistorie med få ord.

Laudes er langt enklere i sin struktur og kortere enn Matutinen. Den består av fem salmer (hver med sin antifon, se AP 6, 19–23) og en antiphon til Benedictus (AP 6, 24). Som vanlig for historiae-sykluser fokuserer antifon-tekstene på miraklene helgenen har utført.¹⁷⁵

Antifonene til laudes gjenforteller først kort Rochus mirakel i Konstanz. (AP 6, 20 L-A2) Hans popularitet i Venezia blir nevnt, og gir en antagelse om at Rochus kulten i Venezia har reddet byen fra sykdommen flere ganger (AP 6, 21 L-A3.) Antifon 4 «Vårt hus ble sterk berørt av det samme når Rochus fordrev med makt pestens sykdom ut av det.» (AP 6, 22 L-A4) antyder at det samme har skjedd i Slesvig, eller en annen by hvor officiet er tatt fra. I Antifon 5 fortelles det at «Slik har han frelst gjennom sine fortjenester flere steder i Picardie og også Paris fra sykdommens epidemi.» (AP 6, 23 L-A5).

Disse linjene kan alene fortelle oss ganske mye om konteksten dette officiet er skapt i. Det er åpenbart at officiet ikke har kommet direkte fra Venezia, men det gjøres forstått at den lokale

¹⁷⁵ Et annet eksempel for dette fenomenet er officiet til ære av hellig Olav, se Roman Hankeln, *Singing the dream king: ideal monarchy and its articulation in St. Olaf's Historia*, i *Helgener i nord. Nye studier i nordisk helgenkult*, red. Mange Njåstad, Randi Bjørshol Wærdahl, Oslo: Novus forlag 2020, s. 17–41, s. 20.

kultusen var inspirert av den venetianske. Stedet hvor officiet er ble skapt må ha blitt truffet av pest i perioden rundt selve kultens opphav, men officiet ble ikke skapt under, men etter. Det refereres også til en kultus i Nord-Frankrike og Paris, og at pesten skal ha blitt fordrevet herfra etter hjelp fra Rochus. I likhet med Sebastian-messene deles narrativet mellom livet til Rochus, og hans mirakler etter døden. Til sammen forteller hele historiaen et avansert narrativ hvor Rochus handlinger ganske strukturert, blir gjenfortalt både i livet og i himmelen, med en rekke kommentarer, både i antifonene og responsene, men også i de påfølgende salmeversene.

5. Intertekstuell sammenheng mellom salmer og antifoner i Rochus-officet.

I liturgiene som blir diskutert her, ser vi ofte en intertekstuell sammenheng mellom salmene og antifonene. Valget og rekkefølgen av salmene i helgenofficier var ofte fastlagt og praktisk uforanderlige. Den som skrev et nytt officium, skrev derfor antifonene som «innledning» eller «kommentar» til salmen som var der før antifonen ble skrevet. De fleste salmene i Rochus officiet vi finner i *Acta sanctorum* er tatt fra *Commune unius confessoris*, men ikke alle. På grunn av mengden tekster vi finner i officiet, er det ikke tid til å diskutere alle, derfor kommer analysen til å bero seg på et lite utvalg eksempler.

Første salme som ble sunget i første nokturn av Matutinen er *Beatus vir*; Sal:1. Framføringen av salmen blir innledet med at antifonen *Adoremus Dominum* ble sunget.¹⁷⁶ Salmene var tradisjonelt hoveddelen av officiet, og ble sunget med sin fullstendige tekst, i motsetning til salmer i messer. Antifon-teksten *Adoremus Dominum* skaper en direkte forbindelse med salmen. Antifonen er nemlig en omskriving av vers 3 i Sal:1.

Salme: 1 (<i>Beatus Vir</i>)	AP 6, 3 M-A1 Adoremus
[3] Han er lik et tre plantet ved rennende vann. Det gir frukt i rett tid, og løvet visner ikke. Alt han gjør, skal lykkes [...] ¹⁷⁷	Det vokste et tre, som ble plantet I frodig jord, når den hellige Rochus ble gitt mange dyder.

Selve salmen er en typologisk beskrivelse av Rochus status som helgen: Han er et eksempel på den «salige mannen» (*Beatus vir*) salmen starter med. Salmen er delt i to forskjellige temaer, vers 1-3 beskriver den salige, slik som Rochus, og vers 4-6 beskriver synderen. I

¹⁷⁶ AP 6, 3 M-A2.

¹⁷⁷ Bibelen 2011, Sal 1.

denne sammenhengen er vers 1-3 de viktigste ettersom de speiler Rochus, og han blir en slags antitype, til de som blir beskrevet i Sal:1,1-3.¹⁷⁸ Samtidig er Rochus *antitesen* til vers 4-6, de som ikke klarer å holde seg på den rette veg.¹⁷⁹ Å leve slik salmen beskriver, fører til frelse, slik Rochus oppnådde. Synderne, derimot, blir dømt til evig fordømmelse: «[5] Derfor kan ingen skyldige bli stående i dommen, ingen syndere i flokken av rettferdige.» Det som er spesielt her er det litterære virkemidlet, at Rochus blir beskrevet lik selve salmeverset. Laudes andre antifon er en kort gjengivelse av når Rochus reddet Konstanz konsilet «2. For Konstanz, ser dere, var Rochus sin bønn nyttig, når byen ble berørt av pesten, førte den til en mirakuløs frigjøring» (AP 6, 20 L-A2). Antifonen er en kommentar av Sal:100 (Vulgata Ps 99):

*[1][...] Rop med jubel for Herren, all jorden! [2] Tjen Herren med glede, kom fram for ham med jubel! [3] Kjenn at Herren er Gud. Han har skapt oss, vi er hans, vi er hans folk og den flokken han gjeter. [4] Kom gjennom portene hans med takkesang, inn i forgårdene med lovsang! Lov ham, velsign hans navn! [5] Herren er god, evig er hans miskunn, hans trofasthet varer fra slekt til slekt.*¹⁸⁰

Antifonen knytter sammen salmens lovsang, med en prosesjon. Enda viktigere en prosesjon som viste guds miskunn mot mennesket. Salmens poeng er at lovsangen fungerer, og at gud har lovet de som følger og hyller, hans miskunn. «Vi er hans folk og den flokken han gjeter» ville blitt tolket som felleskapet av de middelalderske kristne, som nevnt, det nye Israel. «hans trofasthet varer fra slekt til slekt» viser til at gud alltid passer på sitt folk, så lenge de følger hans befalinger. I det kristne verdensbildet ville selvfølgelig også offeret av hans sønn gitt dem ekstra, viktighet, og muligheten for frelse. En prosesjon er selvfølgelig full av lovsang. Vi har en rekke pestprosesjoner bevart, som inneholder bønner til Sebastian. Rochus dedikasjon har jeg ikke lest om og heller ikke klart å oppdrive i noen prosesjons-bøker. Men om Rochus var en så viktig helgen, som ha tilsynelatende var i Slesvig, ville bønner til han vært en selvfølge i en prosesjon.

6. Rochus-messen i Mi.Romanum 1620. Analyse

Som i de fleste messer er også Rochus-messen i Mi.Romanum 1620 sitt narrativ nært knyttet til lesningen fra det gamle testamentet og evangelium. Lesningen fra Det nye testamentet er en avbildning av en bekjenner. Det Rochus gjør i hagiografien er hva Jesus ber av sine disipler i slutten av lesningen fra evangelium: «[8] Helbred syke, vekk opp døde, gjør

¹⁷⁸ Bibelen 2011 Sal:1,1-3.

¹⁷⁹ Ibid Sal:3,4-6.

¹⁸⁰ Bibelen 2011 Sal:100.

spedalske rene og driv ut onde ånder! Gi som gave det dere fikk som gave.» (AP 8, 7 Ev, Matt). Som sagt ble Rochus feiret som en bekjenner, slik det står i messens rubrikk. I selve messens innhold er ikke dette like tydelig. Som sagt er to av tre salmevers, tatt fra *Commune martyrum*, ikke confessoris.

Lesningen, fra det gamle testamentets, visdommens bok 4, kan tolkes som en profeti om Jesus ankomst: «[10] Det var en som behaget Gud, og han ble elsket av ham. Fordi han levde blant syndere, ble han tatt bort. [11][...].» (AP8, 4 Lectio.) Jesus er antitypen til Guds elskede beskrevet i visdommens bok, og i likhet med Kristus forlot Rochus livet i tidlig alder. Jesus død er et forbilde for martyreernes offerhandling, verselinjene 13 og 14 symboliserer dette: «[13] Han nådde tidlig fullkommenheten, og det var jevngodt med et langt livs år, [14] for hans sjel var til behag for Herren. Derfor hastet den bort fra ondskapen.» (AP8, 4 Lectio) Ivesitatet passer godt til Rochus, selv om han ikke var en martyr, siden han forlot det jordlige liv i ung alder. Historiografien til helgenen inneholder en slags offerhandling og Rochus begår i historiografien, med martyrene som forbilde. Han blir dermed en slags kvasimartyr. I min mening kommer denne sammenblandinger av to modeller for helgengjeringer, av Rochus dyrkelsens grunnlag i en tradisjon utenfor den offisielle liturgien.

Rochus-messen i Mi.Romanum 1620 tar i større grad enn *Recordare*-messen og Sebastian-messene i bruk Salmer. Salmer innehav en stor rolle i den latinske liturgien, og spesielt antifoner var ofte basert på disse. Derfor er det også ikke forunderlig at Rochus-messen i Mi.Romanum 1620, som ikke kun har funksjon som en votiv-messe, følger dette mønsteret. I Rochus-messen er som sagt alle salmene tatt fra enten det gregorianske repertoaret til helgener eller bekjennere. Det er en mulighet for at salmen *Exaudi Deus orationem* spesifikt ble valgt på grunn av dens kobling til Sankt Georg, som også tidvis ble regnet som en pesthelgen.¹⁸¹ Mer sannsynlig er teksten valgt siden den kan fungere som en pestbønn, Sangens tekst er; «.[2] Hør meg, Gud, når jeg ber, vern mitt liv når fienden skremmer!», sitatet er fra Sal:64,2 (AP 8,2 Ps). Denne retorikken ser vi helt tilbake til de tidligst beviste pestbønner i *V-CVbav-Reg.lat 316* og i *F-Pnm lat. 12050*. For eksempel gjennom bønnen, *Subueniat nobis* «[1] Hjelp oss, herre, gjennom offeret av denne messen, [2] som måtte frigjøre oss med makt fra skrekk [3] og som måtte bevare oss for overfallet av hele undergangen.» (AP 3,8 Sec.) De eldre pestbønnene beskriver en gud som straffer, mens i *Exaudi Deus orationem* er det en annen fiende. I gammeltestamentlig forstand, alle som er

¹⁸¹ Dormeier, 2009, s. 169.

motstandere av Guds ordning, synderne. Vi skal senere se at Rochus messen, og officiet tar inn mange tanker om smitteoverføring fra datidens medisinske, og filosofiske litteratur. Det er derfor mulig at man her faktisk har tenkt på fiender som for eksempel forgiftet brønner. Denne teorien førte til en rekke syndebukker; fattige, spedalske, muslimer, hekser og djeveldyrkere er eksempler.¹⁸² Spesielt ble jøder offer for denne tanken, og en rekke pogromer fulgte.¹⁸³ Jeg mener ikke å implisere at salmelinjen er valgt ut fra et antisemittisk motiv, men dette fiendebildet av utstøtte grupper var vanlig, ut fra samtidens tanker om pest, kan dette ha vært noe av bakgrunnen for valget av salmen.

Introitus siterer en etterfølgende linje i samme salme 64,2. Salmens rubrikk nevner David som forfatter, samme som kongen i Sam:24. Sitatet i messen er «Den rettferdige gleder seg i Herren og søker tilflukt hos ham. Den oppriktige av hjertet priser seg lykkelig» (AP 8, 1 In) er en ganske generell kommentar til en helgen. Salmen har i stor grad en militær tematikk, og noen åpenbar pest-referanse finnes ikke. Det er to momenter ved salmen som kunne ha blitt tolket i lys av pest. Det første er selve personen David, som vi tidligere har diskutert i sammenheng med lectio fra Recordare-messen. Det andre er verselinjen, Sal:24,8, angående Israels fiender, «[8] Men Gud skyter dem med piler, brått blir de truffet».¹⁸⁴ Piler ble ofte i avbildninger av Sebastian direkte knyttet til pestbyller. Om de som har skapt messen har valgt ut de to verselinjene fra Sal:64 med bakgrunn i hele salmens teks er usikkert.

Sitatene fra Sal:92 i graduale er en generell beskrivelse av en bekjenner «. De rettferdige skyter opp som palmer, de vokser seg høye som sedrer på Libanon.» og verset «Å forkynne din godhet om morgenen din trofasthet om nettene». (AP 8, 5 Gr) Hvis vi tolker dette ut fra leksjonene, er dette en gjentakelse av Rochus likhet til Jesus og hans bekjennelse gjennom helbredelsesmirakler.

7. CDN-Hsmu M2149.L4: antifon tekster

Antifonene fra Rochus officiet i CDM-Hsmu M2149.L4, gir oss langt mindre tekster enn officiet i AH5/Acta Sanctorum, og messen i Mi.Romanum 1620. Tekstene viser store likheter med dyrkelsen av Sankt Sebastian. Bønnene er i enkel stil, og holder seg nærmere den tradisjonelle pesttilbedelsen. Første antifon og den andre antifonens vers omkranser andre antifon, og fungerer som bønner. Første Antifon introduserer Rochus på den tradisjonelle

¹⁸² Aberth 2010, som skyld i forgiftninger: Fattige, s.170-71. Spedalske, s.180-81. Muslimer, s.180. Hekser og djeveldyrkere, s.188-90.

¹⁸³ Aberth 2010, har skrevet et helt kapittel om jødeforfølgelser i senmiddelalderen, 156-91. For direkte benevnelser av jøder beskyldt for å forgifte, se sidene. 149, 153-58, 162 og 169-88.

¹⁸⁴ Bibelen 2011, Sal:24,8.

måten, ved å presentere hans status som «[1] Guds ærverdige bekjenner», før han blir bedt om å gå i forbønn for de som dyrker han «[2] [...] gjennom din forbønn [3] at alle de som i sin trengsel[...] blir fra pestens epidemi, [6] og livsfare befridd.»(AP 7, 1 A1). Dette er et standardformular vi også finner i Sebastian-messer, for eksempel i Mi.Romanum 1620 sin *secreta*:

[2] gjennom forbønnen av din salige martyr Sebastian, [3] slik at [5] vi fortjener å bli reddet [4] fra farene av våre synder, som truer oss, gjennom din beskyttelse [6] og gjennom hans forbønn fra pestens epidemi, [7] og at vi blir befridd av all elendighet. (AP5,10 sec)

Den mest interessante Rochus-antifonen i CDN-Hsmu M2149.L4 er den andre antifonen. Denne følger også et lignende formular som en del Sebastian sanger, men klarer i enda større grad enn noen av de tidligere tekstene jeg har nevnt, å samle hele Rochus helgenhistorie i få ord.

[1] Vær hilset, aller helligste Rochus [2] født fra adelig blod [3] ble du betegnet med korsets tegn (stigmata) [4] på din venstre side. [5] Rochus, pilgrim, [6] beskytter mot pesten[7] du har helbredet gjennom mirakuløse berøringer[8] gjennom berøringer som ga frelse[9] Vær hilset Rochus, som ble av engelens stemme [10] ropt i hungersnøden (AP 7,2 A.2).

Teksten klarer på veldig liten plass å følge Rochus fra hans fødsel til pilgrimsferden, helbredelsmiraklene og til han ble helbredet fra pesten, av en engel. Også frasen, «[2] født fra adelig blod» har sin parallell i Mi.Romanum 1620 sin Sebastian-messe, gjennom *graduale* «[1] Å hellige Sebastian, som kommer fra et stort slekt» (AP 5,5 Grad). Teksten holder seg mer tradisjonell enn Rochus-messene. Rochus rolle som bekjenner, overført gjennom Jesus helbredelseskrefter er mye tydeligere i denne teksten. CDN-Hsmu M2149.L4 sine antifoner er unntaket i Rochus liturgien, og holder seg fullt og helt til den tradisjonelle helbredelseshistorien. Faktisk er tekstene mer konservative enn i Sebastian-messene fra en tidligere tradisjon, og ber aldri for helse, gjennom fysisk helbredelse som i de andre Rochus tekstene, eller bevaring av helse slik som i Sebastian-messene. CDN-Hsmu M2149.L4 sine tekster er et unntak, og som vi skal se er forskjellen mellom de andre Rochus-liturgiene sitt helsebegrep, *Recordare*-messen og Sebastian-messene sine helsebegrep stor.

8. Rochus-liturgien og ett nytt helsebegrep

I messene og officiene til Rochus er det mye større fokus på helbredelse og smitte enn i Sebastian-messene og *Recordare*-messen. Macklin sitt sitat om at *Recordare*-messen er en «kompleks sammenveving mellom konsepter av kroppslig og sjelelig helse, formidlet gjennom et fokus på botgjørelse og guds tilgivelse» passer mye bedre til Rochus-messen og

officiene. Disse sitatene, fra Rochus-messen i Mi.Romanum 1620, viser til datidens syn på smitteoverføring av pest: «[3] [...]befri oss fra den dødelige epidemiens sykdom, [4] og gi oss sunn luft.» Se også: «(...) slik at vi blir gjennom hans forbønn blir forskånet for epidemiens elendigheter og fra pesten, [4] og at vi får en god temperert luft [...]» (AP 8.6 All)

Denne oppgaven diskuterer egentlig ikke pestens smitteoverføring, og det er fortsatt usikkert hvordan pest hovedsakelig ble overført i eldre tider. Dårlig luft var en vanlig teori, og den nærmeste den moderne forklaringen for smittsomhet.¹⁸⁵ Men lufting var ett av de få tiltakene, ut fra dagens logikk, som faktisk kunne ha fungert mot smitteoverføring. Her ser vi at leger og filosofer har antakelig hatt større innflytelse på selve liturgien, enn i den tidligere pestliturgien. Rochus officiet i Slesvig breviariet (AH 5) referer aldri direkte til dårlig luft. Men i matutinens vers blir gift nevnt: «Frels oss fra pestens gift, Rochus.» (AP 6, 18 M-R9 V.). Som nevnt ble Pest ble ofte tenkt overført via forgiftning av brønner og vannkilder. Det mest interessante er kanskje to motstridende linjer fra invitorium i starten av matutinene og den siste leksjonen i matutinene. Helt i starten av matutinene blir nemlig Rochus beskrevet, «[...] som en ny lege.» (AP 6, 2 M-1). Det siste responsorium i andre Nokturn sier derimot i verset: «vi som ikke stoler på at Paeoniens kunst kan gjøre det lettere for oss.» AP 6, 12 M-R6. Paeoniens kunst er her en henvisning til medisin, begrepet kommer fra Homer sin diktning, hvor Paeon er gudenes lege.¹⁸⁶

Jeg tror ikke vi her skal tenke dette som en logisk brist. I sammenheng med pest var skepsisen til leger stor. Jeg velger å tolke disse to sitatene sammen som at Rochus var en ekte lege, han kunne utrette det legene ikke klarte. Fortsatt er det interessant å se at Rochus ble satt i konteksten av sykdom og smitteoverføring. Det er ikke et tydelig fokus på det individuelle plan i Rochus liturgien, men i selve språkbruken ser vi at smitte har blitt viktig. Vi kan derfor også se at Rochus hadde en annen, nærere funksjon til pesten. Dette er nok også grunnen til at Rochus kulten hovedsakelig ble overført mellom handelsbyer. Disse områdene var utrolig sårbare for epidemier, gjennom havner og den høye befolkningstettheten.

¹⁸⁵ Aberth 2010, s.109-11.

Konsensus i dag er at pest hovedsakelig ble overført via lus, men dette er også kontroversielt på bakgrunn av hvor fort svartedauden spredte seg. Det er uansett mulig for pest å smitte gjennom lungene.

¹⁸⁶ Jouanna 2012, s. 9.

Konklusjon

Ut fra de liturgiene vi nå har undersøkt er det nå på tide og sammenfatte hva de disse viser oss i et større perspektiv. Kildene forteller oss mye om verdensforståelsen de ble skapt i, og viser både kontinuitet og endring. De eksisterer alle i den samme typologiske mentaliteten, men symbolismen denne uttrykkes gjennom innehar, små, men viktige forskjeller. For å illustrere dette må en forenkling til, gjennom å karakterisere og isolere disse endringsprosessene. Analysen har allerede vært en forenkling, momenter som gjentar seg mellom to messer, eller officier har ofte måtte vike for ordens skyld. For å konkludere må også denne analysen komprimeres og framføres i korthet. Derfor faller valget på å kategorisere utviklingstrekkene etter alder og tematikk. Jeg mener at vi kan dele liturgiene inn i fire faser. Gelasianske og Karolingiske pestbønner 600-900; *Recordare*-messen 1348; Sebastian-messer, ca 1400-1500-tallet og Rochus liturgier ca 1480-1600-tallet. Den første kategorien, er en tradisjon som delvis ble overlevert til de senere liturgier. De andre liturgiene viser tendenser fra tiden de ble unnfanget, samtidig som de eksisterte i symbiose med hverandre. For enkelthets skyld blir fokuset lagt på hva som differensierer dem, heller enn hvilke likheter som eksisterer mellom dem. Liturgiene blir presentert i kronologisk rekkefølge.

De tidligste pestliturgier, *Orationes tempore, quod absit, mortalitate*, i V-CVbav. Reg. Lat. 316 og *Oratio de mortalitate*, i F-Pnm. Lat. 12050 er de enkleste. Tekstene holder seg hovedsakelig til den samme tematikken. Pest er guds straff mot menneskeheten, og den gammeltestamentlige guds sine ord, sitert i Esek:18, 23 «[23] Det er vel ikke min vilje at den urettferdige skal dø, sier Herren Gud. Nei, jeg vil at han skal vende om fra sine veier og leve.»¹⁸⁷, er basisen for bønnene. Ordene til gud blir snudd om og menneskene ber gud om å huske sine ord og tilgi dem. Han settes for hver bønn i en typologisk forbindelse med sin sønn, som ble ofret på korset, opphevet arvesynden og ga de troende muligheten for frelse. Dette gjøres gjennom bønnen *Per dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum*» (gjennom vår herre, Jesus Kristus din sønn).

Den største forskjellen mellom disse bønnene og de senere pestliturgier, er dens mangel på noen åpenbare referanser til sykdom eller helbredelse. I konteksten er det åpenbart, gjennom incipit sin bruk av ordet *mortalitate*, men bønnene er meget generelle. Tidligere i oppgaven ble det gjort en sammenligning av senmiddelalderens og tidlig nytid sine avbildninger av

¹⁸⁷ Bibelen 2011, Esek:18,24.

Sankt Sebastian og mosaikken som befinner seg i *Sanctus Petrus ad Vincula* kirken i Roma. Dette er illustrerende for forskjellen mellom de tidligste pestliturgier og de som opptrer etter svartedauden. I likhet med Sebastian-mosaikken, fra circa 680, inneholder ikke bønnene i Cv-Bav. Lat. 316 og F-Pnm. Lat. 12050 heller noen spesifikke beskrivelser, eller symbolisme på pest. Å forklare var ikke viktig, meningen ble forstått fullstendig ut fra konteksten.

Selv om deler av tekstene ble overført til Clemens pestmesse i 1348, er de meget generelle i motsetning til de nykomponerte bønnene vi finner i *Recordare*-messen, som var fulle av symbolisme, intertekstuelle og typologiske forbindelser. Det er nettopp dette som kjennetegner denne liturgien. Pave Clemens 6. var selv utdannet i den skolastiske tradisjonen i likhet med store deler av sitt hoff. Messen tar for seg avanserte intertekstuelle referanser, for mange til å sammenfatte i avslutningen av denne teksten. Enkelt sagt er det en sammenblanding mellom gammeltestamentlig og nytestamentlig symbolikk, hvor nykomponerte tekster i stor grad er omformuleringer, eller referanser til eldre tekster. Det mest tydelige eksempelet er offertorium *Stetit pontifex*, en omskriving av et eldre gregoriansk offertorium *Stetit angelus*, som igjen var en omskriving av ÅP:8,3-5.(AP 3,7 off) Dermed inneholder offertorium hele tre lag med symbolikk.

I messen nevnes pest bare en gang, men sykdom og helbredelse settes i perspektiv av frelse og tilgivelse. Hovedfokuset ligger på synd og at samfunnet må renses for å bli reddet fra pest. Selve sykdommen blir kontekstualisert gjennom fortellingen i lectio og helbredelsesretorikken. I tillegg har vi enkelte tilfeller av messen med et rituale som skal utføres sammen med den. Dette gjør den til den mest fullstendige pestliturgien. *Recordare*-messen er den absolutt mest utbredte pestliturgien, og finnes i et stort antall missaler. Selve messen var i bruk hele perioden fra 1300 til 1600-tallet. Selv om deler propriumssangenes melodier ikke var fastsatt, er det tekstlige innholdet vi finner meget standardisert, og variasjonene var minimale.

Sebastian kulten ble gjenfødt under svartedauden, men kultusen ser ikke ut til å ha inntatt liturgien i særlig grad før 1400, eller 1500-tallet. Votivmesser til Sebastian eksisterte side om side med *Recordare*-messen fra og med denne perioden. Messene dedikert martyren var mye mindre standardisert enn *Recordare*-messen, men de har mange likhetstrekk. Hovedsakelig kan tekstene deles i to temaer, Sebastians passio og hans underer i Pavia under pestepidemien i 680. Sebastians gjerninger i passio var et tema i de eldre Fabiani-et Sebastiani messene, men i pestliturgiene ble ofte disse historiene satt i kontekst av pest og sykdom. Selve ordene pest,

sykdom og epidemi ble i motsetning til Recordare-messen ofte gjentatt. Symbolikken er enklere enn *Recordare*-messen, typologiske og intertekstuelle referanser er mye enklere. Ingen sanger i F-Pnm. Lat. 17309 er tatt fra bibelen. Mi. Basel 1514 og Mi. Romanum 1620 inneholder bare en salme, og utenom lectio og evangelium er det ingen flere tekster tatt fra bibelen. Fokuset er uvanlig mye på selve helgenen Sebastian og ikke på de typologiske forbindelsene mellom helgenen og bibeltekstene. I stedet for skapes en forbindelse mellom Sebastians handlinger i livet og i etterlivet.

Den viktigste tendensen vi ser i Sebastian-messene mot pest er hvordan de gamle begrepene brukt om Sebastian, som også var standardformler for andre martyrer, «atleta» og «miles», ble gitt ny mening.¹⁸⁸ Sebastians sterke tro og mot hadde alltid vært forbundet med hans militære karriere. I den nye konteksten av pestepidemier, fikk beskrivelsene *atleta* og *miles* en ny betydning. I dyrkelsen av martyren som pesthelgen ser vi for første gang et formulert helsebegrep i messen, men overraskende nok handlet det ikke om et helsebegrep knyttet først og fremst til fysisk helbredelse. Bønnene til Sebastian handlet oftere om å holde de som ber, friske, både i sinnet og kroppen, ved siden av de standard formularene, beskytt oss mot pesten, og lignende. Dette synet på helse var ganske dominerende blant de høyere klasser på 1300,1400 og 1500-tallet. Å fokusere bort fra sykdommens herjinger, gjennom underholdning og nytelse i begrensede mengder. Muligens har pest på dette tidspunktet blitt sett på som noe gjentakende, og derfor fått en mer jordlig forklaring, som andre sykdommer. Sannsynligvis har gud, som virker gjennom Jesus og Sebastian, blitt transformert fra en straffer, til en beskytter.

Det siste stadiet for pestmesser er de som er dedikert til Rochus. Disse virker å opptre litt senere enn de dedikerte Sebastian-messene mot pest. I motsetning til Sebastian, ble Rochus feiret som pesthelgen i sanctorale syklusen. Officet undersøkt er sterkt knyttet til hans helgendag, mens messen kunne brukes kombinert både som messe på festdagen i sanctorale-syklussen og som votivmesse, dvs. med en bevegelig dato. Messen og officet til helgenen følger begge et standardformular, hvor direkte siterte bibeltekster, spesielt salmer tar en større plass enn i votivmessene. Det mest interessante er derimot i vokabularet vi ser brukt i Rochus liturgien.

Som en dedikert helgen mot smittsomme sykdommer, er både helbredelse og smitte viktige moment i liturgien. Rochus hovedsakelige popularitet i bysentre har kanskje påvirket dette.

¹⁸⁸ Hankeln 2021, s.16.

Fortsatt er dette etter min formening et tegn på en endret mentalitet rundt sykdommer. Det er innforstått at pest ble overført gjennom luft. Spesielt Rochus messen i Mi. Romanum 1620 speiler dette, ved å be om «Sunn/godt temperert luft» i både alleluia, og offertorium. (se AP 8,6 all og AP 8, 8 off.)

De endringene i mentaliteter vi ser gjennom disse messene er mange, for eksempel kontekstualisering, som diskutert ovenfor. Gjennom alle mine konstruerte faser ser vi en gradvis utvikling hvor opplevelser må beskrives mer konkret, både i kunsten og i skrifter. Dette og flere andre momenter er viktige og interessante. Den viktigste endringen vi ser, og som har vært denne oppgavens mål å kartlegge, er den endrede mentaliteten rundt sykdom. Pest ble i tidlig middelalder, under og umiddelbart etter svartedauden, hovedsakelig sett på som guds redskap for å rense verden for synd. I det verdensbildet de første liturgiene mot pest ble skapt, *Orationes tempore, quod absit, mortalitate*, i Cv-Bav. Reg. Lat 316 og *Oratio de mortalitate*; F-Pnm. Lat. 12050, ble det ikke gjort noen innsats på å finne en jordlig forklaringsmåte for epidemier. Under den apokalyptiske opplevelsen av svartedauden, fantes det også få referanser til situasjonen utenfor bibelen. *Recordare*-messen ble dermed også skapt i en situasjon hvor sykdommen i større grad ble forstått som guds straff heller enn sykdom i moderne forstand.

Et forklaringsbehov utenfor for det religiøse ble tidlig etter svartedauden forsøkt forklart.¹⁸⁹ Disse teoriene klarte på et vis å snike seg inn både i Sebastian- og Rochus-liturgiene. Dette må ikke tolkes som at guds inngripen nødvendigvis ble forstått irrelevant for sykdommens ankomst og beskyttelse mot. Forskjellen var i Sebastian liturgien; pesten kunne hindres i likhet med andre sykdommer, av en sterk fysisk, mental, og spirituell konstitusjon, gjennom Sebastians interseksjon. Dette er helt i tråd med oppfatninger vi finner i mange pestmanualer. Til slutt kom Rochus liturgiene utover 1500 og 1600-tallet hvor smitteføring var et rent fysisk prinsipp, gjennom såkalt dårlig luft, eller gift. Sykdommen hadde da en fullstendig fysiologisk forklaring som kunne påvirkes gjennom helgenens interseksjon.

Min analyse er bare gjort av et lite antall kilder. Derfor kan det ikke med sikkerhet konkluderes at disse tankene var utbredt i kirken. Undersøkelsen som her presenteres er fortsatt den mest omfattende av pestliturgier som jeg er kjent med, og primærkildene presentert her, har ikke etter min viten, blitt undersøkt i samme kontekst. Kildegrunnlaget for

¹⁸⁹ Aberth skriver utfyllende om forskjellige teorier, både gudegitte, overnaturlige, astronomiske og naturlige, blant annet gjennom syn, astronomiske fenomen og gift og dårlig luft. For teorier om smitte se: Aberth 2010, s. 99-100, 107, 109-111, 116-117, 120, 144, 163, 167-8, 170, 181, 193, 199-200.

videre undersøkelser av temaet er stort og meget tilgjengelig, oppgaven har bare kunnet diskutere en liten del av det som finnes i databaser.

fra synet på pest fra noe ukontrollerbart og gudegitt, til et slags biologisk fenomen, krevde gjentagende pestepidemier for å endre mentaliteten. Etter de siste årenes erfaring med koronapandemien burde vi egentlig ikke være overrasket. Som sagt i innledningen var denne oppgavens tematikk inspirert av spørsmålet rundt hvordan nettopp denne pandemien kom til å påvirke nåtidens mentaliteter. Nå som pandemisituasjonen i Norge har roet seg, virker det til at den ikke har påvirket oss i stor grad. Fokuset på smittevern, hygiene som var fryktet etter at koronatiltakene ble avsluttet, virker ikke å ha skjedd. Normalsituasjonen ingen hadde opplevd på to år ble gjenopprettet så fort tiltakene forsvant. Om slike pandemier skulle vise seg å bli en gjentagende hendelse, ville nok også dette, selv sykdommens mye mildere natur, endre våre mentaliteter, da en forventning er det første elementet av en slik endring.

Appendiks

Presentasjon av primærkildene som er transkribert i appendiks:

Jeg vil her komme med en fylldigere presentasjon til primærkildene brukt i appendiks. Det er viktig å presisere at denne oppgaven bruker RISM designasjon av kildene.

V-CVbav, Reg. Lat. 316, ca.750

V-CVbav. Reg. Lat. 316 er det eldste fullstendige sakramentariet vi har og det første som inneholder votiv-messer. Dette manuskriptet er viden kjent som det eldste av de såkalte Gelasianske sakramentariet. Sannsynligvis ble dokumentet sammenfattet på midten av 700-tallet ved Chelles. Teksten er kopiert fra et eldre sakramentarium som inneholdt liturgien slik den romerske kirke utførte den mellom 628-715. Kunstnerisk viser den også langt eldre tradisjon med illustrasjoner i stil av folkevandringstiden og insulær kunst. På folio 196r finnes bønner mot pest under incipit «Orationes tempore, quod absit, mortalitatis» . Dette er de eldste messe-bønner dokumentert.

(En oversikt finnes i Appendiks 1).

F-Pnm lat. 12050, Sacramentarium Rodraid, ca. 853

Dette er en karolingisk sakramentarium skrevet ned av biskop av Amiens, Hilmerad circa 853. Dokumentet speiler det romerske ritet slik det ble feiret ved midten av 800-tallet.

Sakramentariet hevder å gjengi pave Gregors den stores tradisjon (d. 604), slik det var vanlig å gjøre i Karolingisk tid.¹⁹⁰ Sakramentariet inneholder bønner til en pestmesse med incipit *Oratio de mortalitate* på i folio 100v.

Jeg har sammenlignet messen med to identiske messer som opptrer i to sakramentariet fra Karolingisk tid, F-AUT. 019 skrevet circa 830-870 og F-Pnm. lat. 2292 (800-900) skrevet ned mellom circa 830-870, gitt av Biskop John av Arezzo til klosteret i Nonantola, 876.¹⁹¹ *Oratio de mortalitate* er på fol. 90v i F-AUT 019. I F-Pnm. lat. 2292 (800-900) fol. 100r-v. Vi har undersøkt denne serien i tre sakramentariet: F-Pnm lat. 12050, (ca.853) F-AUT 019 (800-tallet) og F-Pnm lat. 2292 (800-900). Innholdet i disse manuskripter er helt likt.

(En oversikt finnes i appendiks 1).

¹⁹⁰ “*Incipit liber sacramentorum de circulo anni expositus a sancto Gregorio papa Romano qualiter missa Romana celebratur*”.

¹⁹¹ Bnf, Archives de manuscripts.

F-Pnm lat. 17039 F. 7v-11r ca.1400-1500

F-Pnm. Lat. 17309 er et dokument bestående av flere usammenhengende fragmenter fra forskjellige perioder. Alle fragmenter har musikknotation og overleverer liturgisk sangstoff. Sannsynligvis er notene samlet fra forskjellige gradualer. Utenom fol. 2r til 6r, som er skrevet i en eldre stil, sannsynligvis fra 1100-tallet, kjennetegnes resten av fragmentene av musikknotasjon typisk for 1400-tallet, men en endelig datering er vanskelig. Foliene 7v-11r inneholder sju pestrelaterede sanger dedikert til Sankt Sebastian. Under inskripsjonen *Missa pro mortalitate evitanda* er sangene *Recordare domine* og *Misit Dominus* nedskrevet på folio 11r-11v. Disse sangene er introitus og graduale i *Recordare*-messen. Alle folier fra 7v til 11v stammer fra samme kilde. De foregående foliene, 6r og 6v, består av utdrag fra et annet dokument. Dokumentet er i samme stil, men ikke identisk. Teksten har ingen sammenheng med 7r. Foliene 11r og utover har heller ingen sammenheng med 7v-11v, men noen kommer muligens fra samme dokument.

Vi mangler dessverre en eksakt proveniens for dokumentet og det ser ut til å ha blitt bevart av flere eiere basert på senere inskripsjoner. F. 8r inneholder inskripsjonen *O Beate confessor Rochus*, skriften har gulnet og virker til å være svært gammel. En annen skrift i marginen er et utydelig ord på f. 9v. Folie 10r har to inskripsjoner, et i en senere gotisk stil vi ser i trykk fra 1500-tallet. Det står her «O Sebastiane». Lengre ned på siden står det «O Sebastianus pro morbid ora» skrevet i håndskrift. Sistnevnte ser ut til å ha blitt skrevet omtrent samtidig som noen har skrevet inn nummer på foliene, øverst til høyre. Før fragmentene er det i starten av boken skrevet på Fransk, *Volume de 44 feuillets de 20 est feuillets est mutile 23 decembre 1869* (Volum av 44 folier, hvor 20 er skadet / beskjæret, 23. Desember 1869.¹⁹² Hvor de forskjellige fragmentene kommer fra, eller hvor de er brukt, vet vi ikke.

(Tekstene til Sebastian sangene er i appendiks 4)

F-Psg. 745, 1509

F-Psg. 745 er et trykt missale fra Soissons, brukt i denne oppgaven for å rekonstruere deler av propriumsleddet til Sebastian messen i F-Pnm. Lat. 17309. Graduale som hører til Sebastianmessen i F-Pnm. Lat. 17309 er rekonstruert og transkribert fra en Sebastian-messe funnet i en Sebastian-messe (*Missa de Sancto Sebastiani*) pic, 171-72 i F-Psg 745.

(Graduale teksten finnes i Appendiks 4, AP 4, Psg 1)

¹⁹²F-Pnm. Lat. 17039, F.page de garde recto.

Mi. Sarum 1496

Mi. Sarum er et missale som viser liturgien slik den ble utført i senmiddelalderens England, dvs. ritussen til Salisbury. Missalet er trykket av Peter Drach, den mellomste i Speyer; 1496.¹⁹³ Dokumentet inneholder en *Recordare*-messe under *incipit* «Missa pro mortalitate». Dokumentet er den eneste primærkilden denne oppgaven har brukt, og funnet, hvor den kjente rubrikken til messen står skrevet. Derfor brukes denne til analysen av *Recordare*-messens rituale.

(Teksten finnes i Appendiks 2)

Breviarium Sleswicense impressum 1512 (ed. Analecta Hymnica)

I bind 5 (1889) av *Analecta Hymnica* (utgitt av Guido Maria Dreves), finnes det en utgave av et officium til ære for Sankt Rochus. Dreves utgave støtter seg på en tekst som finnes i et breviar-trykk for Slesvic, 1512 (officiet er Nr. 75 i bindet).¹⁹⁴ Rochus-officiet inneholder sanger for 1. Vesper, Matutin, Laudes og andre Vesper og inneholder 26 antifoner og responsorier. Officiet gir dermed den mest fullstendige informasjonen til Rochus sin helgenhistorie jeg støtter meg på.

I analysen (men ikke vedlagt appendiks) brukes *Acta Sanctorum* 1752, som kilde til salmene som antifonene og responsoriene svarer til.

(AH 5 sine tekster finnes i appendiks 6)

Mi Nidaros 1519

Mi Nidaros 1519 også kjent som *Missale Nidrosiense*, designerer en rekke trykte missaler bestilt på oppdrag fra biskopen i Nidaros, Erik Valkendorf.¹⁹⁵ Missalet ble trykket i 1519 av Paul Reff med kontor i København i et opplag muligens så stort som 1200 eksemplarer.¹⁹⁶ Missaletrykket er det første av sin type bestilt til Norsk bruk og inneholder den offisielle liturgien til Erkebispedømmet Nidaros. Teksten ble redigert av den gang dekan (og senere den siste Nidaros-erkebiskopen) Olav Engelbrektsson. Dokumentet inneholder en *Recordare*-messe, som jeg har transkribert. Messen ligger på pic 578-79 i Nasjonbiblioteket sin digitaliserte utgave.

Det finnes i dag kun 10 eksemplarer i Norge, 9 av disse er i eie av biblioteker, blant annet tre i Gunnerus biblioteket i Trondheim.¹⁹⁷ Det som ble brukt i transkriberingen og oversettelsen

¹⁹³ Informasjon i *Usarium, Missale Sarum*.

¹⁹⁴ AH 5.

¹⁹⁵ Nasjonalbiblioteket, NB.no, *Breviarium Nidrosiense* og *Missale Nidrosiense*.

¹⁹⁶ SNL.no, *Missale Nidrosiensis*, oppdatert 09.02.2022.

¹⁹⁷ Nasjonalbiblioteket, *Breviarium Nidrosiense* og *Missale Nidrosiense*.

var *D Pal 44* som den Nasjonalbibliotekets digitalsitat bruker. Dette er det eneste fullstendige eksemplaret av boken vi har i dag.

Mi. Basel 1514

Mi.Basel 1514 og Mi.Romanum to missale-trykk som i dag er oppbevart i Zentralbibliothek i Solothurn. (Jeg fikk tak i materialet med hjelp av fotografier tatt av Roman Hankeln i forbindelse med hans kildestudier i Solothurn i 2021.) Mi.Basel (signatur: Solothurn, Zentralbibliothek Rar I 116) representerer gudstjenesteordningen av bispedømmet Basel og har blitt trykt i året 1514, basert på inskripsjonen i starten av boken, «*Incipit ordo missalis per circulum anni 1514*» (Her starter messe-ordningen for hele kirkeåret, 1514). En håndskriftlig inskripsjon på et tresnitt bakerst dateres til 1560. Sannsynligvis ble missalet trykt av Michael Furter i Basel (d. 1519). Et tresnitt helt i starten av boken inneholder et bilde av våpenskjoldet til Solothurns skreddere, derfor kan vi med sikkerhet anta at missalet var i deres eie.¹⁹⁸

Mi.Basel 1514 inneholder to pestmesser, *Missa contra pestem (Recordare-messe)* og *De S(ancto) Sebastiano Tempore pestis*. Sebastian messen er lagt inn som et håndskrevet vedlegg: Pic 202-206.

Sebastian-messene i Mi.Basel (håndskriftlig som vedlegg) og Mi.Romanum, viser identiske tekster og sammenfaller helt fullstendig både i ordspråk og innhold. Den eneste forskjellen er en feildesignering av evangeliet i Mi.Romanum 1620, hvor kilden angis som Lukas kap. 2, men selve teksten er Joh 12:24-26. I det håndskriftlige vedlegget i Mi.Basel 1514 er evangeliet ikke lagt med som fulltekst, men bare *incipit, Nisi granum fruménti*. Her er også verset feildesignert som *Uno matt(eus)*.

CDN-Hsmu M2149.L4 1554

CDN-Hsmu M2149, er et antifonale fra nonneklosteret i Salzinnes, Namur. Kilden er i dag oppbevart på Saint Mary's University i Halifax, Canada. Manuskriptet ble produsert i 1554 eller 1555 og bestilt på ordre fra Dame Julienne de Glymes. Det er et rikt illustrert manuskript.¹⁹⁹ I denne oppgaven er den viktig fordi det inneholder officium-sanger til ære av Sankt Rochus. Det er de eneste noterte sangene til helgenen i den gregorianske tradisjonen jeg har klart å oppdrive.

(Teksten i sangene er vedlagt i appendiks, AP 7.)

NTNU, Universitetsbiblioteket, Missale Nidrosiense.

¹⁹⁸ Zentralbibliothek Solothurn Mi. Basel 1514

¹⁹⁹ Saint Marys's University, The Salzinnes Antiphonal.

Mi Romanum 1620(-1650)

Mi.Romanum (signatur: Zentralbibliothek Solothurn, B I 918) er et offisielt romersk missale-trykk fra etter trentkonsilet (også funnet i forbindelse med Roman Hankeln sine kildestudier i Solothurn). Dateringen 1620-50 kommer av at trykkeren har signert flere folier i boken med «Iaspar Isaac».²⁰⁰ Han eide et trykkeri basert i Paris og var aktiv fram til 1654.²⁰¹

Mi.Romanum 1620 inneholder tre pest-relaterte messer, Missa pro vitanda mortalitate, vel tempore pestilentiae (Recordare-messen); Pic 268-270, missa In Festo S.Rochi; Pic 271-274 og missa De Sancto Sebastiano tempore pestis; Pic 277-280.

Recordare-messen i Mi.Romanum 1620 skiller seg ut fra de andre kildene brukt. Den inneholder en annen alleluia og instruksjoner for endringer i messens sekvens etter Septuagesima-søndagen og i påsketiden. Sebastian-messen i Mi.Romanum 1620 sammenfaller helt fullstendig både i ordspråk og innhold med Mi.Basel 1514. Den eneste forskjellen er en feildesignering av evangeliet i Mi.Romanum 1620, hvor kilden angis som Lukas kap. 2, men selve teksten er Joh 12:24-26. Min transkripsjon av denne Sebastian-messen er slik den fremstår i Mi.Romanum 1620.

(Tekster til Sebastian messe: Appendiks 5. Tekster til Rochus Officie: Appendiks 8)

²⁰⁰ Missale Romanum, Zentralbibliothek Solothurn.

²⁰¹ British Museum, Jaspar Isaac.

Appendiks 1; Sammenligning av tekster Reg. 316, F-Pnm, lat. 12050 og Missale Nidaros 1517		
MS Reginensis 316, 600–700-tallet	F-Pnm lat. 12050, 800-tallet	Missale Nidaros 1517
Orationes tempore, quod absit, mortalitate.	Oratio de mortalitate.	Missa pro pestilentia.
AP 1, Reg 1	AP 1, Lat 1	AP 1, Mi 1
		Collecta.
Deus qui non mortem, sed paenitentiam, desideras peccaatorum,	Deus qui non mortem sed paenitentiam desideras peccaatorum	Deus, qui non vis mortem sed penitentiam peccatorum desideras,
populum tuum, quaesumus, ad te conuerte propicius,	populum tuum quaesumus ad te conuerte propitius.	populum tuum ad te conuerte, quesumus, propicius,
Ut dum tibi deuotus, exteterit iracundiae flaçella amoueas.	ut dum tibi deuotus extiterit. iracundiae tuae ab eo flagella amoueas.	vt dum tibi deuotus extiterit, iracundie tue flagellum amoueas.
Per...	Per...	Per dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum [qui tecum vivit in unitate Spiritus Sancti, Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.]
AP 1, Reg 2	AP 1, Lat 2	
Populum tuum quaesumus omnipotens deus ab ira tua ad te confugientem paterna recipe pietate ut qui tuae maiestatis flagella formidant, de tua mereantur uenia gratulare. Per...	Populum tuum quaesumus omnipotens Deus ab ira tua ad te confugientem paterna recipe pietate ut qui tuae maiestatis flagella formidant de tua mereantur uenia gratulari . per dominum...	
AP 1, Reg 3		AP 1, Mi 2
Secreta		Secreta
Subueniat nobis domine quaesumus, sacrificij praesentis operatio, quae nos et ab erroribus, uniuersis potenter absoluat et a tocius eripiat perdicionis incursu. Per..		Subueniat nobis, domine, sacrificij presentis oblatio, que nos a terroribus potenter absoluat et a totius perdicionis incursu custodiat. Per dominum nostrum Iesum.
	AP 1, Lat 3	AP 1, Mi 3
		Complenda
	Exaudi nos deus salutaris noster et intercedente beato martyre tuo illum populum tuum et ab iracundiae tuae terroribus libera.	Exaudi nos, deus, salutaris noster, et intercedente beata dei genitrice semperque virgine Maria et populum tuum ab iracundie tue terroribus libera
	Et misericordiae tuae fac largitate securum. Per dominum..	et misericordie tuae fac largitate securum. Per dominum nostrum Iesum.

Appendiks 2, Rubrikk til pestmesse, Mi Sarum 1498.

AP 2	
[1] Missa pro mortalitate evitanda, quam dominus papa Clemens fecit:	[1] Messe for å omgå døden, som herren pave Clemens har skapt:
[2] et constituit in collegio cum omnibus cardinalibus:	[2] og han har fastsatt den i forsamlingen sammen med alle kardinalene:
[3] et concessit omnibus praedictam missam audientibus cc.lx dies indulgentie.	[3] og han tildeler til alle dem som hører denne nevnte messen 260 dagers indulgens.
[4] Et omnes audientes praedictam missam debent portare in manu unam candelam ardentem pro quinque dies sequentes	[4] Og alle som hører denne nevnte messen må bære i handen et brennende lys over fem dager i et følge
[5] et tenere eam in manu per totam missam genibus flexis eis mors subitanea nocere non poterit.	[5] og når han/hun holder lyset under hele messen i hånda mens han/hun kneler kan den plutselige døden ikke inntreffe.
[6] Et hoc est certum approbatum in Avinione et in partibus circumvicinis.	[6] Og dette er sikkert approbert i Avignon og i omkringliggende områder

Appendix 3 – Pestmesse i Missale Nidaros 1517.

AP 3, 1 Int	
Introitus	Introitus
[1] Recordare, domine, testamenti tui et dic angelo percutienti populum: ²⁰² “Cesset iam manus tua, vt non desoletur terra et ne perdas omnem animam viuam.” {574}	[1] Husk ditt løfte, herre, og si til engelen som slår folket: «Ta bort din hånd, slik at ikke verden blir fullstendig tom og at ikke du tilintetgjør alle levende sjeler.»
[1v] V Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph.	[2] V. Lytt, du regjerer over Israel, du som fører Josef lik en flokk med sauer. [Ps 80:2]

[Kyrie]	
[Gloria]	

AP 3, 2 Coll	
Collecta	Kollekt
[1] Deus, qui non vis mortem sed penitentiam peccatorum	[1] Gud, du, som ikke vil døden, men botferdighet av synderen
[2] desideras, populum tuum ad te conuerte,	[2] du vil, at folket ditt konverterer tilbake til deg,
[3] quesumus, propicius, vt dum tibi deuotus extiterit,	[3] vi ber deg, vær nådig, at, mens vi kommer ydmyk til deg,
[4] iracundie tue flagellum amoueas.	[4] tar du din vredes pisk bort.
[5] Per dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum [qui tecum vivit in unitate Spiritus Sancti, Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.]	[5] Gjennom vår herre Jesus Kristus, din sønn [som lever med deg i enheten av den hellige ånd fra evighet til evighet. Amen]

AP 3, 3 Lectio	
Lectio libri Regum	Lesning fra Kongebøkene
[15] Immisit dominus pestilentiam in Israel de mane vsque ad tempus constitutum	[15] Da lot Herren pesten komme over Israel. Den varte fra morgenen og til den tiden han hadde fastsatt.
et mortui sunt ex populo Israel a Dan vsque Bersabee septuaginta milia virorum.	Det døde sytti tusen av Israels folk, fra Dan til Beer-Sjeba.
[16] Cunque extendisset manum suam angelus domini super Israelem, vt disperderet eam,	[16] Men da herrens engel rakte hånden ut over Israel for å ødelegge det,
misertus est dominus super afflictionem et ait angelo percutienti populum:	angret Herren det onde. Han sa til engelen som herjet blant folket:
“Sufficit nunc, contine manum tuam.”	«Det er nok! Trekk nå hånden tilbake!»
Erat autem angelus domini iuxta aream Areuna Iebusei.	Herrens engel sto da på treskeplassen til jebusitten Aravna.
[17] Dixit autem Daudid ad dominum, cum vidisset angelum cedentem populum:	[17] Da David fikk se engelen som slo ned folket, sa han til Herren:
“Ego sum, qui peccaui et qui inique egi. Isti, qui oues sunt, quid fecerunt?”	«Det er jeg som har syndet; jeg har handlet ille. Men disse, som jeg er gjeter for, hva ondt har de gjort?»
Uertatur, obsecro, manus tua contra me et contra domum patris mei.”	La heller din hånd ramme meg og min fars hus.»
[18] Uenit autem Gaad, propheta domini, ad Daudid in illa die et dixit ei:	[18] Samme dag kom Gad til David og sa:
“Ascende et construe domino altare super aream Areuna Iebusei,” et ascendit Daudid iuxta sermonem Gaad, quem preceperat ei dominus.	«Gå opp og reis et alter for Herren på treskeplassen til jebusitten Aravna!» 19 David gikk da dit opp, slik som Herren hadde pålagt ham gjennom Gad.
	[Andre Samuelsbok, Kapittel 24]

AP 3, 4 Grad	
Graduale	Graduale
[1] Misit dominus verbum suum et sanauit eos et eripuit eos de interitionibus eorum.	[1] Han sendte sitt ord, helbredet dem og fridde dem fra graven. [Ps 107,20]
[2] V̄ Confiteantur domino misericordie eius et mirabilia eius filijs hominum.	[2] De skal prise Herren for hans miskunn, for hans undergjerninger mot mennesket. [Ps 107,21]

AP 3, 5 All	
Alleluia	Halleluja
V̄ Saluabo populum in medio Israel et ero eis in deum in iusticia et veritate.	V. Jeg skal helbrede folket i midten av Israel og jeg skal blir med dem i Guds rettferdighet og sannhet.

AP 3, 6 Luc: 4:38-44	Ev. Lukas 4:38–44
[Evangelium] Secundum Lucam.	
In illo tempore:	På denne tiden:
[38] Surgens Iesus de synagoga introiuit in domum Symonis.	[38] Jesus brøt opp fra synagogen og gikk hjem til Simon.
Socrus autem Symonis tenebatur magnis febribus et rogauerunt eum pro ea.	Her lå Simons svigermor syk med høy feber, og de ba Jesus hjelpe henne.
[39] Et stans super illam imperauit feбри et dimisit illam. Et continuo surgens ministrabat illis.	[39] Han bøyde seg over henne og truet febereren, og den slapp henne. Straks sto hun opp og stelte for dem.

[40] Cum sol autem occidisset, omnes, qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum.	[40] Ved solnedgang kom alle til ham med sine syke, som hadde mange slags plager.
At ille singulis manus imponens curabat eos.	Han la hendene på hver enkelt av dem og helbredet dem.
[41] Exhibant autem demonia a multis clamantia et dicentia, quia "Tu es filius dei."	[41] Det fór også onde ånder ut av mange mens de skrek og ropte: «Du er Guds Sønn!»
Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant eum esse Christum.	Men han truet dem og påla dem strengt å tie, for de visste at han var Den Salvete.
[42] Facta autem die egressus Iesus ibat in desertum locum et turbe requirebant eum et venerunt vsque ad ipsum et detinebant eum, ne discederet ab eis.	[42] Da det var blitt dag, dro han ut til et øde sted. Folk ga seg til å lete etter ham, og da de kom dit han var, forsøkte de å holde ham igjen, så han ikke skulle gå fra dem.
[43] Quibus ille ait: "Et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei, quia ideo missus sum."	[43] Men han sa til dem: «Også i de andre byene må jeg forkynne det gode budskapet om Guds rike. Det er det jeg er utsendt for.»
[44] Erat autem predicans in synagoga Galilee.	[44] Og han forkynte også i synagogene i Galilea.

[Credo]	
---------	--

AP 3, 7 Off	
Offertorium	Offertorium
[1] Stetit pontifex inter mortuos et viuos	[1] Der sto presten mellom de døde og de levende
[2] habens turribulum aureum in manu sua	[2] mens han hadde et gyllent røkelseskar i hans hånd
[3] et offerens incensum sacrificij placuit coram domino et cessauit plaga a domo Israel.	[3] og når han ofret offerets duft likte herren det og pesten forsvant fra huset Israel.

AP 3, 8 Sec	
Secreta	Secreta
[1] Subueniat nobis, domine, sacrificij presentis oblatio,	[1] Hjelp oss, herre, gjennom offeret av denne messen,
[2] que nos a terroribus potenter absoluat	[2] som måtte frigjøre oss med makt fra skrekk
[3] et a totius perditionis incursu custodiat.	[3] og som måtte bevare oss for overfallet av hele undergangen.
Per dominum nostrum Iesum.	Gjennom herren vår Jesus...

Sanctus, Benedictus	
Canon	
Agnus Dei	

AP 3, 9 Comm	
Communio	Communio
Multitudo languentium et qui vexabantur a spiritibus immundis	Mengden av de lidende og de som ble plaget av urene ånder
veniebant ad eum, quia virtus de eo[232] exibat	kom til ham, grunnet at makten kom ut av ham
et sanabat omnes.	og han helbredet alle. ." [Lukas 6:18]

AP 3, 10 Comp	
Complenda	Complenda
[1] Exaudi nos, deus, salutaris noster,	[1] Hør på oss, Gud, vår frelse,
[2] et intercedente beata dei genitrice semperque virgine Maria	[2] og ved forbønn til den salige moren til Gud og den evige jomfru Maria
[3] et populum tuum ab iracundie tue terroribus libera	[3] befri folket ditt fra vreden av dine skrekker
[4] et misericordie tue tua fac largitate securum.	[4] og ved din nåde forviss dem om din gavmildhet.
Per dominum nostrum Iesum.	Gjennom herren vår Jesus ...

Appendix 4, Sebastian Messe fra Graduale, F-Pnm. lat. 17309, 1400-tallet	
AP 4, Psg 1	
[1] O Sebastiane christi athleta gloriosissime [2] qui pro christo reliquisti terrene milicie [3] principatum et suscepisti imane supplicium [4] intercede pro nobis ad dominum.	[1] O Sebastian, Kristus mest berømte atlet [2] du har forlatt for Kristus den jordiske hæren, [3] du fikk fyrste-tittelen og tok imot en stor formue [4] be for oss ved herren.
[1] V. O Sancte Sebatiane Christi martyr egregie: [2] Cui cum meritis tota penitentia Lombardie [3] fuit liberata a mortifera peste : [4] libera nos ab ipsa et a maligno hoste. " <i>(Graduale funnet i F-Psg, 475, pic: 170-171.)</i>	[1] V. O hellige Sebastian, Kristus fremragende martyr: [2] Gjennom dine fortjenester har du befridd hele Lombardia [3] som var straffet av pesten [4] befri oss fra den og fra den onde fienden
AP 4, Lat 2	
[1] Alleluya. [2] O Sancte Sebastiane [3] imploremus tibi mane [4] tuum clemens auxilium, [5] vt possimus obtinere [6] per te pestis mortifere [7] apud Ihesum remedium	[1] Alleluia. [2]O sankt Sebastian [3]vi ber deg om morgenen [4] om din milde hjelp, [5] slik at vi gjennom deg kan, [6] Mot den dødbringende pesten, [7] Få Jesu medisin.
AP 4, Lat 3	
Prosa	Prosa
[1] O sancte Sebastiane, [2] Semper, vespere et mane, [3] Horis cunctis et momentis, [4] Dum adhuc sum sanæ mentis, [5] Me protege et conserva [6] Et a me, martyr, enerva [7] Infirmitatem noxiam [8] Vocatam epidemiam. [9] Tu de peste huiusmodi [10] Me defende et custodi [11] Et omnes amicos meos, [12] Qui nos confitemur reos [13] Deo et sanctæ Mariæ [14] Et tibi, o martyr pie. [15] Tu Mediolanus civis [16] Hanc pestilentiam, si vis, [17] Potes faces cessare [18] Et ad Deum impetrare, [19] Quia a multis est scitum, [20] Quod de hoc habes meritum. [21] Zoe mutam tu sanasti [22] Et sanatam restaurasti [23] Nicostratos eius viro, [24] Hoc faciens modo miro. [25] In agone consolabas	[1] O Sankt Sebastian, [2] Alltid, både i kvelden og på morgenen [3] I alle timer og minutter [4] Så lenge jeg er frisk til sinns, [5] Beskytt og bevar meg [6] Og hold vekke fra meg, o martyr, [7] Den onde sykdom [8] Kalt epidemi [9] Fra denne formen for pest [10] Hold meg og forsvar meg [11] Og alle mine venner [12] Som bekjenner oss som syndere [13] Til Gud og hellige Maria [14] Og til deg, O fromme martyr. [15] Deg, O innbygger av Milan, [16] Kan vis du ønsker [17] Få denne pesten til å ende [18] Og spør gud om dette, [19] For mange er det kjent, [20] At du har slike evner. [21] Du kurerte Zoe den stumme [22] Og så returnerte du (henne) [23] Til hennes mann Nicostratus, [24] Dette gjorde du som et mirakel [25] I deres smerte pleide du å trøste.

[26] Martyres et promittebas Eis sempiternam vitam Et martyribus debitam	[26] Martyrene og lovet [26] Dem evig liv [27] Og på grunn av martyrene
AP 4, Lat 4	
[1] O martir Sebastiane, [2] Tu semper nobiscum mane [3] Atque per tua merita [4] Nos, qui sumus in hac vita [5] Custodi, sana et rege [6] Et a peste nos protege, [7] Praesentans nos trinitati [8] Et virgini sanctae matri. [9] Et sic vitam finiamus, [10] Quod mercedem habeamus [11] Et martyrum consortium [12] Et deum videre pium. [13] Amen.	[1] O martyr Sebastian, [2] for alltid bli hos oss [3] Og gjennom dine meritter, [4] For oss I dette livet, [5] Hold oss nær, hel og regjer. [6] Og beskytt oss fra pesten [7] Presenter oss til treenigheten [8] Og den hellige jomfrumor [9] Og må vi så ende livet [10] I at vi har nåde [11] Og I martyrsers selskap [12] Og i aller helligste guds blick [13] Amen.
AP 4, Lat 5	
Prosa	Prosa
[1] Cessat morbus, cessat pestis altari edificato. [2] Sancte martir, Cristi testis, pro nobis Deum orato, [3] Ut cesset epidimia, qua flagellatur patria. [4] Et cum misericordia currat [f. 9r] dei sententia. [5] Finitaque miseria huius labentis seculi, [6] Tecum simus in gloria, dicamus amen singuli.	[1] Sykdommen forsvinner, pesten forsvinner gjennom alteret som har blitt reist: [2] den hellige martyren, kristi vitne, har bedt for oss hos gud, [3] at epidemien som pisker fedrelandet avtar. [4] Og gjennom guds miskunn går guds straff forbi; [5] og når elendigheten av den sleipe verden tar slutt, [6] vil vi være hos deg i herligheten; hver eneste av oss sier amen.
AP 4, Lat 6	
In tempore paschali prosa	Prosa I løpet av påsketiden.
[1] Milites inuicti laudes sonent Sebastiani. [2] Fidelis sub clamide Cristo seruit feruide, firmans sermonibus bellatores. [3] Quos uidens deficere properat reficere reddens tortoribus forciores. [4] Geminos confirmat, quos fletus patrum turbat. [5] Horum [in margine: "parentes"] instruxit cum Zoe mutam lingue reduxit. [6] Angelis hic astat fidem dum manifestat. [7] Sanantur egri diuersi dum baptismatis vnda sunt mersi. [8] Sagittatur non vincitur, sed tormentis inuictis cunctis Cristum palam fatetur. [9] O martir Sebastiane, pestem fuga prece; tu nobis Criste rex miserere. Alleluya.	[1] Lovsanger klinger til ære av den ubeseirete soldaten Sebastian [2] Trofast under militærkåpen tjente han Kristus glødende og styrket de stridende gjennom sine trøstende ord [3] da han så at noen falt av skyndte han seg å gjenopprette, å gi dem sterkere til de torturerende. [4] han styrker tvillingene, deres gråt forstyrrer faren. [5] Foreldrene underviste ham i troen i det han ga den stumme Zoe språket tilbake. [6] Han står her ved englene mens han stadfester hans tro. [7] Forskjellige syke blir helbredet da de blir dukket under dåpens bølge.

	<p>[8] Den som blir beskytt med piler blir ikke overvunnet, men ubeseiret av alle torturer, bekjenner han Kristus offentlig.</p> <p>[9] O martyr Sebastian, driv bort pesten gjennom din bønn; du Kristus konge miskunn deg over oss. Alleluia.</p>
AP 4, Lat 7	
[1] Tractus	[1] Tractus.
<p>[2] Beatus es tu, egregie dei martir Sebastiane.</p> <p>[3] V. Et benedictus sermo oris tui per Ihesum Cristum dominum nostrum.</p> <p>[4] V. Et benedicti, qui in omnibus, que locutus es, credunt.</p> <p>[5] V. Socius enim factus es supernarum virtutum, que et in celis spiritum tuum susceperunt.</p> <p>[6] V. O martir Sebastiane, pro nobis intercedere digneris.</p>	<p>[2] Sælig er du, Guds sublime martyr Sebastian.</p> <p>[3] V. Og velsignet er talen av din munn, gjennom Jesus Kristus vår herre.</p> <p>[4] V. Og velsignet er de, som tror på alt hva du har sagt.</p> <p>[5] V. Du har blitt gjort en venn av de himmelske makter, som har tatt imot ånden din også i himmelen.</p> <p>[6] O martyr Sebastian, vær vennlig å be for oss.</p>
AP 4, Lat 8	
Offertorium	Offertorium.
Martir egregie, decus milicie, athleta fidei, ora natum dei, vt auertat a nobis indignationem suam.	Sublim martyr, soldatenes ornament, troens atlet, be hos Guds sønn, at han tar hans vrede bort fra oss.
AP, 4 Lat 9	
Prosa	Prosa.
<p>[1] Martir suffragia, effunde pia,</p> <p>[2] Vt epidimia non fit noxia</p> <p>[3] In hac patria aut in alia.</p> <p>[4] Que subsidia poscit tua.</p> <p>[5] Audi talia tu preconia.</p> <p>[6] Hic prece pia dantur premia.</p> <p>[7] Miles eya nobis alleluia.</p>	<p>[1] Hell ut, fromme forbønner, martyr,</p> <p>[2] slik at epidemien ikke blir skadelig,</p> <p>[3] i dette eller i et annet fredreland,</p> <p>[4] noe som din hjelp kan gjøre.</p> <p>[5] Hør du slike bønner</p> <p>[6] her for denne anmodningen skal gis fromme belønninger,</p> <p>[7] soldat, eya, til oss, alleluia.</p>
AP, 4 Lat 10	
[1] Communio	[1] Communio.
<p>[2] Beatus es et bene tibi erit egregie martir Sebastiane, quia cum sanctis gaudebis et cum angelis exultabis in eternum.</p>	<p>[2] Salig er du, og glad skal du bli, sublim martyr Sebastian, du som skal glede deg med helgene og som du skal juble med englene i evighet.</p>

Appendix 5 – Messe til St. Sebastian, Mi. Romanum, Solothurn, 1620-50

[p. cxxj] DE SANCTO SEBASTIANO tempore pestis.	Til ære av hellig Sebastian i pest-tider
AP 5, 1 intr	
Introitus. [1] Egrégie Christi martyr Sebastiane, [2] princeps et propagátor sanctissimórum praeceptórum, [3] ecce nomen tuum in libro vitae celéstis adscriptum est, [4] et memoriále tuum non derelinquétur in saecula.	Introitus. [1] Kjente Kristi Martyr, Sebastian, [2] fyrste og forkynner av de aller helligste bud, [3] se, ditt navn er skrevet ned i det himmelske livets bok, [4] og dit minne skal ikke bli forsømmet i evigheten.
AP 5, 2 Psalm	
Psalmus. Benedicam Dóminum in omni témpore : semper laus eius in ore meo. V. Glória Patri.	Salme [Ps 34,2]. Jeg vil velsigne Herren til alle tider, alltid lovsynge ham med min munn. V. Ære være faderen.
AP 5, 3 Orat	
Oratio. [1] Omnípotens sempitérne Deus, [2] qui méritis beáti Sebastíani mártiris tui gloriosíssimi, [3] quandam generálem pestem epidímiae homínibus mortíferam reuocásti: [4] praesta supplicibus tuis, [5] vt qui pro símili peste reuocánda, [6] ad ipsum sub tua confidéntia confúgerint, [7] ipsíus méritis et précibus [8] ab ipsa peste epidímiae, [9] et ab omni tribulatióne liberéntur. [10] Per Dóminum nostrum Iesum Christum Fílium tuum. [11] Qui tecum viuít.	Bønn [Collecta]. [1] Evige allmektige Gud, [2] på grunn av fortjenestene av den sælige Sebastian, den allerherligste martyren din, [3] tilbakekalte du den store dødelige pestepidemien fra menneskene; [4] gi til dem som ber deg, [6] og som flykter fra den [pesten] under din sikkerhet [5] for å avvende en lignende pest, [9] at vi blir frigjort [7] gjennom hans fortjenester og hans bønn [8] fra denne pestepidemien, [9] og av all elendighet. [10] Gjennom Jesus Kristus, vår herre, din sønn, [11] som lever med deg ...
AP 5, 4 Lectio	
Léctio Epístolae beati Iacóbi Apóstoli. Charíssimi. [2] Omne gáudium existimáte, cùm in tentatiónes várias incidéritis: [3] sciéntes, quòd probátio fidei vestrae patiéntiam operátur. [4] Patiéntia autem opus perféctum hábeat: vt sitis perfécti et íntegri, in nullo deficiéntes. [5] Si quis autem vestrúm indiget sapiéntiã, póstulet à Deo, qui dat ómnibus affluénter, et non impróperat: et dábitur ei. [6] Póstulet autem in fide nihil haesitans. Qui enim haesitat, símilis est flúctui maris, qui à vento mouétur, et circumfértur. [7] Non ergo aestimet homo ille, quòd accípiat áliquíd à Dómino. [8] Vir duplex ánimo incónstans est in omnibus viis suis. [9] Gloriétur autem frater húmilis in exaltatióne sua, dives autem in humilitate sua, quóniam sicut flos foeni transíbit. [11] Exórtus est enim sol cum ardóre, et arefécit foenum, et flos eius decídít, et decór vultus eius depériit: ita et díues in itinéribus suis marcéscit. [12] Beátus vir, qui suffert tentatiónem: quoniam cùm probátus fuerit, accípiet corónam vitae, quam repromísit Deus diligéntibus se.	Lesning fra brevet til den sælige apostelen Jacobus. Kjæreste. [2] Se det bare som en glede, når dere møter alle slags prøvelser. [3] For dere vet at når troen blir prøvet, skaper det utholdenhet. [4] Men utholdenheten må føre til fullkommen gjerning, så dere kan være fullkomne og hele, uten noen mangel. [5] Om noen blant dere mangler visdom, skal han be til Gud, som villig og uten å bebreide gir til alle, og han skal få. [6] Men han må be i tro, uten å tvile. For den som tviler, ligner en bølge på havet som drives og kastes hit og dit av vinden. [7] Ikke må et slikt menneske vente å få noe av Herren, [8] splittet [vir duplex = en dobbel mann] som han er, og ustø i all sin ferd. [9] En bror som står lavt i rang, skal være stolt av hvor høyt han blir satt, [10] og en rik mann skal være stolt av hvor lavt han blir satt, for som blomsten i gresset skal han forgå. [11] Solen stiger med sin brennende hete, gresset visner, blomsten faller av, og all dens skjønnhet er borte. På samme måte skal den rike visne midt i alt sitt strev. [12] Salig er det mennesket som holder ut i fristelser. For når han har stått sin prøve, skal han få livets seierskrans som Gud har lovet dem som elsker ham.

AP 5, 5 Grad	
<p>Graduale. [1] O Sancte Sebastiane, ortus magnâ prosâpiâ. [2] Tu fidei Christiánae adhæsisti mente piâ. [3] Semper spernens sculptília, ora pro nobis Dóminum, [4] vt scandámus caeléstia post huius vitae términum. V. [1] Tu à peste mortífera líberas Langobárdiam. [2] Haec régio tam mísera poscit misericórdiam. [3] Cerne tuam famíliam, que orat flexis génibus. [4] Serua à peste pátriam istam, et à malis ómnibus.</p>	<p>Graduale [1] Å hellige Sebastian, som kommer fra et stort slekt. [2] Du holdt fast på den kristne troen med from holdning. [3] Du som alltid hatet hedenske symboler, be for oss hos herren, [4] slik at vi stiger opp til himmelen etter slutten av dette livet. V. [1] Du befridde Lombardia fra den dødelige pesten. [2] Denne så ulykkelige regionen her ber om nåde. [3] Forskån din familie, som ber med bøyede knær. [4] Redd dette fedrelandet fra pesten, og fra alle ulykker.</p>
AP 5, 6 All	
<p>Allelúia, allelúia. V. [1] Audi fámulos rogantes, [2] ô martyr Sebastiane. [3] Serua corpus, sana mentes [4] huius plebis Christiánae: [5] ne incurramus immáne [6] bá Rathrum confusiónis, [7] Dona véspere et manè [8] gémitum compunctiúnis.</p>	<p>Alleluia, alleluia. V. [1] Hør dine tjenere som ber deg, [2] o martyr Sebastian. [3] redd kroppen, gjør sjelene friske [4] til dette kristelige folket: [5] slik at vi ikke faller ned i den endeløse [6] avgrunnen av forvirring [7] gi på kvelden og om morgenen [8] angerens sukk.</p>
AP 5, 7 Pascha, All	
<p>Tempore Paschali secundum. Alleluia. V. [1] O quàm gloriósum est templum, beáte Sebastiane, [2] in quo diuina est promíssio, et peccatorum remissio, splendor et lux perpétua, sine fine laetítia.</p>	<p>I løpet av påsketiden Alleluia. V. [1] O hvor herlig er tempelet, salige Sebastian, [2] hvor det finnes et gudommelig løfte og forlatelse av alle synder, i glansen av evig lys.”</p>
AP 5, 8 Joh 12	
<p>Sequéntia sancti evangélij secúndúm Lucam. IN illo témpore : Dixit Iesus discípulis suis. [24] Amen amen dico vobis: Nisi granum fruménti cadens in terram, mórtuum fúerit: ipsum solum manet. Si autem mórtuum fúerit, multum fructum affert. [25] Qui amat ánimam suam, perdet eam: et qui odit ánimam suam in hoc mundo, in vitam aetérnam custódit eam. [26] Si quis mihi minístrat, me sequatur: et vbi ego sum, illic et miníster meus erit. Si quis mihi ministráuerit, honorificábit eum Pater meus, qui est in coelis</p>	<p>[Lukas er feil; teksten er fra Joh 12:24–26) Et utdrag av det hellige evangelium etter Lukas På denne tiden sa Jesus til sine disipler: [24] Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Hvis ikke hvetekornet faller i jorden og dør, blir det bare det ene kornet. Men hvis det dør, bærer det rik frukt. [25] Den som elsker sitt liv, skal miste det. Men den som hater sitt liv i denne verden, skal berge det og få evig liv. [26] Den som vil tjene meg, må følge meg, og der jeg er, skal også min tjener være. Den som tjener meg, skal min Far gi ære som er i himmelen.</p>
AP 5, 9 Off	

<p>Offertorium. [1] Martyr egrégie, decus militíae, [2] athléta fidei, ora natum Dei [3] ut auértat á nobis indignatióem suam : [4] martyr suffrágia effúnde pia, [5] vt epidímia non sit nóxia [6] in hac patria, aut in ália, [7] quae subsidia poscit nunc tua, [8] audi tália tu praecónia : [9] híc prece pia dentur praemia [10] miles eia nobis, allelúia.</p>	<p>Offertorium. [1] Sublim martir, soldatenes ornament, [2] troens atlet, be hos Guds sønn, [3] at han tar hans vrede bort fra oss. [4] Hell ut fromme forbønner, martyr, [5] slik at epidemien ikke blir skadelig, [6] i dette eller i et annet fredreland, [7] noe som dinhjelp kan gjøre. [8] Hør du slike bønner [9] her for denne anmodningen skal gis fromme belønninger, [10] soldat, eya, til oss, alleluia.</p>
<p>AP 5, 10 Sec</p>	
<p>Secreta. [1] SVbuéniat nobis, Dómine, tua misericórdia, [2] intercedénte beato Sebastiano mártire tuo: [3] [4] vt ab imminéntibus peccatórum nostrórum perículis [5] te mereámur protégente saluári, [6] et suis précibus à peste epidímiae, [7] et ab omni tribulatióne liberári. [8] Per Dóminum nostrum [Jesum Christum, Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus: per omnia saecula saeculorum. Amen.”]203</p>	<p>Secreta [1] Herre, ditt miskunn måtte hjelpe oss, [2] gjennom forbønnen av din sælige martyr Sebastian, [3] slik at [5] vi fortjener å bli reddet [4] fra farene av våre synder, som truer oss, gjennom din beskyttelse [6] og gjennom hans forbønn fra pestens epidemi, [7] og at vi blir befridd av all elendighet. [8] Gjennom vår Herre ...</p>
<p>AP 5, 11 Comm</p>	
<p>Communio. [1] Aue martyr glorióse, [2] qui iam regnas in súperis. [3] Et cum sanctis copiósé [4] delíciis perfrúeris. [5] Geméntium memíneris, [6] ut ad aetérna gáudia [7] scándamus, vbi próspéris [8] augéntur semper praemia.</p>	<p>Communio. [1] Vær hilset herlig martyr, [2] du som regjerer i himmelen. [3] og som nyter med helgene [4] de rike gledene. [5] Tenk på de som sukker, [6] slik at vi stiger opp [7] til de evige gleder, [8] hvor de lovde belønninger blir alltid økt.</p>
<p>AP 5, 12 Postcomm</p>	
<p>Postcommunio. [1] Da, quaesumus Dómine, pópulo tuo [2] salútem mentis et corporis, [3] vt interuéntu beáti Sebástiani mártiris tui [4] bonis opéribus inhaeréndo, [5] tuo semper múnere</p>	<p>Postcommunio. [1] Gi ditt folk, slik ber vi, Herre, [2] frelse i sjel og i kroppen, [3] slik at vi, gjennom forbønnen til din salige martyr Sebastian, [4] rik av gode gjerninger</p>

<p>[6] et súorum meritórum interuentióne, [7] à peste epídimiae, [8] et ab omni tribulatióne [9] mereámur tua protectióne deféndi. [10] Per Dóminum nostrum Iesum Christum Fílium tuum.</p>	<p>[5] tjener deg alltid [6] og [at vi] gjennom påvirkningen (intervensjonen) av hans fortjenester, [7] av pestepidemien [8] og av all elendighet [9] fortjener å bli forsvart gjennom din beskyttelse.[10] Gjennom vår Herr Jesus Kristus, din sønn ...</p>
--	---

Appendix 6, officie til St. Rochus, Slesvig 1512	
AP 6, 1 IV-Am	
<p>In 1. Vesperis. Ad Magnificat. A.[ntiphon] Ave prudens medice Pestisque profligator, In morbis epidemiae Sis nobis sublevator Et apud regem gloriae O Roche, suffragator.</p>	<p>I løpet av den første Vesper, til Magnificat A.[ntifon] Vær hilst kloke lege bekjemper av pesten, sykdom og epidemier, du skal være vår hjelper og ved gloriens konge, O Rochus, skal du være vår advokat.</p>
AP 6, 2 M-1	
<p>Ad matutinum Invitatorum Adoremus Dominum Qui stupenda fecit Novum mundo medicum Rochum quando dedit</p>	<p>Til matutinen Invitatorium La oss tilbe herren, som har gjort et under når han ga verden Rochus som en ny lege.</p>
Psalmus <i>Venite (94)</i>	Sal:95
AP 6, 3 M-A1	
<p>Ad Matutinum In 1. Nocturno Antiphonae Invitatorium Adoremus Dominum, Qui stupenda fecit, Novum mundo medicum Rochum quando debet.</p>	<p>Til Matutinen Til den første nokturnen Antifon Det vokste et tre, som ble plantet I frodig jord, når den hellige Rochus ble gitt mange dyder.</p>
Psalmus. Beatus vir	Sal:1
AP 6, 3 M-A2	

2. Intellexit et servivit Cum tremore Domino, Spretis rebus Romam ivit Solo fultus baculo.	2. Han forsto og tjente herren skjelvende. Etter at han hadde gitt bort sine eiendommer gikk han til Roma, bare støttet på en stav.
Psalmus. Quare fremuerun	Sal:2
AP 6, 4 M-A3	
3. Orans demum fert ad Deum: Tu es mea gloria, Tu exaltans caput meum, Tu mea Victoria.	3. Da ba han og sa til gud: «Du er min glorie, du hever mitt hode opp, du er min seier.»
Psalm. Domine, quid	Sal:3
AP 6, 5 M-R1	
Responsoria Nobilis et multo Rochus praefulgens honore, Inclita quae dederat Series rerumque facultas, V.Rochus adest miseris, Signo crucis elevat omnes.	Responsorium 1. Nobel og utmerket i sin ære; Berømt, i lys av sine ferdigheter og dyder. V. Rochus ga opp alt brennende i sin kjærlighet for rettskaffenhet.
AP 6, 6 M-R2	
2.Extera jam sitiens Loca visere tendit ad urbem, Interea Italiam pestis premitaque cesenam; V. Rochus adest miseris, Signo crucis elevat omnes.	2. Han tørstet etter å se de hellige steder og ville gå til Roma mens pesten fortsatt holdt fast på Italia, også Cesena. V. Rochus var i nærheten av de lidende, og oppløftet alle med korsets tegn.
AP 6, 7 M-R3	
3.O pater et vivax Aegrorum cura, medere Ulceribus nostris, Quae spiritus et caro suffer, V. Et fer opem famulis, Qui te venerantur amantque.	3. Å far i himmelen gi helbredelse til de syke, leg våre sår, mens ånden og kroppen lider, V. Bring hjelp til dine undersåtter, som dyrker og elsker deg.
AP 6, 8 M-A4	
In 2. Nocturno. Antiphonae 1.Hic, quae stulto placet mundo, Vanitatem respuit Et se fructu perfecundo Servum cunctis obtulit.	I den andre nokturnen. Antifon 1. Han forkastet den tomheten som den grunne verden elsker, og overløt alle frodige frukter til hans tjener.
Psalmus, Cum invocarem	Sal:4
A mane dieque toto Christo Rochus astitit Et precatu cor devoto In Superna dirigit	Fra tidlig morgen og hele dagen lang var Rochus hos Kristus og bønner fra hans fromme hjerte sendte han til himmelen.

Psalmus <i>Verba. mea auribus percipe</i>	Sal:5
AP 6, 9 M-A6	
3. Nomen tuum rex mirande Tum in Rocho claruit, Cum jam mundi mel nefandum Illi totum aruit.	3. Ditt navn, vidunderlige konge skinte i Rochus, og verdens syndige honning la han fullstendig til side.
Psalmus. <i>Domine, Dominus.</i>	Sal:8
AP 6, 10 M-R4	
Responsoria 1. Tandem Romuleas post multa pericula in arces Venit et hic tota Pestis grassatur habena V. Viva presbyteri frontem cruce signat abitique.	Responsorie 1. Endelig kom han etter mange farer også til Sevilla (Roma) pesten hold hele byen fanget. V. På pannen til presten tegnet han det levende korset og gikk videre.
AP 6, 11 M-R5	
2. Inde Placentinam Contendens sanctus in urbem Hanc simul et reliquias Servavit peste gravatas; V. Nec mora letifero Rochus quoque aduritur igne,	2. Fra der gikk (han til) den hellige til byen og der reddet han på samme måte flere som var syke av pesten; V. Etter kort tid blir Rochus selv brent av ilden
AP 6, 12 M-R6	
3. O qui vivificae Signo crucis erigis aegros, Nos quoque salvifica, Saevo dum laedimur igne, V. Qui non Paonia Confidimus arte levari.	3. Å, hvordan du med det liv-givende korset oppløfter de syke, helbreder oss også, mens vi blir skadet av den skadelige ilden, V. vi som ikke stoler på at Paoniens kunst (medisin) kan gjøre det lettere for oss.
AP 6, 13 M-A7	
In 3. Nocturno. Antiphonae 1. Non hic dolum neque fraudem Lingua perpetraverat, Quare Deo cantat laudem Cui jam cohabitavit.	I den tredje nocturne. Antifonale 1. Med sin tunge gjorde han ikke noen synd eller bedrageri, derfor sang han lovsanger til Gud som han allerede levde sammen med.
Psalm. <i>Domine, quis habitabi</i> Ps.14	Sal:15
AP 6, 14 M-A8	
2. Ejus verbi Christus replet Cordis desiderum Et, quod triste fuit, delet Omne donans gaudium.	2. Kristus fylte hans ord med hjertets lengsel, og det som var trist, glemte han noe som ga glede til alle.
Psalmus <i>Domine, in virtute.</i> Ps. 20	Sal:20
AP 6, 15 M-A9	
3. Salutari suo junctus Purget nos a crimine,	AP 5, 3. Forent med hans frelse renset han oss for våre synder

Impetret, ut sit compunctus, Qui se colit intime.	han oppnådde, det han dypt og Ærbødig, ønsket
Psalm. Domini est terra. Ps.23	Sal:24
AP 6, 16 M-R7	
Responsoria. 1. Fit Rocho afflicio, Fons undam, dum canis escam Attulit et sancto Non defuit alma potestas ; V.Qui sese miseris Et res impenderat omnes.	Responsorie. 1.Rochus fikk sykdommen, han levde ved en kilde og spiste hundens mat (brød) den hellige manglet ikke næring; V. Han henga seg til alle de man måtte ha medlidenhet med.
AP 6, 17 M-R8	
2.Tum patriam repetens Capitur, jactabur in umbra Carceris, at vitae Finem ut sibi cernit adesse, V. Ecce sacerdotem, Vocat et Domini capit escam.	2. Når han returnerte til fedrelandet, ble han fanget og kastet inn i mørket av et fangehull, det var da han skjønnte at slutten på hans liv var nær, V. se, da tilkalte han en prest og tok herrens brød
AP 6, 18 M-R9	
3.O qui luminibus Vectaris in aethera sacris Et, quid apud Dominum Possis, signante tabella, V.Nos a pestiferi conserva, Roche, veneno.	3.Å hva de hellige stjernene viser i himmelen, og hva du hos herren kan oppnå, er avbildet i stjernene, V. Frels oss fra pestens gift, Rochus.
AP 6, 19 L-A1	
In Laudibus. Antiphona. 1.Dies adest nunc celebris, Rochus sacer quo laetius De mundi transit tenebris Coeli civis eximius	Til Laudes. Antifon. 1.Festdagen har kommet, den dagen da Rochus, himmelens fremragende borger Glad forlot verdens mørke.
Psalmus, Dominus regnavit, Ps.92	Sal:93
AP 6, 20 L-A2	
2.Afflicitis peste profuit En Rochi invocation. Constantiae qua adfuit Miranda liberatio.	2.For Konstanz, ser dere, var Rochus sin bønn nyttig, når byen ble berørt av pesten, førte den til en mirakuløs frigjøring.
Psalmus, Iubilate Domino omnis terra, Ps. 99	
AP 6, 21 L-A3	
3. Ress Venetis notissima, Quanti sit Rochus meriti, Et saecula novissima Voto loquentur perpeti.	3.Fra Venezia er det meget kjent hvor store Rochus sine fortjenester er, og opp til de siste verdensaldere forteller evige løfter om dem.
Psalmus Deus Deus meus Ps.62	Sal:63

AP 6, 22 L-A4	
4. Adstipulatur eadem Haec nostra domus firmiter, Ex qua tunc pestis rabiem Rochus fugavit fortiter.	4. Vårt hus ble sterk berørt av det samme når Rochus fordrev med makt pestens sykdom ut av det.
AP 6, 23 L-A5	
5. Sic plurima Picardiae Loca necnon Parisium A morbis epidemiae. Rochi servavit meritum.	Slik har han frelst gjennom sine fortjenester flere steder i Picardie og også Paris fra sykdommens epidemi.
AP 6, 24 L-Ab	
Ad Benedictus. A. Sancti Rochi pia selemnia Noster chorus promat cum gaudio, Cujus mira medendi gratia Totus orbis effulget radio; Nunc aeterna sanctorum gloria, Gaudet felix junctus collegio.	Ad Benedictus. Sancti Rochi ... Vårt kor feirer med glede Rochus fromme festdag hele jorden stråler grunnet strålen av den vidunderlige nåden av å kunne helbrede han hadde. Nå i den evige glorien gleder den lykkelige seg forent med helgenene.
AP 6, 25 2V-Am	
In 2. Vesperis A. Rochus migrat laetabundus Ad regnum post miserias Christi mensus vestigial, Quam beatus, quam jucundus Intrat ad regni nuptias, Mira pandunt prodigia; Ergo totus illum mundus Pestat fundendo lacrimas, Ne furat epidemia.	Til den andre Vesperen. Rochus vandrer med glede til riket etter lidelsene i Kristus sine fotspor, hvor velsignet, hvor lykkelig går han inn til kongens bryllup, vidunderlig utfolder seg hans mirakler; derfor ber han for hele verden mens den gyter ut tårer for at epidemien ikke skal utplyndre den.

Appendix 7, Sangtekster fra et Rochus-officium, Namur, 1554-1555

AP 7, 1 A1	
Antiphon [1] Confessor dei venerande [2] obtinuit in caelis deprecatio tua [3] ut qui deinceps in afflictione sua [4] devoti ad te clamaverint [5] omni peste epidimie [6] mortis periculo [7] tuis precibus protinus liberentur	Antifon [1] Guds ærverdige bekjenner [2] fikk lov fra himmelen gjennom din forbønn [3] at alle de som i sin trengsel [4] ydmykt roper til deg [5] blir fra all pestens epidemi [6] og livsfare befridd [7] fra nå av gjennom dine bønner.
AP 7, 2 A.2	

<p>Antiphon 2</p> <p>[1] Ave Roche sanctissime [2] nobili natus sanguine [3] crucis signaris stigmatē [4] sinistro tuo latere [5] Roche peregre [6] profectus pestiferae [7] curas tactus mirifice [8] tangendo salutifere [9] vale Roche angelice [10] vocis citatus famine</p>	<p>Antifon 2</p> <p>[1] Vær hilset, aller helligste Rochus [2] født fra adelig blod [3] ble du betegnet med korsets tegn (stigmata) [4] på din venstre side. [5] Rochus, pilgrim, [6] beskytter mot pesten [7] du har helbredet gjennom mirakuløse berøringer [8] gjennom berøringer som ga frelse [9] Vær hilset Rochus, som ble av engelens stemme [10] ropt i hungersnøden</p>
AP 7, 3 V	
<p>Versiculus</p> <p>[13] V. Ora pro nobis beate pater Roche [14] R. Ut tuis precibus mereamur a peste epidimie liberari</p>	<p>Versikel</p> <p>[13] V. Be for oss sælige far Rochus [14] R. Slik at vi fortjener det å bli befridd fra pestepidemien gjennom din forbønn.</p>

Appendiks 8, Messe til St. Rochus i romersk missale i Solothurn, ca.1620-50	
In Festo S. Rochi Confessoris, quod celebratur xvj. Augusti	På festen til den hellige Rochus, bekjenneren, som feires 16. August
AP 8, 1 In	
Introitus. LAEtábitur iustus in Dómino, et sperábit in eo, et laudabúntur omnes recti corde. [in margine: «Psal. 63.» (Ps 63, 11).]	Introitus. Den rettferdige gleder seg i Herren og søker tilflukt hos ham. Den oppriktige av hjertet priser seg lykkelig [Ps 64, 11.]
In Tempore Paschali dicitur in fine: Allelúia, allelúia.	Synges på slutten i løpet av påsketiden: Alleluia, Alleluia.
AP 8, 2 Ps	
Psalmus. Exáudi Deus oratiónem meam, cúm déprecor : à timóre inimíci éripe ánimam meam. [in margine: «ibid.» (Ps. 63, 2).]	Salme. Hør meg, Gud, når jeg ber, vern mitt liv når fienden skremmer! [Ps 64, 2.]
V. G[l]oria Patri.	V. Ære være faderen ...
AP 8, 3 Or	
Oratio. [1] Omnípotens sempitérne Deus, [2] qui méritis et précibus beatissimi Rochi confessoris tui [3] quandam pestem hóminum generálem gratiósē reuocásti, [4] praesta supplicibus tuis, [5] vt qui pro símili peste revocánda [6] ad tuam confúgiunt fidúciám, [7] ipsíus gloriósi Confessoris precámine, [8] ab ipsa infirmitáte, et ab omni perturbátione libérentur. Per Dóminum nostrum.	Oratio. [1] Almektige, evige Gud, [2] du har gjennom evnene og bønnene til den saligste Rochus, din bekjenner [3] den store pesten nådig tatt tilbake [4] gi som svar på våre bønner, [6] at vi, som flykter til deg med tillit, [5] for oss tilbakekall en lignende pest [7] gjennom bønnen til den herlige bekjenneren [8] blir vi befridd fra denne sykdommen, og fra alt besvær. Gjennom vår Herre ...
AP8, 4 Lectio	

<p>Léctio libri Sapiéntiae. [7] Iustus si morte praeoccupátus fúerit, in refrigério erit. [8] Senéctus enim venerábilis est, non diutúrna, neque número annórum computáta. [9] Cani enim sunt sensus hóminis, et aetas senectútis, vita immaculáta. [10] Placens Deo factus est diléctus : et viuens inter peccátos translátus est. [11] Raptus est, ne malítia mutáret intelléctum eius : aut ne fictio decíperet ánimam illíus. [13] Consummátus in breui, expléuit témpora multa. [14] Plácita enim erat Deo ánimá illíus : propter hoc properáuit edúcere illum de médio iniquitátum. [15] Quóniam grátia Dei, et misericórdia est in sanctos eius, et respéctus in eléctos illíus. [in margine: Sap 4. b. (Sap 4, 7–15)]</p>	<p>Lesningen fra Visdommens bok. [7] Den rettferdige skal ha fred, selv om han dør tidlig. [8] For alderdommens ære kommer ikke av et langt liv, og måles ikke ut etter antall leveår; [9] men har en mann forstand, er det like godt som grå hår, og et uplettet liv er jevngodt med en oldings livslengde. [10] Det var en som behaget Gud, og han ble elsket av ham. Fordi han levde blant syndere, ble han tatt bort. [11] Han ble tatt bort for at ikke ondskaper skulle forvitte hans forstand, eller sviket bedra hans sjel. [13] Han nådde tidlig fullkommenheten, og det var jevngodt med et langt livs år, [14] for hans sjel var til behag for Herren. Derfor hastet den bort fra ondskaper. [finnes ikke i den latinske teksten: Folk så nok dette, men de skjønnte det ikke. Med sin forstand grep de ikke dette] [15] at Gud gir sine utvalgte nåde og barmhjertighet, og at han vokter sine hellige. [Visd 4, 7–15]</p>
<p>AP 8, 5 Gr</p>	
<p>Graduale. Iustus vt palma florébit: sicut cedrus Líbani multiplicábitur in domo Dómini. [in margine: «Psal. 91». (Ps 91:13)].</p>	<p>Graduale. De rettferdige skyter opp som palmer, de vokser seg høye som sedrer på Libanon. [Ps 92,13]</p>
<p>V. Ad annunciándum manè misericórdiam tuam : et veritatém tuam per noctem. [Ps 91, 3]</p>	<p>V. Å forkynne din godhet om morgenen, din trofasthet om nettene [Ps 92, 3]</p>
<p>AP 8, 6 All</p>	
<p>Allel[ui]a. V. [1] O beáte conféssor Roche, [2] ô quám magna apud Deum sunt mérita tua! [3] quibus crédimus nos á morbo epidímiae posse liberári, [4] et áëris nobis tempérim posse concédi.</p>	<p>Alleluia. [1] Å salige bekjenner Rochus, [2] å hvor stor er dine fortjenester hos Gud, [3] fortjenester som kan, så tror vi, befri oss fra den dødelige epidemien sykdom, [4] og gi oss sunn luft.</p>
<p>AP 8, 7 Ev, Matt</p>	
<p>Sequéntia sancti evangélij secúndum Matthaëum. IN illo témpore. [35] Circuíbat Dominus Iesus ciuitátes et castélla docens in synagogis eórum, et praedicans euangélij regni, et curans omnem languórem, et omnem infirmátém. [36] Videns autem turbas, misértus est eis : quia erant vexáti, et iacéntes sicut oues non habéntes pastórem. [37] Tunc dixit discíplis fuis : Messis quidem multa, operárij verò pauci. [38] Rogáte ergo dómimum messis, vt mittat operárijos in messem suam. [10, 7] Eúntes autem praedicáte, dicéntes: Quia appropinquáuit regnum caelórum. [8] Infirimos curáte, mórtuos suscitáte, leprósos mundáte, daemones eiícite: gratis accepístis, gratis date. [16] Ecce ego mitto vos sicut oues in médio lupórum. Estóte ergo prudéntes sicut serpéntes: et simplices sicut colúmbae. [Mt 9, 35.]</p>	<p>Utdrag av det hellige evangelium etter Matteus [35] Jesus vandret nå omkring i alle byene og landsbyene. Han underviste i synagogene deres, forkynte evangeliet om riket og helbredet all sykdom og plage. [36] Og da han så folkemengdene, fikk han inderlig medfølelse med dem, for de var forkomne og hjelpeløse, som sauer uten gjeter. [37] Da sa han til disiplene sine: «Høsten er stor, men arbeiderne få. [38] Be derfor høstens herre sende ut arbeidere for å høste inn grøden hans.» [10, 7] Gå og forkynn: 'Himmelriket er kommet nær!' [8] Helbred syke, vek opp døde, gjør spedalske rene og driv ut onde ånder! Gi som gave det dere fikk som gave. [16] Se, jeg sender dere som sauer blant ulver. Vær kloke som slanger og troskyldige som duer! [Mt 9, 35–38; 10, 7, 8, 16]</p>

AP 8, 8 Off	
Offertorium. [1] Rochum Christi confessórem exorátum fécimus; [2] et preces ad Patrem nostrum dirígimus, [3] vt sua intercessióne à languóribus epidimiae, ac peste saluémur, [4] et aëris tempérie potiámur.	Offertorium. [1] Vi gjorde Rochus, Kristi bekjenneren, til vår hjelper; [2] og vi retter våre bønner til faren vår, [3] slik at vi blir gjennom hans forbønn blir forskånet for epidemiens elendigheter og fra pesten, [4] og at vi får en god temperert luft.
AP 8, 9 Sec	
Secreta. [1] Mvnera tibi, quaesumus Dómine, obláta sanctífica, [2] et intercedénte pro nobis beáto Rocho confessóre tuo, [3] per haec omnes scélerum nostórum máculas placátus abstérge: [4] sanitatémque córporis et ánimae nobis tríbue. Per Dóminum nostrum Iesum Christum.	Secreta. [1] Helligjør gavene, som vi har ofret til deg, så ber vi deg Herre, [2] og gjennom den sælige Rochus, din bekjenner, som ber for oss, [3] vask helt bort plettene av våre synder [4] og gi oss kroppens og sjelens friskhet. Gjennom Jesus Kristus, vår Herre ...
AP 8, 10 Comm	
Communio. Magna est glória eius in salutári tuo, glóriam et magnum decórem impónes super eum, Dómine. [in margine: «Psal. 20» (Ps 20, 6).]	Communio. Hans ære er stor, for du frelser ham, du gir ham høyhet og herlighet. [Ps 21, 6]
AP 8, 11 Pcomm	
Postcommunio. [1] SVmpsimus Dómine, tua sancta; beáti Rochi mérita recoléntes : [2] praesta quaesumus, [3] vt eius semper et fidéli muniámur auxílio, [4] et magnifico proficiámus exémplo. Per Dóminum nostrum Iesum Christum Fílium tuum: Qui tecum.	Postcommunio. [1] Vi har feiret, herre, din messe, mens vi minnet på fortjenestene til den salige Rochus [2] gi, så ber vi, [3] at vi blir alltid styrket gjennom hans trofaste hjelp, [4] og at vi har nytte av hans store eksempel. Gjennom vår Herre Jesus Kristus, din sønn, som med deg ...

Appendix 9, musikalsk sammenligning av Dufay sin tenormelodi, med Gloria et honore coronasti i CH-P. 18, og D-Gsta. AB III 9

Tenor:
Gloria et
honore:

CH-P. 18:
Gloria et
honore
coronasti:

D-Gsta. AB
III 9: Gloria
et honore
coronasti:

D D A A A A C D C B(b) A A F

3

G G D D D D D F F F G F E D A

Glori - a - et - ho - no - re - - co

G G D D D D D F F G F D D B(b)

Glo - ri - a - et - ho - no - - - re - co

Litteraturliste:

Primærkilder, manuskripter, trykk og transkripsjoner:

Brev. Slesvig, Acta Sanctorum, 1737.	Acta Sanctorum, Augusti, Tomus III: Sollerius, Joannes Baptista et al. (red.) Acta Sanctorum Augusti, ex Latinis & Graecis (...) Tomus III, quo dies decimus tertius, decimus quartus, decimus quintus, decimus sextus, decimus septimus, decimus octavus, & decimus nonus continentur. Antwerp, Bernardus Albertus vander Plassche 1737, i Acta Sanctorum Full-Text Database, 1999-2002.
Brev. Slesvig, 1512 AH5.	Historiae rhythmicae: liturgische Reimofficien des Mittelalters. Folge 1 / ed. Guido Maria Dreves, Leipzig 1889.
CDN-Hsmu M2149.L4.	Halifax (Canada), St. Mary's University - Patrick Power Library, M2149.L4. Link: https://cantus.simssa.ca/manuscript/133/?folio=001r (Accessed, 16.05.2022).
CH-E 285.	Einsiedeln, Stiftsbibliothek, Codex 285(1106): Devotionale Abbatis Ulrici Rösch. Link: https://www.e-codices.unifr.ch/en/sbe/0285/23 (Accessed, 16.05.2022).
CH-P 18.	Porrentruy, Bibliothèque cantonale jurassienne, 18. Link: https://www.e-codices.unifr.ch/en/bcj/0018/333 (Accessed, 16.05.2022).
D-B, 2° Inc 2686.7.	Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, StaBi Berlin, 2° Inc 2686.7. Link: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN891001921 (Accessed, 16.05.2022).
D-Mbs 4 Liturg. 592.	München, Bayerische Staatsbibliothek -- 4 Liturg. 592. Link: https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10164341?page=558,559 (Accessed, 16.05.2022).
D-TRb, Hs Nr 406.	Bistumsarchiv, Trier, Hs Nr 406. Link: https://usuarium.elte.hu/book/635/file/152813/zoomify (Accessed, 16.05.2022).
F-AUT 019.	Autun, Bibliothèque municipale, Ms. 019 (19bis) . Link: https://bvmm.irht.cnrs.fr/mirador/index.php?manifest=https%3A%2F%2Fbvmm.irht.cnrs.fr%2Fiiif%2F21890%2Fmanifest (Accessed, 16.05.2022).
F-Pnm. fr. 146.	Paris, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits, fonds Français 146.

	Digitalsitat: https://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ark:/12148/cc45158c (Accessed, 16.05.2022)
F-Pnm. Lat. 2292.	Paris, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits, fonds Latin 2292. Link: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6000687p (Accessed, 16.05.2022)
F-Pnm. Lat. 12050.	Paris, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits, fonds Latin 12050. Link: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8426782r (Accessed, 16.05.2022)
F-Pnm. Lat. 13246.	Paris, Bibliothèque Nationale de France, Departement de manuscrits, fonds latin 13246. Link: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b550103970/f71.item (Accessed, 16.05.2022)
F-Pnm. Lat. 17309.	Paris, Bibliothèque Nationale de France, Departement de manuscrits, fonds latin 17309. Link: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8426267b (Accessed, 16.05.2022) .
F-Psg.745.	Bibliothèque Sainte-Geneviève, 745. BSG Paris, FOL BB 124 INV 134 RE. Nedlasting av PDF, Link: https://usuarium.elte.hu/book/745/view (Accessed, 16.05.2022).
GB-Ob can. misc. 213.	Oxford, Bodleian Library MS. Canon. Misc. 213. (Ox 213). Link: https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/a4120d22-b62f-4b57-861d-43c839c790a0/ (Accessed, 16.05.2022)
Mi. Basel 1514.	CH-SO I 116 bis. Missale, Basel, impr. 1514. Sign.: Solothurn, Zentralbibliothek, Rar I 116bis.
Mi. Nidaros 1519.	Missale pro usu totius regni Norvegie : secundum ritum sancte Metropolitane Nidrosiensis ecclesie, Nasjonalbiblioteket, NB D Pal 44. Link: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014081128001?page=577 (Accessed, 16.05.2022).
Mi. Romanum 1620.	CH-SO B I 918. Missale Romanum, impr. 1620-1650. Sign.: Solothurn, Zentralbibliothek, B I 918.
Mi. Sarum 1496.	Biblioteca Nacional de Portugal, inc-0519. Link:: https://purl.pt/31532 (Accessed, 16.05.2022)
D-BAs Msc. Bibl. 140.	Bamberger Apokalypse - Staatsbibliothek Bamberg Msc.Bibl.140.

	Link: http://digital.bib-bvb.de/view/bvb_mets/viewer.0.6.5.jsp?folder_id=0&dvs=1652660389108~426&pid=13423867&locale=en&usePid1=true&usePid2=true (Accessed, 16.05.2022).
V-CVbav. Reg. Lat. 316.	Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg.lat.316. Link: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Reg.lat.316 (Accessed, 16.05.2022).

Sekundærkilder:

Aberth 2010.	Aberth, John: "From the Brink the Apocalypse, Confronting famine, war, Plague and Death in the later Middle Ages", Second edition, Routledge, 2010.
Bibelen 2011.	Bibelen, Bibelselskapet, 2011.
Boccacio, oversatt, Waldman 1993.	Boccacio, Giovanni. Oversettelse, Waldman, Guido, "The Decameron", Oxford University Press, 1993.
Burr, 2019.	Burr, David D. "The Bible in Medieval Tradition, The Book of Revelation", Grand Rapids, Michigan: Eerdmans. 2019.
Chiu 2017.	Chius, Remi, Plague and Music in the Renaissance, 2017, Cambridge University Press.
Dormeier 2009.	Dormeier, Heinrich, Saints as Protectors against Plague: Problems of Definition and economic and Social Implications. Red, Bisgaard, Leif Søndergaard, Living with The Black Death, <s.161-187>, University Press of Southern Denmark, 2009.
Diaconus, Paulus, oversettelse av William Dudley Foulke, Historia Langobardorum 1907.	Diaconus, Paulus, oversettelse av William Dudley Foulke, Historia Langobardorum, University of Pennsylvania, 1907.
Harper 1991.	Harper, John, "The Forms and Orders of Western Liturgy, From the tenth to the eighteenth century, A Historical Introduction and Guide for Students and Musicians", Oxford University Press, 1991.
Hiley 1993.	Hiley, David, "Western Plainchant a Handbook, Oxford University Press", 1993.
Hankeln 2014.	Hankeln, R. (2014a) Intertextual strategies in the chants of medieval saints' offices. (Historiae) i Marek Thue Kretschmer. La Typologie biblique comme forme de pensée dans l'historiographie médiévale <S.197-213>. Belgia: Brepols Publishers, 2014.
Hankeln[...].	Hankeln, Roman, Singing the dream king: ideal monarchy and its articulation in St. Olaf's Historia, i Helgener i nord. Nye studier i nordisk helgenkult, red. Mange Njåstad, Randi Bjørshol Wærdahl, Oslo: Novus forlag 2020.
Hankeln 2022.	Hankeln, Roman, "Holy Heroes: On the Varieties of a Metaphor and its Musical Expression in the Medieval Historiae", i "The Heroic in Music, Red. Beate Kutschke og Katherine Butler", The Boydell Press: Woodbrige, 2022.
Jouanna 2009.	Jouanna, Jacques, oversatt av Neil Allies, "Greek Medicine from Hippocrates to Galen": Selected Papers, Brill, 2012.
Kaldal 2003.	Kaldal, Ingar, Historisk Forskning, Forståing Og Forteljning, Samlaget, 2003.

Macklin 2010.	Macklin, Christopher, "Plague, Performance and The Elusive History of the Stella Celi Extirpavit", I Early Music History Volume,39, Cambridge University Press, 2010.
Macklin 2016.	Macklin, Chridtopher," Stability and change in the composition of a "Plague Mass" in the wake of the Black Death". I Plainsong and Medieval Music, 25,2, <s.167-189>, Cambridge University Press, 2016.
Morell 2020.	Morell 2020 P.Gall Morell, "Lateinische Hymnen des Mittelalters", Frankfurt am Main, 1868/2020.
Paden 2014.	William D. Paden, An Occitan Prayer against the Plague and Its Tradition in Italy, France, and Catalonia, Speculum , JULY 2014, Vol. 89, No. 3, <s. 670-692>,The University of Chicago Press, 2014 .
Planchart 2011.	Planchart, Alejandro Enrique, Guillaume Du Fay Opera Omnia 02/03 O sancte Sebastiane, Marisol Press . Santa Barbara, 2011.
Søndergaard 2009.	Søndergaard, Leif, Imagining Plague: The Black Death in Medieval Mentalities. I Red. Bisgaard, Leif Søndergaard, "Living with The Black Death"<s.207-233>, University Press of Southern Denmark, 2009.
Tomasello 1983.	Tomasello, Andrew, Music and Ritual at Papal Avignon, 1309–1403, Ann Arbor, 1983.
Viard 1900.	Viard, Jules, "messe pour la peste", i Bibliothèque de l'École des chartes, 1900.
von Augustus 2020.	von Augustus, J. C Hare, "Walks in Rome: Volume 1, Frankfurt am Main", 2020.
Wilkinson 1990.	Leech-Wilkinson, Daniel, "Ars Antiqua – Ars Nova – Ars Subtilior", i Red. McKinnon, James," Antiquity and the Middle Ages, from Ancient Greece to the 15th century"< s. 218-240>., London 1990 .
Wilson 1894.	Wilson, Henry Austin, The Gelasian Sacramentary: Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae, Clarendon Press, 1894.

Nettkilder:

British Museum, Jaspas Isaac.	British Museum, Jaspas Isaac. Link; https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG32637 (Accessed,21,04,2022)
Cantus index, g02212.	Cantus index, g02212. Link: http://cantusindex.org/id/g02212 (Accesed, 16,05,2022).
Cantus, Exaudi deus orationem meam cum, concordanses of Chant.	Cantus, Exaudi deus orationem meam cum, concordanses of Chant. Link: https://cantus.uwaterloo.ca/chant/668236 (Accessed, 01,05,2022).
Cantus,Search word, Multitudo Languentum.	Cantus,Search word, Multitudo Languentum. Link: https://cantus.uwaterloo.ca/search?op=starts&t=Multitudo+languentium&genre=All&cid=&mode=&feast=&volpiano=All&field_differntia_new_value_op=contains&field_differntia_new_value= (Accessed,09,05,2022).
Cantus, Search Chant, Gaudeamus omnes.	Cantus, Search chants, Gaudeamus omnes. https://cantus.uwaterloo.ca/search?op=starts&t=Gaudeamus+omnes&genre=All&cid=&mode=&feast=&volpiano=All&field_differntia_new_value_op=contains&field_differntia_new_value= (Accessed, 16.05.2022).

Cantus, search word, Justus ut palma.	Cantus, search word, Justus ut palma. Link: https://cantus.uwaterloo.ca/search?op=starts&t=Justus+ut+palma&genre=All&cid=&mode=&feast=&volpiano=All&field_differentia_new_value_op=contains&field_differentia_new_value= (Accessed,29,04,2022).
Cantus, Search chant, Laetabitur.	Cantus, Search chant, Laetabitur. Link: https://cantus.uwaterloo.ca/search?op=starts&t=Laetabitur&genre=All&cid=&mode=&feast=&volpiano=All&field_differentia_new_value_op=contains&field_differentia_new_value= (Accessed, 16.05.2022).
Cantus, Gloria et honore coronasti eum CH-P 18.	Cantus, Gloria et honore coronasti eum, Source: Porrentruy, Bibliothèque cantonale jurassienne, 18. Link: https://cantus.uwaterloo.ca/chant/644393 (Accessed,07,05,2022).
Cantus, Göttingen, Stadtarchiv, AB III 9.	Cantus, Göttingen, Stadtarchiv, AB III 9. Link: https://cantus.uwaterloo.ca/source/682632 (Accessed 07,05,2022).
Det Norske akademis ordbok, typologi.	Det Norske akademis ordbok, typologi. Link: https://naob.no/ordbok/typologi (Accessed, 16.05.2022).
Informasjon i Usarium, Missale Sarum.	Informasjon i Usarium, Missale Sarum-- Link: https://usarium.elte.hu/book/2909/view (Accessed, 12.05.2022)-
Usarium	Usarium- Link: https://usarium.elte.hu/ -
Zentralbibliothek Solothurn Mi. Basel 1514	Incipit Ordo missalis per circulum anni ..., Zentralbibliothek Solothurn. Link: https://slsp-zbs.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?docid=alma9965693580105528&context=L&vid=41SLSP_ZBS:ZBSTestView1&lang=de&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=LibraryCatalog&query=holding_call_number,contains,Rar%20I%20116%20bis,AND&mode=advanced&offset=0 (Accessed, 24,04,2022)
Josse Lieferinxe, Saint Sebastian Destroying the Idols (ca. 1497).	Digital Reproduksjon: Philadelphia Museum of Art, Josse Lieferinxe, Saint Sebastian Destroying the Idols (ca. 1497). Link: https://www.philamuseum.org/collection/object/102581 (Accessed,06,05,2022).
DRBO.ORG, Vulgata.	DRBO.ORG, Vulgata- Link: http://www.drbo.org/lvb/chapter/73006.htm (Accessed, 16.05.2022)-
Incunabula Short Title Catalogue.	Full oversikt over identiske messebøker som D-B, 2° Inc 2686.7, Incunabula Short Title Catalogue. Link: https://data.cerl.org/istc/im00664000 (accessed, 08.05.2022).
Gregorien.info, Offertorium, Stetit angelus.	Gregorien.info. Offertorium, Stetit angelus- Link: https://gregorien.info/chant/id/7826/0/de (Accessed,1,05,2022).
Grotenfeldt online.	Zeitrechnung Des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit Von Dr. H. Grotefend HTML-Version von Dr. H. Ruth-

	Link: http://bilder.manuscripta-mediaevalia.de/gaeste//grotefend/grotefend.htm (Accessed, 04,05,2022).
Missale Romanum, Zentralbibliothek Solothurn.	Missale Romanum, Zentralbibliothek Solothurn. Link; https://slsp-zbs.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?docid=alma9965975870105528&context=L&vid=41SLSP_ZBS:ZBTestView1&lang=de&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=LibraryCatalog&query=holding_call_number,contains,B%20I%20918,AND&mode=advanced&offset=0 (Accessed, 21,04,2021)-
NB.no, Brevarium Nidrosiense og Missale Nidrosiense.	Nasjonallbiblioteket, NB.no, Brevarium Nidrosiense og Missale Nidrosiense. Link; https://www.nb.no/dokumentarv-i-nasjonallbiblioteket/breviarium-nidrosiense-og-missale-nidrosiense/ (Accessed 24.04.2022).
NTNU, Universitetsbiblioteket, Missale Nidrosiense.	NTNU, Universitetsbiblioteket, Missale Nidrosiense. Link: https://www.ntnu.no/ub/spesialsamlinger/norges-dokumentarv/missale-nidrosiense (Accessed, 12.05.2022).
New advent, Pope Alexander VI.	New advent, Pope Alexander VI Link: https://www.newadvent.org/cathen/01289a.htm (Accessed, 28,04,2022).
New advent, Pope Urban VIII.	New advent, Pope Urban VIII. Link: https://www.newadvent.org/cathen/15218b.htm (Accessed, 28,04,2022).
New advent, Sts. Mark and Marcellian.	New advent, Sts. Mark and Marcellian Link: https://www.newadvent.org/cathen/09682a.htm (Accessed,08,05,2022) .
New advent, St. Roch.	New advent, St. Roch. Link: https://www.newadvent.org/cathen/13100c.htm (Accessed, 27,04,2022).
Planchart, Dufay, Guillaume, Oxford music online, New Grove.	Planchart, Dufay, Guillaume, Oxford music online, New Grove. Link: https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000008268?rskey=0eHpwH (Accessed, 14.05.2022).
SNL.no, Missale Nidrosiensis.	SNL.no, Missale Nidrosiensis, oppdatert 09.02.2022. Lenke; https://snl.no/Missale_Nidrosiense (Accessed, 24,04,2022).
Saint Marys's University, The Salzinnes Antiphonal.	Saint Marys's University, The Salzinnes Antiphonal. Link; https://www.smu.ca/academics/archives/the-salzinnes-antiphonal.html (Accessed, 16.05.2022).
Usarium, Ceremonies, votive, contagion.	Usarium, Ceremonies, votive, contagion. Link: https://usuarium.elte.hu/indexlabel/34/view (accessed, 08.05.2022).
Usarium, Ceremonies, votive, epidemic.	Usarium, Ceremonies, votive, epidemic. Link: https://usuarium.elte.hu/indexlabel/154/view (Accessed, 08.05.2022).

Wikipedia, Chiesa di San Pietro in Vincoli (Pavia).	Wikipedia, Chiesa di San Pietro in Vincoli (Pavia). Link: https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Pietro_in_Vincoli(Pavia) (Accessed,06,05,2022).
Wikimedia commons: Bilde av Sebastian-mosaikken i Sanctus Petrus ad Vincula.	Wikipedia, wikimedia commons, bilde av Sebastian mosaikken i Sanctus Petrus ad Vincula. Link; https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Sebastian#/media/File:Mosaico_di_San_Sebastiano.JPG (Accessed, 05,05,2022).
Wikimedia commons, Josse Lieferinxe, 1497–1499, Saint Sebastian Interceding for the Plague Stricken.	Wikipedia, Wikimedia commons, Josse Lieferinxe, 1497–1499, Saint Sebastian Interceding for the Plague Stricken. Link: https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Sebastian#/media/File:Josse_Lieferinxe_-_Saint_Sebastian_Interceding_for_the_Plague_Stricken_-_Walters_371995.jpg (Accessed, 05,05,2022).

